



Proef ingediend met het oog op het behalen
van de graad van Master in de Rechten

**CYBERPESTEN TUSSEN MINDERJARIGE LEERLINGEN IN HET SECUNDAIR
ONDERWIJS. FENOMEENANALYSE, JURIDISCHE KWALIFICATIE EN DE
PREVENTIEVE WERKING VAN MAATREGELEN OP HET NIVEAU VAN HET
JEUGDPARKET. EEN CASE-STUDY M.B.T. DE HERSTELGERICHTE EN
CONSTRUCTIEVE AFHANDELING VAN CYBERPESTDOSSIERS DOOR HET
JEUGDPARKET VAN HALLE-VILVOORDE**

**CYBERBULLYING AMONG MINORS IN SECONDARY SCHOOL.
PHENOMENON-ANALYSIS, LEGAL CLASSIFICATION AND THE PREVENTIVE
EFFECT OF MEASURES TAKEN BY THE JUVENILE PROSECUTOR. A CASE
STUDY CONCERNING THE RESTORATIVE AND CONSTRUCTIVE APPROACH
OF CASES CONCERNING CYBERBULLYING BY THE JUVENILE UNIT OF THE
PROSECUTOR'S OFFICE OF HALLE-VILVOORDE**

DAVID HUBLÉ
2016-2017

Promotor: Prof. Dr. G. LAUWERS
Recht & criminologie

VOORWOORD

Na mij uren lang te hebben ondergedompeld in de materie en massa's bronnen te hebben geraadpleegd, te wikken en te wegen wat wel en wat niet op te nemen, is dit dan het eindresultaat. Het was een lange zoektocht die mij langs verschillende wegen heeft geleid.

Dit werk kwam echter niet alleen tot stand door eigen noeste arbeid. Vandaar dat ik een aantal personen wens te bedanken die allen op hun eigen manier een bijdrage hebben geleverd aan het tot stand komen van deze proef.

In de eerste plaats mijn gezin (mijn partner Eveline en onze kinderen Emily en Finn). Het was niet evident om mij gedurende dagen op te sluiten in mijn studeerkamer. Ze hebben papa moeten missen, maar binnenkort halen we die tijd wel weer in!

Mijn promotor Prof. Dr. G. Lauwers heeft de nodige tips gegeven i.v.m. de literatuurstudie en het opstellen van een structuur bij de studie van de dossiers bij het parket van Halle-Vilvoorde. We hebben vooral contact gehad via mail en haar richtlijnen waren steeds zeer bruikbaar.

Ook mijn werkgever ben ik dankbaar om mij te stimuleren deze studies aan te vatten en flexibel te zijn op het vlak van verlofregeling, wat niet steeds evident is gezien de grote werkdruk.

Deze scriptie zou uiteraard nooit tot stand zijn gekomen zonder Dhr. Tim Servranckx, parketcriminoloog bij het parket van Halle-Vilvoorde. Hij heeft de nodige tips gegeven bij het bestuderen van de dossiers en was telkens bereid om verdere uitleg te geven als zaken niet meteen duidelijk waren. Zeker ook de administratieve medewerkers van het Parket Halle-Vilvoorde zijn mijn dank verschuldigd. Zij hebben zich de moeite getroost om in de archieven van het parket de relevante dossiers van onder het stof te halen en ter beschikking te stellen. Het diensthoofd persoonsgebonden materies ben ik uitermate dankbaar voor het ter beschikking stellen van een bureau.

INHOUD

Voorwoord	2
Algemene Inleiding.....	1
A. Afbakening van het onderwerp.....	1
B. Onderzoeksvragen.....	3
C. Doelstellingen en opbouw van de scriptie	4
a) Doelstellingen.....	4
b) Opbouw van de scriptie.....	5
D. Methode.....	6
a) Literatuurstudie.....	6
b) Empirisch onderzoek	6
DEEL I. Cyberpesten in de schoolomgeving.....	7
1.1 Hedendaags pesten: delinquent gedrag met een off-line en on-line variant.....	7
1.1.1 Universeel fenomeen	7
1.1.2 Technologische revolutie.....	7
1.1.3 Containerbegrip.....	8
1.1.4 Wetenschappelijk onderzoek naar pesten op school	9
1.1.4.1 Klassiek of traditioneel pesten	9
1.1.4.2 Cyberpesten.....	9
1.2 Overvloed aan definities: geen eensluidende universele definitie.....	9
1.2.1 Gemeenschappelijke elementen uit de definities.....	10
1.2.1.1 Intentioneel agressief gedrag.....	11
1.2.1.2 Waaraan het slachtoffer herhaaldelijk en langdurig blootstaat	11
1.2.1.3 Waartegen het slachtoffer zich moeilijk kan verdedigen.....	12
1.2.1.4 Dat zich manifesteert in de online virtuele wereld	12
1.2.1.4.1 Het gebruik van elektronische of digitale middelen	12
1.2.1.4.2 Publiek karakter.....	12
1.2.1.4.3 Anonimiteit.....	13
1.2.1.4.4 Geen grenzen qua tijd en ruimte	14
1.3 Vormen.....	15
1.3.1 Direct of 'to-my-face'-cyberpesten	16
1.3.1.1 Direct of 'to-my-face'-sociaal cyberpesten: 'exclusion' of 'uitsluiting'	16
1.3.1.2 Direct of 'to-my-face'-verbaal cyberpesten	16

1.3.1.2.1	'Online harassment' of online lastigvallen	16
1.3.1.2.2	'Flaming' of roosteren	17
1.3.1.2.3	'Trolling' of trollen	17
1.3.1.2.4	'Griefing'	17
1.3.1.2.5	'Cyberpersecution' of cybervervolging	18
1.3.1.2.6	'Threats' of bedreigingen	18
1.3.1.3	Direct of 'to-my-face'-fysiek cyberpesten	18
1.3.1.4	Direct of 'to-my-face'-non-verbaal cyberpesten	19
1.3.2	Indirect of 'behind-my-back' -cyberpesten	20
1.3.2.1	'Outing' of publiek maken	20
1.3.2.2	'Tricking' of erin luizen	20
1.3.2.3	'Masquerading' of het dragen van een masker	21
1.3.2.4	'Fraping' of het verkrachten van een facebookaccount	22
1.3.2.5	'Dissing', 'denigration', 'to put down' of kwaadaardige roddels verspreiden	22
1.3.3	'Sexting': niet steeds cyberpesten	22
1.4	Meest voorkomende vormen van cyberpesten in Europa	24
1.5	Gepercipieerde ernst van cyberpestgedrag door minderjarigen	24
1.6	Recente verklaring voor cyberpestgedrag: 'dark triade'-persoonlijkheid	24
1.7	Schade in hoofde het slachtoffer	26
1.7.1	Inleiding	26
1.7.1.1.1	Het ontwikkelen van angststoornissen	28
1.7.1.1.2	Lager zelfvertrouwen	28
1.7.1.1.3	Eenzaamheid	29
1.7.1.1.4	Depressie	29
1.7.1.1.5	Automutilatie	29
1.7.1.1.6	Poging tot zelfdoding en zelfdoding	30
1.7.2	Gevolgen voor de daders: gevaar voor represailles vanwege het slachtoffer	32
DEEL II. Juridisch kader		33
2.1	Nood aan een nationaal regelgevend kader m.b.t. cyberpesten	33
2.2	Criminaliseringsproces (cyber)pesten volop aan de gang in europa	34
2.3	Wetsvoorstel inzake het algemeen strafbaar stellen van pesten in België	35
2.4	Toepasselijke regelgeving	36
2.4.1	Internationaal niveau : VN-verdrag inzake de rechten van het kind	37
2.4.2	Europees niveau	38
2.4.2.1	Raad van Europa: EVRM	38

2.4.2.2	Europese unie.....	39
2.4.3	Nationaal niveau.....	39
2.4.3.1	De Grondwet	39
2.4.3.2	De wet betreffende de elektronische communicatie	40
2.4.3.3	Het strafwetboek.....	41
2.4.3.3.1	Misdrijven tegen personen: Belaging of ‘stalking’	41
2.4.3.3.2	Misdrijven tegen de orde der familie en de openbare zedelijkheid	46
2.4.3.3.2.1	Verspreiden van een beelden van een naakte persoon	47
2.4.3.3.2.2	Aanranding van de eerbaarheid.....	47
2.4.3.3.2.3	Aanzetten tot ontucht van een minderjarige.....	49
2.4.3.3.2.4	Het bezit en het verspreiden van kinderporno	50
2.4.3.3.2.5	Meerdere kwalificaties.....	51
2.4.3.3.3	Misdrijven tegen de openbare veiligheid: Bedreiging	52
2.4.3.3.4	Misdrijven tegen personen	53
2.4.3.3.4.1	Schuldig verzuim bij zelfmoord	53
2.4.3.3.4.2	Aanzetten tot zelfmoord	53
2.4.3.3.5	Misdrijven tegen personen: aanranding van de eer of de goede naam	55
2.4.3.3.5.1	Laster of eerroof.....	55
2.4.3.3.5.2	Beledigingen	56
2.4.3.4	Wetboek economisch recht: Misbruik van portretrecht.....	57
2.5	Minderjarige cyberpesters zijn strafrechtelijk onverantwoordelijk.....	58
2.6	De rol van het jeugdparket inzake cyberpesten.....	59
2.6.1	Een waarschuwingsbrief sturen aan de cyberpester	60
2.6.2	De cyberpester herinneren aan de toepasselijke wetgeving	60
2.6.3	De cyberpester de mogelijkheid geven de aangerichte schade te herstellen	61
2.6.4	Meerdere beslissingen	62
2.6.5	Juridisch statuut van maatregelen op het niveau van het jeugdparket.....	63
DEEL III.	Casestudy jeugdparket Halle-Vilvoorde	63
3.1	Methodologie	63
3.1.1	De selectie van relevante dossiers	63
3.1.2	Verdere opdeling van de relevante dossiers.....	64
3.1.3	Valkuilen i.v.m. het onderzoek.....	64
3.2	Casusbespreking: terugkoppeling naar de literatuurstudie m.b.t. verschijningsvormen van cyberpesten en de juridische kwalificatie ervan, de afhandeling van klachten door het jeugdparket,	

de schade voor de slachtoffers en de modus operandi van de verdachten van zedendelicten tot het verkrijgen van intiem beeldmateriaal	65
3.2.1 Verschijningsvormen cyberpesten en juridische kwalificatie	65
3.2.1.1 Dossiers met kwalificatiecode 37 (zedende feiten)	65
3.2.1.1.1 Klassiek, traditioneel of 'face-to-face'-pesten	65
3.2.1.1.2 Cyberpesten	66
3.2.1.2 Dossiers met kwalificatiecode 45 (bedreigingen)	69
3.2.1.2.1 Klassiek, traditioneel of 'face-to-face'-pesten	69
3.2.1.2.2 Cyberpesten	69
3.2.1.2.3 Combinatie klassiek, traditioneel of 'face-to-face'-pesten en cyberpesten	70
3.2.1.2.3.1 Op school.....	71
3.2.1.2.3.2 Op school en op de weg van en naar school.....	71
3.2.1.2.3.3 Op de weg van en naar school	72
3.2.1.2.3.4 In een context vreemd aan de schoolomgeving	73
3.2.1.2.4 Dossiers met kwalificatiecode 53 (belaging).....	73
3.2.1.2.4.1 Klassiek pesten	73
3.2.1.2.4.2 Cyberpesten	73
3.2.1.2.4.3 Combinatie klassiek pesten - cyberpesten.....	73
3.2.1.2.4.3.1 Op school.....	74
3.2.1.2.4.3.2 Op school en op de weg van en naar school.....	74
3.2.2 Afhandeling van klachten door het jeugdparket.....	75
3.2.2.1 Onderzoeksdaden.....	77
3.2.2.2 Beslissing van de parketmagistraat na het vooronderzoek	79
3.2.2.2.1 Sepot	79
3.2.2.2.2 Het geven van een mondelinge herinnering aan de wet.....	80
3.2.2.2.3 Het sturen van een waarschuwingsbrief.....	80
3.2.2.2.4 Voorstel tot herstelbemiddeling	80
3.2.2.2.4.1 Aanwijzen van de bemiddelingsdienst.....	80
3.2.2.2.4.2 Bemiddeling volledig doorlopen en gelukt	80
3.2.2.2.4.3 Onrechtstreekse contacten tussen partijen via de bemiddelaar	81
3.2.2.3 Beslissing van de parketmagistraat na het aanstellen van de bemiddelingsdienst..	81
3.2.2.3.1 Ingeval van een succesvolle face-to-face bemiddeling.....	81
3.2.2.3.2 In geval van onrechtstreekse contacten tussen dader en slachtoffer	81
3.2.3 De schade voor de slachtoffers	81

3.2.4	Modus operandi van de verdachten van zedenfeiten tot het verkrijgen van intiem beeldmateriaal van minderjarigen: Waarom gaan minderjarige meisjes zo 'makkelijk' over tot het doorsturen van naaktfoto's?.....	83
4	Algemeen besluit.....	84
	Bibliografie	I

ALGEMENE INLEIDING

A. AFBAKENING VAN HET ONDERWERP

Het geweld tussen kinderen onderling is ernstig en omvangrijk¹. Er wordt dagelijks gepest, ook via internet en GSM². Eén op de tien Vlaamse leerlingen is het slachtoffer van deze relatief nieuwe vorm van kindermisbruik in cyberspace, soms met dodelijke afloop. Dit betekent dat er in elke klas gemiddeld twee kinderen elektronisch worden gepest door leeftijdsgenoten.

Het aantal tieners dat de laatste jaren zelfmoord heeft gepleegd t.g.v. cyberpesterijen is onrustwekkend te noemen. In december 2015 stapte een 12-jarig (!) meisje uit Durbuy uit het leven na aanhoudend getreiter in cyberspace³. Een zestienjarig meisje pleegt op 3 augustus 2014 zelfmoord na pesterijen op Ask.fm. Ze kreeg berichten toegestuurd als: *'Je denkt dat je mooi bent, maar eigenlijk ben je lelijk en idioot. Je zou beter jezelf ophangen.'* Ze hing zichzelf op aan de schommel in de tuin⁴. Een symbooldossier uit 2012 betrof een pestzaak tussen twee scholieren waarbij de ene scholier de andere aan de bushalte zwaar had gepest door haar te schoppen en aan het haar te trekken en waarbij de pesterijen werden gefilmd met de GSM. Uiteindelijk werd in deze zaak de jeugdrechter gevorderd⁵, iets wat anders zelden gebeurt in pestdossiers⁶.

Volgens Guy Deboutte blijven slachtoffers van pesterijen op school tot op vandaag nog al te vaak in de kou staan. Ze hebben het gevoel dat de school hen niet ernstig neemt en te weinig terugkoppelt naar het slachtoffer⁷ met als gevolg dat noodgedwongen hulp wordt gezocht buiten de school of dat het slachtoffer zich genoodzaakt ziet om van school te veranderen om te ontsnappen aan het pestgedrag. Ingeval van cyberpesten is zelfs deze laatste optie niet steeds een garantie dat het cyberpesten zal stoppen. Een voorbeeld uit de dossierstudie (zie infra, deel 3) betreft een minderjarig meisje dat 3 jaar (!) nadat ze van school was veranderd om te ontsnappen aan de pesterijen van schoolgenoten, van dezelfde pesters plots opnieuw kwetsende en bedreigende berichten krijgt toegestuurd op

¹ A. TURTELBOOM, "Jongeren en geweld", *TORB* 2012-13, 62. (62-63)

² C. DE CRAIN, "De nood aan een handelingsprotocol op school voor de bescherming van de integriteit van het kind", *TORB* 2011-2012, 18.

³ X., "Gepeste tiener (12) pleegt zelfmoord", *Gazet Van Antwerpen*, 4 december 2015.

⁴ X., "Belgische tiener (16) pleegt zelfmoord na pesterijen op Ask.fm: stop met in het virtuele te leven", *Het Laatste Nieuws*, 12 augustus 2014.

⁵ X., "Gepeste Kayleigh eist 2600 euro, pestkop Kacey weigert", *Het Laatste Nieuws*, 28 december 2012.

⁶ Dergelijke zaken worden zoveel mogelijk afgehandeld op het niveau van het jeugdparquet, ook indien ze seksueel geladen zijn.

⁷ S. VALCKX en G. LAUWERS, "Een verkennende studie naar de doorwerking van het verdrag inzake de rechten van het kind in het pestbeleid op basisscholen", *TORB* 2012-2013, 40.

haar GSM zoals "Ik kom naar je toe en steek mijn baseballknuppel in je vuile reet". Daarop dient ze samen met haar ouders klacht in bij de politie.

Vanwege de soms lakse houding van scholen en de overheid inzake cyberpesten is het begrijpelijk dat burgers het recht in eigen handen nemen: van hackersgroepen als 'Downsec Belgium' en 'Anonymus' die overheidswebsites platleggen⁸ na de zoveelste zelfmoord door een tiener⁹, tot motorclubs als 'Templars Against Child Abuse' die een statement willen maken tegen pesten door gepeste minderjarigen af te zetten en op te halen aan de schoolpoort¹⁰.

De overheid, de scholen en de politiediensten zijn allerminst opgezet met dergelijke initiatieven aangezien er volgens hen andere manieren zijn om pesten aan te pakken. De vraag die dan rijst is: welke¹¹? De Vlaamse scholierenkoepel is de mening toegedaan dat het met polsbandjes en dansjes tegen pesten niet zal lukken¹². Daarbij komt dat er tot op vandaag nog steeds scholen zijn die beweren dat pesten bij hen niet bestaat¹³. Tijdens een gesprek in het kader van deze scriptie met de ouders van een tiener die zelfmoord heeft gepleegd t.g.v. pesterijen op school bleek dat de school in kwestie (toen de zaak media aandacht begon te krijgen) snel een pestprotocol bij elkaar schreef waarmee de directie dan uitpakte in de media om aan te tonen dat er wel degelijk iets gedaan wordt tegen pesten. Scholen schuiven ook vaak alle verantwoordelijkheid inzake cyberpesten van zich af aangezien cyberpesten zich naar hun mening in de privé-sfeer zou afspelen. Ook bepaalde sportclubs redeneren op een gelijkaardige wijze als zij ter verantwoording worden geroepen¹⁴. Onderzoek heeft echter aangetoond dat cyberpestgedrag zich nog steeds het vaakst afspeelt binnen de sociale context van de school en als het cyberpesten thuis gebeurt, het meestal vertrekt van dezelfde medeleerlingengroep uit de schoolsituatie¹⁵. Ook de dossierstudie wees trouwens uit dat cyberpesterijen vaak een voortzetting zijn van face-to-face-pesten op school (zie infra, deel 3). In dat kader kan een lans worden gebroken voor een interventie van de wetgever waarbij aan de scholen een strafrechtelijk gesanctioneerde wettelijke plicht wordt opgelegd om pesten aan te pakken, naar analogie

⁸ X, "Hackersgroep viseert Milquet na zelfmoord Madison (14)", *Het laatste Nieuws*, 16 februari 2016.

⁹ S. VAN MALDEREN, "Pesters die Madison (14) tot zelfmoord dreven nu zelf opgejaagd wild: Ze deden hetzelfde bij andere meisjes", *Het Laatste Nieuws*, 16 februari 2016.

¹⁰ X, "Van een statement gesproken: bikers begeleiden gepest meisje naar school", *Het Laatste Nieuws*, 9 augustus 2016.

¹¹ Een ketenaanpak met samenwerking vanuit justitie en onderwijs lijkt hier volgens het Antwerpse parket zeer wenselijk.

¹² VLAAMSE SCHOLIERENKOEPEL, "Polsbandjes en dansjes lossen pesten niet op: hoe ver laten we het nog komen?", <https://www.scholierenkoepel.be/artikels/polsbandjes-en-dansjes-lossen-pesten-niet-op>

¹³ X, "Scholen moeten meer tegen cyberpesten doen", *Het Laatste Nieuws*, 27 februari 2014.

¹⁴ S. HEIDEN en K. MAES, "Recht uit het veld", *TJK* 2008, 144.

¹⁵ K. VAN CLEEMPUT, E. LIEVENS en S. PABIAN, "Empirisch en juridisch perspectief op cyberpesten: naar een holistische aanpak", *TJK* 2016, 7.

met de wettelijk¹⁶ opgelegde zorgplicht in Nederland¹⁷ en onze eigen welzijnswet werknemers. Op die manier zouden inspecteurs kunnen controleren in welke mate scholen deze plicht naleven en zouden ze, indien nodig, boetes kunnen opleggen.

De laatste jaren nemen heel wat scholen initiatieven ter preventie van cyberpesten. Hoe scholen cyberpesten kunnen voorkomen en het best kan worden geïntervenieerd indien zich toch een cyberpestincident voordoet wordt beschreven in het '*Beleidsplan ter preventie van en bestrijding van geweld, pesten en ongewenst seksueel gedrag op school*', dat werd opgesteld door '*Limits vzw*'. Daarin wordt de nadruk gelegd op herstelgerichte benadering van de problematiek. Ook Guy Deboutte heeft aanbevelingen gepubliceerd naar scholen toe m.b.t. de problematiek. Scholen blijken vaak op de hoogte te zijn van probleemgedrag door bepaalde leerlingen. Indien zich problemen stellen maken sommige scholen gebruik van '*peer mediation*'. Bij structurele pesterijen echter, is '*peer mediation*' volgens E. Lancksweerdts af te raden¹⁸ en dient in dat geval te worden ingezet op een herstelgericht groepsoverleg (HERGO) of klasgesprekken. Maar wat indien ook dit faalt (als de school in kwestie het al organiseert) en het cyberpesten gewoon doorgaat? De enige mogelijkheid die slachtoffers dan rest om het cyberpestgedrag werkelijk te doen stoppen is klacht in te dienen bij de politiediensten.

En dit is meteen het startpunt van het verhaal dat we in deze scriptie willen brengen. Deze scriptie moet worden gesitueerd op het punt in de tijd waar preventie heeft gefaald, het slachtoffer zwaar te lijden heeft onder aanhoudend cyberpestgedrag in de schoolomgeving (al dan niet in combinatie met klassiek of traditioneel pesten) en ten gevolge hiervan alleen of samen met zijn of haar burgerlijk verantwoordelijken (meestal de ouders) klacht neerlegt bij de politie.

B. ONDERZOEKSVRAGEN

De hoofdonderzoeksvraag waarop getracht zal worden een antwoord te formuleren luidt: Op welke manier kan het jeugdparket een krachtdadige, doch preventieve (waaronder '*harm-reduction*' en zelfmoordpreventie) en op herstel gerichte rol spelen m.b.t. cyberpesten onder minderjarigen in de schoolomgeving? Om een antwoord te kunnen geven op deze hoofdvraag dienen een aantal deelvragen te worden beantwoord. De eerste deelvraag luidt: wat wordt verstaan onder het fenomeen cyberpesten? De tweede deelvraag luidt: is cyberpesten als criminologisch fenomeen strafbaar gesteld in België

¹⁶ B. BRASSER, "Sancties voor scholen die niets doen tegen pesten", *Metro*, 22 juni 2016.

¹⁷ C.N. NOORLANDER, "De zorgplicht voor een veilig schoolklimaat naar Nederlands onderwijsrecht", *TORB* 2011-2012, 110.

¹⁸ E. LANCKSWEERDT, "Bemiddeling in het onderwijs en burgerschapsvorming", *TORB* 2016-17, 7.

zodat het in hoofde van een minderjarige een 'als misdrijf omschreven feit' kan opleveren wat een interventie van het jeugdparket toelaat en bestaat de mogelijkheid dat sommige vormen van cyberpesten buiten schot blijven juist omdat er geen algemene strafbaarstelling voorhanden zou zijn? Het komt inderdaad nóg voor dat nieuwe fenomenen die de gemeenschap shockeren zonder gevolg blijven omdat niet in strafbaarstellingen is voorzien¹⁹. Hierbij kan bijvoorbeeld worden gedacht aan het fenomeen 'happy slapping'²⁰. Wat met elektronische berichten waarbij een tiener een leeftijdsgenoot aanzet tot het plegen van zelfmoord en waarbij met een aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid kan worden gesteld dat deze woorden het slachtoffer ertoe hebben aangezet zichzelf van het leven te beroven²¹? Wraakroepend, maar is dit strafbaar zodat het een 'als misdrijf omschreven feit' kan opleveren in hoofde van de minderjarige auteur van het bericht? Het antwoord op die vraag is niet zo eenvoudig te geven²². De derde deelvraag luidt: welke maatregelen kan het jeugdparket nemen t.a.v. een minderjarige cyberpester en wat is het juridisch statuut van deze maatregelen?

C. DOELSTELLINGEN EN OPBOUW VAN DE SCRIPTIE

a) Doelstellingen

De bedoeling van deze scriptie is om zicht krijgen op cyberpesten in de relatie tussen minderjarige leerlingen in het secundair onderwijs als criminologisch fenomeen (criminologische component van de scriptie: fenomeenanalyse) en vanuit juridisch²³ oogpunt.

Met deze scriptie wordt een poging ondernomen om de criminologie en het recht (die ten slotte in elkaars verlengde liggen) op elkaar te doen aansluiten en aan elkaar te breien tot één geheel. Om dit geheel toegankelijk te maken wordt de theorie overvloedig gestoffeerd met praktijkvoorbeelden, hetzij uit de media, hetzij uit het eigen empirisch onderzoek.

Op die manier wordt gepoogd een bijdrage te leveren aan de rechtswetenschap, de criminologie en finaal de onderwijssector, die wordt geconfronteerd met steeds

¹⁹ X, "Veilig online – Over sociale controle bij netwerksites", *Orde van de dag* 2010, Afl. 49, 63.

²⁰ M. REYNEBEAU, "Happy slapping is rage geworden", *De Standaard*, 25 maart 2006.

²¹ H. OP DE BEECK, "Meisje van 16 stapt uit het leven nadat internetpesters haar vragen zelfmoord te plegen", *Het Laatste Nieuws*, 12 december 2012.

²² J. ROZIE, "Zelfdoding en strafrecht: het taboe doorbroken.", *RW* 2013-14, 286.

²³ De problematiek van het cyberpesten onder minderjarigen is vanuit juridisch oogpunt vrij complex en valt niet te situeren binnen één rechtstak. Vandaar de nood aan een doorgedreven onderzoek naar diverse bronnen uit: (1) het strafrecht: om zicht te krijgen op de delictsomschrijvingen die van toepassing kunnen zijn op cyberpesten. Weliswaar zijn de erin vervatte straffen niet van toepassing op minderjarigen, maar we hebben de delictsomschrijvingen uit het volwassenenstrafrecht wel nodig omdat diezelfde bepalingen dienen als uitgangspunt bij de kwalificatie van de feiten die een minderjarige heeft gepleegd, (2) het jeugdrecht: statuut van een minderjarige die een als misdrijf omschreven feit pleegt, procedure jeugdparket, mogelijke maatregelen op parketniveau en (3) het burgerlijk recht: kluwen van aansprakelijkheden en vordering tot schadevergoeding.

gewelddadiger cyberpestgedrag van tieners²⁴, waarvan de leerkrachten soms niet goed weten hoe ze met dit gedrag dienen om te gaan, hoe dit gedrag juridisch dient te worden gekwalificeerd²⁵ en welke de meerwaarde kan zijn van het inschakelen van het gerecht (politiediensten en jeugdparket). Zo is een magistraat van het Antwerps parket voorstander van een ketenaanpak met samenwerking vanuit justitie en onderwijs.

Prof. Lauwers is voorstander van het invoeren van een opleidingsonderdeel²⁶ in de nascholing voor onderwijzend personeel over het juridisch kader dat van toepassing is op probleemsituaties op school, waaronder (cyber)pesten, waarbij de nadruk dient te worden gelegd op het strafrecht²⁷. Wij hopen hier dan ook een bijdrage aan te kunnen leveren.

b) Opbouw van de scriptie

De scriptie omvat drie grote delen.

In het eerste deel wordt ingegaan op het fenomeen pesten in het algemeen, klassiek pesten op school, cyberpesten op school, het onderscheid en de verhouding tussen klassiek pesten en cyberpesten, de diverse verschijningsvormen van het fenomeen cyberpesten, de schadelijke gevolgen van cyberpesten voor slachtoffers en daders, en op de recente inzichten m.b.t. de relatie tussen cyberpesten en de 'dark-triade'-persoonlijkheid.

In het tweede deel wordt cyberpesten tussen minderjarigen juridisch bekeken. Eerst wordt nagegaan of cyberpesten het voorwerp uitmaakt van bindende regelgeving op internationaal en Europees vlak. Vervolgens wordt gekeken welke regelgeving op nationaal vlak van toepassing is op cyberpesten en of cyberpesten in al zijn verschijningsvormen strafbaar is gesteld in België zodat het kan resulteren in een 'als misdrijf omschreven feit' (MOF), wat een interventie toelaat van het jeugdparket. Vervolgens wordt nagegaan in welke mate minderjarigen in België verantwoordelijk kunnen worden gesteld voor cyberpestgedrag en wordt dieper ingegaan op de maatregelen die het jeugdparket kan nemen o.b.v. de wet van 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming, het ten laste

²⁴ B. VANOBBERGEN en L. DE RYCKE, "Geweld, gemeld en geteld. Jongeren rapporteren over geweld op school. Op zoek naar nuance", *TORB* 2011-12, 22.

²⁵ E. LIEVENS, "Bullying and sexting in social networks from a legal perspective: between enforcement and empowerment.", *ICRI Working Paper* 2012, 2, <https://ssrn.com/abstract=2088166>.

²⁶ Een eerste deel van dit opleidingsprogramma zou moeten bestaan in een algemene inleiding tot het strafrecht. Een tweede deel zou kunnen bestaan in een kennisoverdracht van het juridisch kader voor het aanpakken van bepaalde misdrijven, waaronder ook een bespreking van het onderzoek naar de oorzaken en de gevolgen van cyberpestgedrag. In een derde deel wordt dan stilgestaan bij de procedurele aspecten: het melden van het misdrijf (daarbij wordt aan het onderwijzend personeel aangeleerd factoren die een misdrijf kenmerken te analyseren), de aanwezigheid van politie op school ingeval van cyberpesten, enz.

²⁷ G. LAUWERS, "Naar een opleidingsonderdeel in de nascholing voor onderwijzend personeel over het juridisch kader van toepassing op probleemsituaties op school.", *TORB* 2011-2012, 122.

nemen van minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd en het herstel van de door dit misdrijf veroorzaakte schade.

Het derde deel vormt het empirisch luik van de scriptie waarin wordt nagegaan met welke cyberpestvormen uit de literatuurstudie ('*Harrasment*', '*Flaming*', '*Masquerading*', '*Outing*',...) de feiten in verschillende pestdossiers die door het jeugdparket van Halle-Vilvoorde in 2015 werden behandeld, corresponderen, hoe deze verschillende pestvormen juridisch werden gekwalificeerd door politie en jeugdparket, hoe deze dossiers werden afgehandeld door het jeugdparket Halle-Vilvoorde en in welke mate van deze afhandeling een preventief en herstelgericht effect kan uitgaan. Dit onderzoek is niet louter beschrijvend aangezien constant wordt teruggekoppeld naar de criminologische en juridische literatuurstudie (delen 1 en 2).

D. METHODE

a) Literatuurstudie

Voormelde inleidende bedenkingen, onderzoeksvragen, doelstellingen en opbouw van de scriptie kwamen niet 'out of the blue'.

In eerste instantie werd een uitgebreide literatuurstudie verricht o.b.v. criminologische literatuur en rechtsliteratuur. Criminologische literatuur voor wat betreft de fenomeenanalyse en rechtsliteratuur voor wat betreft het juridisch kader waarbinnen het fenomeen cyberpesten dient te worden gesitueerd. Dit was een absolute noodzaak alvorens de empirische studie aan te vatten.

b) Empirisch onderzoek

Het eigen empirisch onderzoek is een combinatie van verschillende onderzoeksmethoden: (1) interviews met bevoorrechte getuigen en (2) een analyse van vijftig (pest)dossiers.

Er werden interviews afgenomen van de parketcriminoloog en van het diensthoofd persoonsgebonden materies. Dit gebeurde steeds face-to-face. Hierbij werd geen gebruik gemaakt van een vooraf gestructureerde vragenlijst. De genese van de vragen gebeurde volledig spontaan, afhankelijk van het aangesneden onderwerp ('*We went with the flow*'). Tijdens de interviews met de parketcriminoloog werd gebruik gemaakt van een dictafoon. Vooraf werd de toestemming gevraagd om de opname te mogen maken. De interviews werden achteraf uitgetikt.

Wat betreft de dossierstudie werd op aanraden van Prof. Lauwers gebruik gemaakt van een tabel die werd opgesteld aan de hand van de literatuur en na een aantal pestdossiers te hebben doorgenomen.

DEEL I. CYBERPESTEN IN DE SCHOOLOMGEVING

1.1 HEDENDAAGS PESTEN: DELINQUENT GEDRAG MET EEN OFF-LINE EN ON-LINE VARIANT

1.1.1 Universeel fenomeen

Pesten is een universeel fenomeen en doet zich voor in diverse contexten (in het wegverkeer²⁸, in sportclubs²⁹, in de eigen straat³⁰, op school (tussen leerlingen³¹, tussen leerlingen hierin bijgestaan door de leerkracht³², tussen leerlingen en leerkrachten, tussen leerkrachten en directeurs³³, tussen leerkrachten onderling³⁴) in de jeugdbeweging³⁵, in de beroepssfeer (buiten het onderwijs)³⁶, in het bejaardentehuis³⁷, binnen intieme relaties³⁸,...) en binnen en tussen uiteenlopende leeftijdscategorieën in beide richtingen (minderjarigen, meerderjarigen, bejaarden³⁹) en dit alles in alle maatschappijen wereldwijd, zo ook in onze Belgische maatschappij.

1.1.2 Technologische revolutie

We stellen vast dat pestgedrag mee is geëvolueerd met de technologische revolutie die een aanvang nam medio de jaren '90 en vandaag de dag tevens online gebeurt⁴⁰. Sedert een tiental jaar wordt pesten daarom beschouwd als een vorm van delinquent gedrag met een offline en een online variant⁴¹. In de literatuur wordt in dat verband het onderscheid gemaakt tussen 'klassiek pesten' of 'traditioneel pesten' (ook 'face-to-face'-pesten genoemd)⁴² en 'cyberpesten'. Sommige auteurs gaan ervan uit dat cyberpesten in het

²⁸ X, "Belg haat (en houdt van) bumperkleven", *Het Laatste Nieuws*, 28 januari 2015.

²⁹ X, "Sportclubs strijden tegen pesten", *Het Laatste Nieuws*, 10 maart 2016.

³⁰ X, "Pesterijen tegen burens leveren man jaar voorwaardelijk op", *Het Laatste Nieuws*, 28 juni 2016.

³¹ S. VEREYCKEN, "Week tegen pesten: het komt op elke school voor, ook al beweren directies van niet.", *Het Laatste Nieuws*, 17 februari 2017.

³² T. KINTAERT, "Leraar doet mee met pesten van leerling", *Het laatste Nieuws*, 15 februari 2015.

³³ X, "Ook leerkrachten en directeurs pesten elkaar", *Het Laatste Nieuws*, 24 oktober 2010.; X, "Weggepest door de directie.", *Klasse voor leraren* 1995, nr. 53, 2.

³⁴ X, "1 op 9 leraren gepest", *Het Laatste Nieuws*, 11 maart 2015.

³⁵ X, "Zo bestrijdt jeugdbeweging pesten", *Het Laatste Nieuws*, 19 februari 2017.

³⁶ J. VLEMINGS, "Aantal klachten over pesten op het werk stijgt jaar na jaar", *Het laatste Nieuws*, 28 juli 2012.

³⁷ T. VAN DER ZEYPEN en K. WERTELAERS, "Verplegers maken bejaarden belachelijk op facebook: 'mama's haren extra in de war gelegd voor foto'", *Het Laatste Nieuws*, 12 september 2016.

³⁸ X, "Mishandelende partners leren dit door te pesten op school", *Het Laatste Nieuws*, 7 juni 2011.

³⁹ W. VERHAERT, "Bejaarden pesten elkaar nog meer dan kinderen", *Gazet van Antwerpen*, 5 oktober 2009.

⁴⁰ L. BEIRENS, "De politie uw virtuele vriend? Nadenken over een beleidsmatige aanpak van criminaliteit in virtuele gemeenschappen in cyberspace." *Orde van de Dag* 2010, afl. 49, 52 (51-55).

⁴¹ J. KERSTENS en S. VEENSTRA, "Cyberpesten vanuit een criminologisch perspectief.", *Tijdschrift voor Criminologie* 2013, 77.

⁴² L. CORCORAN, C. MCGUCKIN en G. PRENTICE, "Cyberbullying or cyberaggression: a review of existing definitions of cyberbased peer-to-peer aggression", *Societies* 2015, 246.

verlengde licht van klassiek pesten⁴³. Anderen beschouwen het als twee totaal verschillende fenomenen waarbij daderschap, slachtofferschap, prevalentie, enz. eigen specifieke kenmerken vertonen. De 'klassieke' of 'traditionele' pester heeft de echte, fysieke wereld als actieterrein. Een karikaturale voorstelling hiervan betreft het personage 'Biff' uit de film 'Back to the future'. De cyberpester daarentegen is actief in cyberspace. Beiden hebben echter dezelfde doelstelling voor ogen: het doelwit opzettelijk schade berokkenen, ten gronde richten en uiteindelijk diens hele persoonlijkheid vernietigen. Een belangrijke opmerking hierbij is dat pesters klassiek pesten en cyberpesten vaak combineren en dat ook gecombineerd dader-en slachtofferschap voorkomt. We denken hierbij bijvoorbeeld aan een 'flame war' waarbij twee minderjarigen elkaar over en weer kwetsende boodschappen sturen via sociale media. In dergelijke situaties zijn beiden zowel dader als slachtoffer van pestgedrag. Heel wat dossiers uit de empirische studie bij het jeugdparquet van Halle-Vilvoorde hadden betrekking op gecombineerd online-en offline pesten. Dergelijke dossiers vergen extra aandacht. Onderzoek heeft namelijk uitgewezen dat slachtoffers van dit gecombineerd pesten de grootste psychosociale schade oplopen⁴⁴.

1.1.3 Containerbegrip

Los van het medium dat ervoor wordt aangewend is pesten een containerbegrip. Het omvat een combinatie van of één van de volgende gedragingen gesteld door één of meerdere personen tegen één of meerdere andere personen⁴⁵: (1) uitsluiten, (2) achter de rug om roddelen, (3) negeren, (4) uitschelden, (5) uitlachen, (6) belachelijk maken, (7) stalken, (8) (al dan niet seksuele) intimidatie, (9) dreigen met geweld, (10) afpersen, (11) geweld (vb. opzettelijke slagen en verwondingen), (12) poging tot doodslag, (13) verminking, (14) fysieke mishandeling. Cyberpesten zal zich natuurlijk enkel kunnen beperken tot de eerste tien pestvormen, terwijl klassiek of traditioneel pesten zich kan manifesteren onder alle veertien van de genoemde gedragingen. Willen we hierbij meteen opmerken dat uit de dossieranalyse bleek dat cyberpesten regelmatig uitmondt in pesten in de fysieke wereld, waarbij het virtueel dreigen met geweld soms ook daadwerkelijk wordt omgezet in fysieke daden van agressie.

⁴³ R. ORTEGA, P. ELIPE, J.A. MORA-MERCHAN, M.L. GENTA, A. BRIGHI, A. GUARINI, P.K SMITH, F., THOMPSON en N. TIPETT, "The emotional impact of bullying and cyberbullying on victims: a European cross-national study", *Agressive behaviour* 2012, 342.

⁴⁴ Zie infra.

⁴⁵ mens-en-samenleving.infonu.nl/pedagogiek/59534-pesten-op-de-lagere-school-en-middelbare-school.html

1.1.4 Wetenschappelijk onderzoek naar pesten op school

1.1.4.1 *Klassiek of traditioneel pesten*

Het startpunt voor de wetenschappelijke benadering en dus ook definiëring van het fenomeen 'pesten op school' wordt gevormd door het grootschalig onderzoek dat werd gevoerd door de Zweedse psycholoog Dan Olweus⁴⁶ op het einde van de jaren '70, begin van de jaren '80, n.a.v. een reeks opeenvolgende zelfmoorden door tieners als gevolg van pesterijen op school. Het onderzoek van Olweus spitste zich uitsluitend toe op klassiek pesten. Dat is ook logisch: ICT stond op dat ogenblik nog maar in zijn kinderschoenen en was nog onvoldoende ingeburgerd bij jongeren. Er werd toen nog niet gecyberpest zoals dat vandaag de dag wel het geval is. Het onderzoek dat door Olweus werd verricht wordt algemeen beschouwd als het allereerste wetenschappelijk onderzoek naar pesten op school ter wereld⁴⁷. Sindsdien verschenen ontelbare onderzoeken naar pesten op school maar wat betreft de definiëring van het fenomeen blijven onderzoekers tot op heden nog steeds verwijzen naar de definitie die Olweus eind jaren '70, begin jaren '80 had ontwikkeld.

1.1.4.2 *Cyberpesten*

Wat betreft de wetenschappelijke benadering van het fenomeen cyberpesten onder minderjarigen betekent het jaar 2006 een waar scharnierpunt⁴⁸. Tussen 2006 en 2017 werden wereldwijd massa's onderzoeksrapporten gepubliceerd m.b.t. het fenomeen.

1.2 OVERVLOED AAN DEFINITIES: GEEN EENSLUIDENDE UNIVERSELE DEFINITIE

Als men deze wetenschappelijke literatuur in vogelvlucht overschouwt⁴⁹, komt de lezer al gauw tot de vaststelling dat er massa's definities bestaan. Met elke nieuwe publicatie die verschijnt lijkt er telkens een nieuwe definitie van cyberpesten te worden geboren. Dit leidt tot verwarring⁵⁰. Er bestaat geen eensluidende universele definitie van cyberpesten waarover internationale consensus bestaat⁵¹. Desalniettemin kunnen uit de overvloed aan definities die worden aangeleverd door internationale organisaties, Europese organisaties

⁴⁶ P.K. SMITH, Y. MORITA, J. JUNGER-TAS, D. OLWEUS, R. CATALANO en P. SLEE, *The nature of school bullying. A cross-National Perspective*, London, Routledge, 1999, 10.

⁴⁷ X, "Brief Information about Dan Olweus and OBPP History", <http://olweus.sites.clemson.edu/history.html>

⁴⁸ Met uitzondering van YBARRA en MITCHEL die in 2004 een onderzoek verrichtten naar cyberpesten onder schoolkinderen, verschenen voor 2006 geen uitgebreide onderzoeken naar cyberpesten.

⁴⁹ M. KOWALSKY, A.N. SCHROEDER, W.G. GIUMETTI en M.R. LATTANNER, "Bullying in the digital age: a critical review and meta-analysis of cyberbullying research among youth", *Psychological Bulletin* 2014, 1073-1137.

⁵⁰ L. CORCORAN, C. MCGUCKIN en G. PRENTICE, 'Cyberbullying or cyber aggression: a review of existing definitions of cyber-based peer-to-peer aggression', *Societies* 2015, 245.

⁵¹ V.D. POZZA, A.D. PIETRO, S. MOREL, en E. PSAILA, *Cyberbullying among young people. Study for the Libe Committee*, European Parliament, Directorate General For internal policies, citizen's rights and constitutional affairs, 2016, 20.

en de academische wereld, volgende gemeenschappelijke elementen worden gedestilleerd die zouden kunnen worden beschouwd als de 'constitutieve bestanddelen' van cyberpesten.

1.2.1 Gemeenschappelijke elementen uit de definities

Deze elementen omvatten in de eerste plaats de drie basiskenmerken van klassiek pesten die prof. Olweus in de jaren '70 te boek heeft gesteld⁵²: (1) intentioneel agressief gedrag, (2) waaraan het slachtoffer herhaaldelijk en langdurig blootstaat, (3) en waarbij het slachtoffer moeilijkheden ondervindt om zich hiertegen te verdedigen (wat een machtsonevenwicht impliceert tussen pester en doelwit)⁵³.

Prof. Pauwels van de RUG voegt hier een vierde element aan toe: een omschrijving van de wereld waarin het gedrag zich manifesteert. Dit element laat toe om het onderscheid te maken tussen 'klassiek', 'traditioneel' of 'face-to-face'-pesten en 'cyberpesten'. Speelt het intentioneel agressief gedrag (uitsluiten, achter de rug om roddelen, belachelijk maken,...) zich af in de 'echte, fysieke wereld', dan is sprake van 'traditioneel' of 'klassiek' pesten. Speelt dit gedrag zich af in de 'online, virtuele wereld', dan is sprake van 'cyberpesten'⁵⁴. Deze laatste omschrijving van 'de wereld waarin het gedrag zich manifesteert' omvat dan meteen ook de elementen waar andere auteurs naar verwijzen om het onderscheid te maken tussen klassiek pesten en cyberpesten zoals: (1) het gebruik maken van digitale middelen, (2) het publiek karakter, (3) de mogelijkheid voor de dader om anoniem te blijven en (4) de vervaging van de grenzen qua ruimte en tijd.

Verschillende experts hebben aangetoond dat vooral deze specifieke kenmerken van de 'online, virtuele wereld' waarin het cyberpesten zich afspeelt, de verklaring vormen voor het feit dat de schadelijke impact van cyberpesten veel groter is dan bij klassiek pesten of traditioneel pesten het geval is en dat klassiek pesten (vb. een schop krijgen, in een hoek worden geduwd) door bepaalde slachtoffers zelfs wordt geprefereerd boven cyberpesterijen aangezien fysiek 'face-to-face'-pesten minder psychisch leed veroorzaakt door het beperkt aantal toeschouwers⁵⁵. Cyberpesterijen daarentegen bezitten het potentieel om de hele wereld te laten meelachen aangezien de schadelijke inhoud tot in het oneindige kan worden gedeeld.

⁵² D. OLWEUS, *Bullying at school*, London, Blackwell Publishing, 1993, 16.

⁵³ H. VANDENBOSCH en K. VAN CLEEMPUT, "Cyberbullying among youngsters: profiles of bullies and victims", *New media and society* 2009, Vol 11(8), 1350.

⁵⁴ A. VAN DAMME, L. PAUWELS, M. VAN GOMPELAERE, "Traditioneel pestgedrag versus cyberpesten: een verkennende analyse van zelfgerapporteerd dader-en slachtofferschap", *Panopticon* 2013, 451.

⁵⁵ E. LIEVENS, "Bullying and Sexting in social networks from a legal perspective: between enforcement and empowerment.", 2.; S. BAUMAN en M.L. NEWMAN, "Testing assumptions about cyberbullying: perceived distress associated with acts of conventional and cyber bullying.", *Psychology of violence* 2013, Vol. 3, N° 1, 30; F. MISHNA, W. CRAIG, J. DACIUK en J. WIENER, "Prevalence, motivations, and social mental health and health consequences of cyberbullying among school aged children and youth: protocol of a longitudinal and multi-perspective mixed method study", *JMIR Res Protoc* 2016, 2.

1.2.1.1 *Intentioneel agressief gedrag*

De cyberpester wil het slachtoffer doelbewust schade toebrengen door diens gevoelens met opzet te kwetsen⁵⁶ en de sociale status, sociale relaties en reputatie van de persoon in kwestie te vernietigen⁵⁷. Dit heeft een verwoestend effect op de persoonlijkheidsontwikkeling van tieners, wat, indien het pestgedrag niet tijdig een halt wordt toegeroepen, in sommige gevallen leidt tot het volledig ten gronde richten van de zich ontluikende persoonlijkheid van het kind in kwestie, met alle gevolgen van dien voor het later maatschappelijk functioneren.

Prof. Pauwels benadrukt in zijn publicaties over het onderwerp dat cyberpesten een vorm is van agressief gedrag aangezien het voldoet aan de drie centrale aspecten van agressie. Cyberpesten impliceert namelijk: (1) de bedoeling en de verwachting om iemand schade te berokkenen, (2) altijd schadelijke gevolgen en (3) de wens van het slachtoffer om deze schadelijke handelingen te vermijden⁵⁸. Sommige auteurs stellen zelfs voor om af te stappen van de term cyberpesten en als alternatief de term 'cyberagressie' te gebruiken⁵⁹.

1.2.1.2 *Waarom het slachtoffer herhaaldelijk en langdurig blootstaat*

Dit intentioneel agressief gedrag dient zich te herhalen gedurende een zekere tijd. Het dient m.a.w. een repetitief karakter te vertonen. Vanwege de specifieke aard van cyberpesten, dient het element 'repetitie' echter te worden begrepen in het licht van één van de specifieke kenmerken van de virtuele wereld waarin het cyberpesten zich manifesteert: het publiek karakter ervan. In het licht van deze karakteristiek dient het element 'repetitie' te worden geïnterpreteerd als de mogelijkheid om zeer snel schadelijke inhoud te delen met een zeer breed publiek door het stellen van één enkele daad⁶⁰. Ondanks het feit dat de cyberpester slechts één enkele handeling stelt, is er toch sprake van repetitie aangezien de schadelijke inhoud tot in het oneindige kan worden verspreid door toedoen van anderen. Telkens iemand de schadelijke beelden te zien krijgt of de schadelijke berichten leest, en deze vervolgens zelf verder verspreidt of zelfs maar 'liked' wordt de initiële verspreidingsdaad herhaald in de tijd. Medeplichtigheid en mededaderschap loeren hier dan ook om de hoek.

⁵⁶ H. VANDENBOSCH en K. VAN CLEEMPUT, "Defining cyberbullying: a kwalitative research into the perceptions of youngsters", *Cyberpsychology and behaviour* 2008, 501.

⁵⁷ S. BAUMAN en N.L. NEWMAN, "Testing assumptions about cyberbullying: perceived distress associated with acts of conventional and cyberbullying", *Psychology of violence* 2013, 27.

⁵⁸ A. VAN DAMME, L. PAUWELS, M. VAN GOMPELAERE, "Traditioneel pestgedrag versus cyberpesten: een verkennende analyse van zelfgerapporteerd dader-en slachtofferschap", *Panopticon* 2013, 449.

⁵⁹ L. CORCORAN, C. MCGUCKIN en G. PRENTICE, "Cyberbullying or cyberaggression: a review of existing definitions of cyber-based peer-to-peer aggression", *Societies* 2015, 249.

⁶⁰ V.D. POZZA, A.D. PIETRO, S. MOREL, en E. PSAILA, *Cyberbullying among young people. Study for the Libe Committee*, European Parliament, Directorate General For internal policies, citizen's rights and constitutional affairs, 2016, 23.

1.2.1.3 *Waartegen het slachtoffer zich moeilijk kan verdedigen.*

Wat dit criterium betreft is er volgens Prof. Pauwels sprake van een machtsonenwicht tussen het slachtoffer en de pester waardoor het slachtoffer de handelingen niet kan stoppen. Bij traditioneel pesten kan dit gaan over een fysiek machtsoverwicht van de pester tegenover de gepeste. Meestal echter betreft het een onevenwicht qua sociale status of sociale macht. Bij cyberpesterijen kan het machtsonenwicht ook besloten liggen in het feit dat de cyberpester meer ICT-kennis heeft dan het slachtoffer⁶¹. Cyberpesters blijken vaak bijzonder creatief om te springen met de online technologie om voornoemde gedragingen te stellen.

1.2.1.4 *Dat zich manifesteert in de online virtuele wereld*

1.2.1.4.1 Het gebruik van elektronische of digitale middelen

Het eerste en ook meest voor de hand liggende kenmerk van het virtuele actieterrain van de cyberpester is dat dit enkel toegankelijk is middels het gebruik van elektronische of digitale middelen. Daaronder vallen: e-mail, telefoonoproepen via mobiele telefoon, text berichten verstuurd via mobiele telefoons, berichten verstuurd via *'instant messenger'*, digitale foto's, sociale netwerksites (SNS) zoals *'Facebook'*, *'Instagram'*, *'Snapchat'*, *'Twitter'*, *'Tinder'*, *'Viber'*, persoonlijke websites, besloten chatgroepen waarin bvb. naaktfoto's van meisjes worden uitgewisseld. Zo lazen wij een dossier waaruit naar voor kwam dat een chatgroep bleek te bestaan waarbij 20 minderjarigen onderling naaktfoto's van hun vriendinnen uitwisselden. Het ging over ongeveer 500 foto's die door sommige leden ook buiten de groep werden verspreid. De grootste haatwebsite in Vlaanderen blijkt *'Ask.fm'* te zijn, waarbij de mogelijkheid bestaat om anoniem vragen te stellen⁶². Sedert drie jaar zetten politie en justitie meer middelen in met het oog op het verkrijgen van identificatiegegevens om cyberpesters op deze website te ontmaskeren⁶³. Uit de dossieranalyse blijkt dat vooral *'Tinder'* wordt gebruikt om jonge meisjes *'erin te luizen'* (*'Tricking'*) om naaktfoto's van zichzelf op te sturen (zie infra).

1.2.1.4.2 Publiek karakter

Een tweede kenmerk van het online actieterrain van de cyberpester betreft het publiek karakter, dat zoals reeds gezegd nauw samenhangt met het element 'repetitie'. De virtuele wereld biedt aan cyberpesters de mogelijkheid om in een mum van tijd een zéér breed

⁶¹ J.W. PATCHIN en S. HINDUJA, "Bullies move beyond the schoolyard. A preliminary look at cyberbullying", *Youth violence and juvenile justice* 2006, 152.

⁶² <http://mediawijs.be/mediabank/klasse-confronteert-met-cyberpesten>

⁶³ Reportage telefacts, 03 september 2013.

publiek te bereiken⁶⁴. Hoe meer de schadelijke inhoud wordt *'geliked'*, gedeeld of verstuurd des te meer toeschouwers en des te meer de sociale status, sociale relaties en de reputatie van het slachtoffer worden aangetast met niet te overziene psychische schade tot gevolg. Dit alles zonder dat de dader zijn initiële daad dient te herhalen in de tijd.

Op jeugdparkeerniveau probeert men in dergelijke zaken het netwerk bloot te leggen langs waar de schadelijke inhoud zich heeft verspreid. Dergelijke onderzoeken dienen soms noodgedwongen te worden gestaakt vanwege de buitengewoon grote proporties die de vertakkingen van het netwerk aannemen. Tijdens de periode gedurende dewelke de dossierstudie bij het parket van Halle-Vilvoorde werd uitgevoerd kwam een nieuw dossier binnen waarin sprake was van tieners die ten gevolge van dergelijke grote publiciteit van de schadelijke inhoud (naaktfoto's) suïcidale gedachten hadden ontwikkeld en waarbij net op tijd werd ingegrepen door de parketmagistraat in samenwerking met de politiediensten.

1.2.1.4.3 Anonimiteit

Het element anonimiteit duidt op de mogelijkheid voor de cyberpester om anoniem te blijven en zich te verstoppen achter de online-technologie. De cyberpester zal niet steeds anoniem zijn. Een voorbeeld uit de dossierstudie betreft een minderjarige wiens naam en profielfoto gewoon bij de vernederende foto stond die deze van het slachtoffer had gepost op facebook. Vaak zullen cyberpesters de mogelijkheid om anoniem te pesten wel degelijk benutten. Zo kan de cyberpester gebruik maken van de techniek *'masquerading'* of *'impersonation'* waarbij deze zich voordoeft als iemand anders en onder die valse hoedanigheid beledigende en denigrerende berichten stuurt naar zijn slachtoffer. In chatrooms wordt vaak gebruik gemaakt van *'nick-names'*. Een voorbeeld uit de dossierstudie betreft een minderjarige die een vals twitter-account aanmaakt en hierbij de foto en de naam gebruikt van een schoolgenoot. Vanuit dit twitter-account stuurt hij vreemde en seksueel expliciete berichten naar meisjes van dezelfde school.

Daders die anoniem cyberpesten (vb. kwetsende berichten versturen via een vals *'facebook-account'* of via een vals profiel op *'Ask.fm'*) zullen bij gebrek aan sociale afkeuring van hun gedrag vaak geneigd zijn veel kwetsender boodschappen over te maken aan het slachtoffer⁶⁵. Een andere reden hiervoor is het feit dat cyberpesters geen emotionele feedback krijgen van het slachtoffer⁶⁶, iets wat in de literatuur wordt

⁶⁴ S. BAUMAN en M.L. NEWMAN, "Testing assumptions about cyberbullying: perceived distress associated with acts of conventional an cyber bullying.", *Psychology of violence* 2013, Vol. 3, n° 1, 28.

⁶⁵ A. VAN DAMME, L. PAUWELS, M. VAN GOMPELAERE, "Traditioneel pestgedrag versus cyberpesten: een verkennende analyse van zelfgerapporteerd dader-en slachtofferschap", *Panopticon* 2013, 451.

⁶⁶ P.K. SMITH, N. TIPPETT en J. MAHDIVA, "Cyberbullying: its nature and impact in secondary school pupils", *Journal of child Psychology and psychiatry* 2008, 377.

omschreven als het 'cockpit'-effect⁶⁷ naar analogie met een piloot van een bommenwerper (vb. deze die de 'MOAB' heeft gedropt) die (vanwege de grote afstand) geen voeling heeft met de slachtoffers die hij maakt op de begane grond.

Een belangrijk gevolg van de mogelijke anonimiteit is dat het vertrouwen van het slachtoffer in zijn medemens afneemt⁶⁸. In de ogen van het slachtoffer kan om het even wie de aanvaller zijn, inclusief vrienden. Het feit dat het slachtoffer niet weet wie de agressor is leidt tot sterkere gevoelens van machteloosheid en angst⁶⁹. Ook het opsporingswerk door de bevoegde instanties wordt bemoeilijkt aangezien bijkomende onderzoeksdaden dienen te worden verricht met het oog op de identificatie van de dader, wat in bepaalde gevallen mislukt⁷⁰.

1.2.1.4.4 Geen grenzen qua tijd en ruimte

Het verstikkende aan cyberpesten is dat het gebruik van elektronische middelen de cyberpester toelaat op elk ogenblik van de dag vanaf eender welke plaats toe te slaan⁷¹. In tegenstelling tot de fysieke wereld waarin klassiek pesten of 'face-to-face'-pesten zich manifesteert (de speelplaats, de toiletten op school, de gang, het leslokaal,...), kent cyberspace geen grenzen qua tijd en ruimte⁷². Het slachtoffer kan bijgevolg niet wegluchten naar een veilige plek⁷³ want de pesterijen komen als het ware mee de huiskamer binnen⁷⁴. Zo berichtte de Vlaamse media recent over een dertienjarig meisje dat gedurende twee jaar extreem werd gepest door dezelfde vier leerlingen. De pesters gooiden met hun GSM's en schopten en klopten haar. Het gepest stopte niet als het meisje thuis kwam. De pesters richtten een facebookpagina⁷⁵ op waarin ze constant over haar roddelen en haar belachelijk maken. Ook krijgt ze haatberichten toegestuurd via 'Facebook' 'Messenger' en via 'SMS'. Soms vallen de pesters haar lastig tot half elf s'avonds. De ouders

⁶⁷ M. WALRAVE, M. DEMOULIN, W. HEIRMAN en A. VAN DER PERRE, *Cyberpesten: pesten in bits & bytes*, Brussel, Observatorium van de rechten op het internet, 2009, 54.

⁶⁸ S. BAUMAN en M.L. NEWMAN, "Testing assumptions about cyberbullying: perceived distress associated with acts of conventional an cyber bullying.", *Psychology of violence* 2013, Vol. 3, n° 1, 28. (27-38)

⁶⁹ S., PERREN, C., MCGUCKING, H., COWIE en D. SMAHEL, *Coping with cyberbullying: a systematic literature review. Final report of the COST IS 0801 Working Group 5.*, 2012, 19.

⁷⁰ L. BEIRENS, "De politie, uw virtuele vriend? Nadenken over een beleidsmatige aanpak van criminaliteit in virtuele gemeenschappen en cyberspace.", *Orde van de dag* 2010, afl. 49, 51.

⁷¹ W. PATCHIN, S. HINDUJA, "Bullies move beyond the schoolyard. A preliminary look at cyberbullying", *Youth violence and juvenile justice* 2006, 155.

⁷² L., CORCORAN, C., MCGUCKIN, en G., PRENTICE, "Cyberbullying or cyberaggression: a review of existing definitions of cyber-based peer-to-peer aggression", *Societies* 2015, 246.

⁷³ S. BAUMAN en M.L. NEWMAN, "Testing assumptions about cyberbullying: perceived distress associated with acts of conventional an cyber bullying.", *Psychology of violence* 2013, Vol. 3, n° 1, 28.

⁷⁴ S. BAUMAN en M.L. NEWMAN, "Testing assumptions about cyberbullying: perceived distress associated with acts of conventional an cyber bullying.", *Psychology of violence* 2013, Vol. 3, n° 1, 30.

⁷⁵ Dit is een specifieke vorm van de indirect verbale cyberpestechniek 'Dissing' of 'denigration' en betekent 'to put down'.

spraken de jongeren rechtstreeks aan, maar sindsdien krijgen ze zelf ook berichten toegestuurd⁷⁶.

1.3 VORMEN

Wat betreft cyberpesten kwam sedert 2006 een ware internationale onderzoeksgolf op gang waarbij heel wat (vooral Amerikaanse) onderzoekers een poging ondernamen om de verschillende verschijningsvormen van het fenomeen in kaart te brengen. Zo ontwikkelde Willard een taxonomie van types cyberpesten. De taxonomie van Willard, in combinatie met de cyberpestvormen die andere auteurs onderscheiden en rekening houdend met het in de literatuur gemaakte onderscheid⁷⁷ tussen 'direct cyberpesten' of '*to my face-cyberbullying*', wat duidt op een directe betrokkenheid van het slachtoffer (sociaal, verbaal, non-verbaal en fysiek) en 'indirect cyberpesten' of '*behind my back-cyberbullying*', wat duidt op cyberpesterijen zonder medeweten van het slachtoffer⁷⁸, levert volgende categorieën op met bijbehorende cyberpestvormen: (1) direct sociaal cyberpesten: '*exclusion*' of uitsluiting, (2) direct verbaal cyberpesten: (a) '*online harassment*' of online lastigvallen, (b) '*flaming*' of roosteren, (c) '*trolling*' of trollen, (d) '*cyberpersecution*' of cybervervolging (e) '*threats*' of bedreigingen (f) '*blackmailing*' of chantage-afpersing, (g) '*sextortion*' of seksuele afpersing, (3) Direct non-verbaal cyberpesten: (a) '*griefing*' (geen Nederlandse vertaling), (b) obscene, bedreigende of wrede foto's sturen naar het slachtoffer wetende dat deze hard zullen aankomen (hieronder valt ook primaire '*sexting*' indien naaktfoto's ongevraagd worden opgestuurd: vb. een minderjarige stuurt ongevraagd een foto van zijn erectie naar een elf-jarig meisje), (4) direct fysiek cyberpesten: (a) het beschadigen van ICT, (b) het platleggen/onderbreken van ICT-activiteiten van het slachtoffer of (c) een virtuele inbraak, (5) indirect cyberpesten: (a) '*tricking*' of erin luizen, (b) '*outing*' of publiek maken (hieronder valt ook secundaire '*sexting*'), (c) '*impersonation*' of verpersoonificatie (waaronder '*grooming*' en '*catfishing*'), (d) '*dissing-denigration-to-put-down*' of afkraken tegenover anderen (e) '*fraping*' of het verkrachten van een facebookaccount, (g) '*masquerading*' of een masker opzetten.

⁷⁶ J. EECKHOUT, "Meisje (13) al twee jaar hard aangepakt, nu ook ouders belaagd", *Het laatste Nieuws*, 29 september 2016.

⁷⁷ H. VANDENBOSCH en K., VAN CLEEMPUT, "Cyberbullying among youngsters: profiles of bullies and victims", *New media & society* 2009, 1352.

⁷⁸ A. VAN DAMME, L. PAUWELS, M. VAN GOMPELAERE, "Traditioneel pestgedrag versus cyberpesten: een verkennende analyse van zelfgerapporteerd dader-en slachtofferschap", *Panopticon* 2013, 448.

1.3.1 Direct of 'to-my-face'-cyberpesten

1.3.1.1 Direct of 'to-my-face'-sociaal cyberpesten: 'exclusion' of 'uitsluiting'

De term 'exclusion' of 'uitsluiting' houdt in dat het slachtoffer opzettelijk wordt buitengesloten van een online-groep, online-game of online gemeenschap⁷⁹ of in dergelijke omgeving wordt genegeerd, wat zorgt voor sociale marginalisering van het kind in kwestie. Een kind wordt bijvoorbeeld door verschillende 'vrienden' op facebook plots ontvriend. Online uitsluiten kan worden beschouwd als een passief-agressieve vorm van cyberpesten⁸⁰. Het valt ook voor dat een kind reeds deel uitmaakt van bvb. een 'whatsapp'-groep, hier uit wil stappen omdat het gepest wordt, maar door één van de leden van de groep opnieuw wordt toegevoegd, zodat het pesten kan verdergaan⁸¹. In dat geval zouden we kunnen spreken over 'inclusion', maar dan met het doel om te pesten. Een voorbeeld uit de dossieranalyse betreft een groep minderjarigen die het doelwit toevoegen aan een groepsgesprek op 'messenger'. Terwijl de meerderheid van de leden van de groep het houden bij beledigingen is er één van hen die het doelwit met de dood bedreigt.

1.3.1.2 Direct of 'to-my-face'-verbaal cyberpesten

1.3.1.2.1 'Online harassment' of online lastigvallen

De term 'online harassment' kan worden vertaald als 'online lastig vallen' van het slachtoffer waarbij de cyberpester het slachtoffer beledigt, uitscheldt, belachelijk maakt, vernedert, onwaarheden vertelt over het slachtoffer, middels het herhaaldelijk verzenden van elektronische berichten⁸². Deze manier van cyberpesten behelst meer dan zomaar een éénmalig vervelend bericht van iemand. Waar het hier over gaat zijn berichten die erg kwetsend zijn, een hoge frequentiegraad vertonen en waarvan de inhoud bijzonder grof is⁸³. Enkele voorbeelden van dergelijke 'Messenger'-berichten uit de dossierstudie: 'Ik pis op uw graf en laat zelfs mijn honden erop pissen erna', 'Weet als je ooit een kind gaat hebben, ik zweer u de dag erna je gaat vermist zijn heel hun leven zoals u vader bij u heeft gedaan en je gaat in een rolstoel zitten heel u leven met een paar buisjes door u keel salope', 'Ik haat je', 'Je foto trekt op niks', 'Vuile hoer', 'Ga sterven in de vuiligheid', 'Klootzak', 'Slet', 'Trut', 'Laat je verzorgen in een psychiatrische kliniek', 'Kutwrijf, dat wil zeggen, je moeder', 'Rala', 'Lesbo', 'Hou je bek', 'Loop naar de hel', 'Vuile hoer, ga naar

⁷⁹ E. DE PAUW, "Sociale controle in onlinegemeenschappen: een taak voor de overheid of volstaat zelfregulering?", *Orde van de dag* 2010, afl. 49, 5.

⁸⁰ W. PATCHIN, S. HINDUJA, 'Bullies move beyond the schoolyard. A preliminary look at cyberbullying', *Youth violence and juvenile justice* 2006, 162.

⁸¹ <https://www.youtube.com/watch?v=2opHq9mak8c>

⁸² V.D. POZZA, A.D. PIETRO, S. MOREL, en E. PSAILA, Cyberbullying among young people. Study for the Libe Committee, European Parliament, Directorate General For internal policies, citizen's rights and constitutional affairs, 2016, 165.

⁸³ <http://bullyproofclassroom.com/10-most-common-cyber-bullying-tactics>.

het Noordstation, *Verbelgde Marrokaan*, *Hoerenzoon*, *Koeieneuker*. Het verschil met *cyberstalking* ligt hem in het feit dat bij het slachtoffer niet de vrees wordt opgewekt dat de cyberpester ook in *real life* zou kunnen overgaan tot belaging. *Harrasment* verschilt van *flaming* in die zin dat er bij eerstgenoemde vorm sprake is van éénrichtingsverkeer van de cyberpester naar het slachtoffer, terwijl het bij *flaming* eerder gaat om een online verbaal gevecht waarbij over en weer wordt gepest.

1.3.1.2.2 *Flaming* of roosteren

Het sturen van een *flame* wordt in de literatuur aangeduid als *flaming* en is een term die oorspronkelijk afkomstig is uit het populaire discours rond de *online-communities*⁸⁴. Een *flame* is een beledigende, agressieve, vulgaire boodschap die de *flamer* aan zijn slachtoffer richt waarbij deze de bedoeling heeft het slachtoffer te laten reageren. Reageert het slachtoffer dan kan een ware *flame war* ontstaan. Het gaat om irrationeel, ongecontroleerd, vijandig interpersoonlijk gedrag⁸⁵ met als doel de ontvanger van het bericht te *roosteren*⁸⁶. Onderzoek heeft uitgewezen dat *flaming* populair is op *Youtube* waarbij persoonlijke video's van gebruikers op een onrespectvolle manier worden becommentarieerd.

1.3.1.2.3 *Trolling* of trollen

Het met opzet willekeurig posten van cynische of sarcastische commentaren op hetgeen anderen geschreven hebben op een website wordt *trolling* genoemd en iemand die aan *trolling* doet, een *troll*⁸⁷. De *troll* maakt er een gewoonte van om doelbewust provocerende commentaren te plaatsen in *newsgroups*, op *forums*, in *blogs* en in *chat rooms* met de intentie om bij de gebruikers een emotionele respons uit te lokken. De *troll* maakt vaak gebruik van de aanval *ad hominem* wat Latijn is voor *tegen de persoon*. Hierbij wordt een stelling of een argument verworpen o.b.v. bepaalde irrelevante feiten die betrekking hebben op de persoon van de auteur.

1.3.1.2.4 *Griefing*

De term *griefing* stamt uit de jaren '90 en wordt gebruikt om het antisociaal gedrag aan te duiden van een *griefer*. Een *griefer* dient zich aan als *player* in een *massively multiplayer online game* zoals *World of Warcraft*, *Toontown* of *Second life* en stelt alles

⁸⁴ E. DE PAUW, "Sociale controle in onlinegemeenschappen: een taak voor de overheid of volstaat zelfregulering?", *Orde van de dag* 2010, afl. 49, 5.

⁸⁵ M. LEA, T. O'SHEA, P. FUNG, en R. SPEARS, "Flaming in computer mediated communication: observations, explanations and implications", in M. LEA (Ed.) *Contexts of computer-mediated communication*, London, Harvester-Wheatsheaf, 1.

⁸⁶ P.B. O'SULLIVAN, A.J. FLANAGIN, "An interactional reconceptualisation of 'flaming' and other problematic messages", <http://my.ilstu.edu/~posull/flaming.htm>.

⁸⁷ www.internetslang.com

in het werk om het goede verloop ervan voor de andere spelers te dwarsbomen⁸⁸. Het doel van dit gedrag is irritatie op te wekken⁸⁹ en andere spelers kwaad te maken. Naast het stellen van dergelijk gedrag door gebruik te maken van de grafische mogelijkheden van de games kan de *'griefer'* ook text-berichten sturen aan zijn slachtoffer en het slachtoffer op andere manieren direct verbaal cyberpesten (*'harassment', 'flaming', 'threats', ...*).

1.3.1.2.5 *'Cyberpersecution'* of cybervervolging

'Cyberpersecution' wijst op het voortdurend, herhaaldelijk en openlijk lastigvallen, denigreren, beledigen en bedreigen en intimideren van het slachtoffer⁹⁰. In tegenstelling tot andere vormen van cyberpesten kadert *'cyberpersecution'* meer in een politieke en ideologische context. In Thailand was er een geval van een meisje dat op *'facebook-account'* kritiek uitte tegenover de overheid. Ze ging naar de universiteit en een groep studenten startte een online haatcampagne tegen haar waarbij ze haar onder andere zeiden dat ze niet het recht had om (gezien haar kritiek op de overheid) aan een rijksuniversiteit te studeren. In bepaalde landen gaat ook de overheid over tot *'cyberpersecution'* om andersgezinden het zwijgen op te leggen⁹¹.

1.3.1.2.6 *'Threats'* of bedreigingen

Deze vorm van cyberpesten houdt in dat de dader via internet of GSM allerhande bedreigingen uit t.o.v. het slachtoffer zelf of diens onmiddellijke omgeving zoals familie of vrienden. Het kan hierbij gaan over het dreigen met fysiek geweld of de dood. Dergelijke bedreigingen kunnen ook non-verbaal worden geuit. Een voorbeeld uit de dossierstudie betreft een minderjarige die aan het slachtoffer een foto stuurt waarop hij poseert met een getrokken pistool en het slachtoffer virtueel onder schot houdt. In dat geval moet deze vorm van cyberpesten tot de categorie *'direct non-verbaal cyberpesten'* worden gerekend. Tevens is een combinatie mogelijk.

1.3.1.3 *Direct of 'to-my-face'-fysiek cyberpesten*

Hoewel *'cyberspace'* per definitie betekent dat er geen sprake kan zijn van fysieke pesterijen (iemand een slag geven), kan er toch sprake zijn van de aantasting van virtuele

⁸⁸ D. WARNER en M. RAITER, "Social context in Massively-multiplayer online games (MMOG's): ethical questions in shared space, *International review of information ethics* 2005, 47.

⁸⁹ E. DE PAUW, "Veilig online. Sociale controle in onlinegemeenschappen: een taak voor de overheid of volstaat zelfregulering?", *Orde van de dag* 2010, afl. 49, 5.

⁹⁰ V.D. POZZA, A.D. PIETRO, S. MOREL, en E. PSAILA, Cyberbullying among young people. Study for the Libe Committee, European Parliament, Directorate General For internal policies, citizen's rights and constitutional affairs, 2016, 165.

⁹¹ https://wn.com/anti_social_media_cyberpersecution_trending

persoonlijke bezittingen⁹² waardoor volgens de literatuur ook in 'cyberspace' fysiek kan worden gepest.

Vormen van direct fysiek cyberpesten zijn: (1) het beschadigen van ICT, (2) het platleggen/onderbreken van ICT-activiteiten van het slachtoffer of (3) een virtuele inbraak. Concreet gaat het hierbij over: (1) het aanrichten van schade door het versturen van virussen, (2) het 'e-mailaccount' van het slachtoffer 'hacken' en het daarbij horende paswoord veranderen of (3) het versturen van enorm veel of grote bestanden via e-mail. Deze daden zorgen ervoor dat het slachtoffer geen toegang meer kan krijgen tot het elektronische postvak⁹³.

1.3.1.4 Direct of 'to-my-face'-non-verbaal cyberpesten

Direct non-verbaal cyberpesten houdt in dat de cyberpester aan het slachtoffer bedreigende, beledigende, obscene of schokkende foto's stuurt met de bedoeling bij het slachtoffer een negatieve emotionele respons uit te lokken⁹⁴. Hierbij kan nogmaals worden verwezen naar het voorbeeld uit de dossierstudie van de minderjarige die aan het slachtoffer een foto opstuurt waarop hij poseert met een getrokken pistool in de richting van diens webcam. Bij direct cyberpesten middels foto's kan er ook sprake zijn van een combinatie tussen verbaal en non-verbaal pesten als onder de foto bijvoorbeeld denigrerende commentaar wordt geplaatst. Een voorbeeld uit de dossierstudie betreft een groep minderjarigen die aan een klasgenoot tijdens de schoolvakantie zelfgemaakte foto's opsturen waarop zij staat afgebeeld met daaronder denigrerende commentaar over haar fysiek voorkomen.

'Norton internet-security' benadrukt op zijn website dat 'cyberstalking' een vorm is van cyberpesten waarbij het er bij de dader vooral om te doen is het doen en het laten van het slachtoffer in het oog te houden⁹⁵. Belangrijk te vermelden is nog dat de cyberstalker (in tegenstelling tot andere cyberpesters) juist zal trachten geen openlijke bedreigingen of beledigingen te uiten, maar er desalniettemin toch in slaagt om in hoofde van het slachtoffer een sfeer van angst te creëren die vooral te maken heeft met de mogelijkheid dat de dader op een bepaald ogenblik zou kunnen overgaan tot 'stalking' in de echte fysieke

⁹² H. VANDENBOSCH en K. VAN CLEEMPUT, "Cyberbullying among youngsters: profiles of bullies and victims", *New media society* 2009, 1352.

⁹³ M. WALRAVE, M. DEMOULIN, W. HEIRMAN en A. VAN DER PERRE, *Cyberpesten: pesten in bits & bytes*, Brussel, Observatorium van de rechten op het internet, 2009, 27.

⁹⁴ V.D. POZZA, A.D. PIETRO, S. MOREL, en E. PSAILA, *Cyberbullying among young people. Study for the Libe Committee, European Parliament, Directorate General For internal policies, citizen's rights and constitutional affairs*, 2016, 165.

⁹⁵ www.nortonsecurityonline.com/.../cyber-bullying-cyber-stalking.

wereld. Een voorbeeld uit de dossierstudie betreft een minderjarige die een minderjarig meisje elke dag contacteert met zijn GSM-toestel telkens zonder iets te zeggen.

1.3.2 Indirect of *'behind-my-back'* -cyberpesten

1.3.2.1 *'Outing'* of *publiek maken*

De term *'outing'* duidt op het zonder toestemming verspreiden van private of beschamende informatie over het slachtoffer door deze op het internet te plaatsen of door te sturen⁹⁶. Het kan hierbij gaan om geschreven informatie maar tevens over foto's of video's. Hierbij kan worden gedacht aan naaktfoto's die een meisje geheel vrijwillig en in vertrouwen aan haar vriend stuurt terwijl zij tijdens de relatie aan *'sexting'* deden. Na een jaar verbreekt zij de relatie en uit wraak zet de ex-vriend de foto's op facebook, verstuurt deze aan zijn contacten, of zet ze op een pornosite. In dat geval wordt het initiële onschuldige *'sexting'* wel degelijk problematisch. In de literatuur wordt deze cyberpestvorm ook aangeduid met de term *'wraakporno'*⁹⁷ al hoeft er niet steeds sprake te zijn van wraak. Soms gebeurt dit puur voor de *'kick'*. Volgende case uit de dossierstudie is een echt schoolvoorbeeld van deze cyberpestvorm: een minderjarige roept schoolgenoten op om zoveel mogelijk naaktfoto's van meisjes van dezelfde school te verzamelen aan de hand waarvan deze een *'powerpoint'*-presentatie in elkaar steekt die hij vervolgens op het internet plaatst.

1.3.2.2 *'Tricking'* of *erin luizen*

'Tricking' houdt in dat de cyberpester vertrouwelijke informatie die hem door het slachtoffer werd toevertrouwd, nadat hij hem of haar erin heeft geluist, naar anderen doorstuurt of op het net plaatst. Het kan hierbij gaan om tekst (een *'screenshot'* van een persoonlijke conversatie via *'Messenger'*) of beeldmateriaal (naaktfoto's of naaktvideo's)⁹⁸.

De cyberpester misleidt het slachtoffer door dit vriendelijk te benaderen en het een veilig gevoel te geven. Als gevolg hiervan neemt het slachtoffer de pester in vertrouwen. Vervolgens tracht de dader het slachtoffer zover te krijgen dat het hem persoonlijke informatie of geheimen toevertrouwt of expliciet beeldmateriaal overhandigt. Wat betreft dat laatste blijkt uit de dossierstudie dat door de daders vaak gebruik wordt gemaakt van valse foto's. Een minderjarige stuurt een foto van een willekeurig mannelijk geslachtsdeel naar het meisje en beweert dat dit het zijne is. Hij vraagt dan als *'wederdienst'* dat zij ook

⁹⁶ V.D. POZZA, A.D. PIETRO, S. MOREL en E. PSAILA, *Cyberbullying among young people. Study for the Libe Committee*, European Parliament, Directorate General For internal policies, citizen's rights and constitutional affairs, Brussel, 2016, 165.

⁹⁷ J. BEYENS en E. LIEVENS, "Niet-consensuele verspreiding van seksuele beelden. Analyse van wetgevende initiatieven in de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk en België.", *NJW* 2016, nr. 348, 655.

⁹⁸ M. WALRAVE, M. DEMOULIN, W. HEIRMAN en A. VAN DER PERRE, *Cyberpesten: pesten in bits & bytes*, Brussel, Observatorium van de rechten op het internet, 2009, 28.

een foto van haar geslachtsdelen opstuurt. Doet ze dat, dan laat hij haar weten dat ze met de foto mag doen wat ze wil, want dat deze toch niet van hem is. Vervolgens verspreidt hij de foto van het meisje.

Dergelijke *'tricking'* om expliciet beeldmateriaal afhandig te maken blijkt volgens de dossierstudie vaak voor te komen op *'Tinder'*.

1.3.2.3 *'Masquerading' of het dragen van een masker*

Er bestaan twee vormen van *'masquerading'*.

Een eerste vorm betreft identiteitsdiefstal. De *'maskerdrager'* neemt hierbij de identiteit van het slachtoffer over door zich op internet uit te geven voor het slachtoffer. De dader kruipt als het ware in de huid van het slachtoffer. Dit kan op twee manieren: (1) de cyberpester gebruikt de naam van het slachtoffer bvb. in *'chatboxen'* of op websites of (2) de cyberpester hackt het *'e-mail account'* van het slachtoffer⁹⁹ om van daaruit en in diens naam beledigende of vreemde berichten te versturen naar diens contacten of zaken te *'liken'* wetende dat het slachtoffer hierdoor in een slecht daglicht komt te staan. Hierdoor zal de reputatie en het sociaal leven van het slachtoffer ernstige schade lijden aangezien het lijkt alsof het slachtoffer de berichten zelf heeft verstuurd of die zaken zelf heeft geliked.

Een tweede vorm betreft *'identity fluidity'* wat duidt op het gebruik van een valse identiteit om het slachtoffer te pesten. De pester doet zich m.a.w. voor als een andere persoon door het creëren van een vals e-mail adres of een valse naam op *'instant-messenger'*¹⁰⁰.

Een andere vorm van *'masquerading'* is *'catfishing.'* Een *'catfish'* is een persoon die doet alsof deze iemand anders is¹⁰¹ om zo gebruikers van sociale netwerksites (meestal *'datingsites'*) te misleiden. De *'Catfish'* neemt hierbij aspecten van de online identiteit van het slachtoffer (meestal foto's) over¹⁰², bouwt hiermee een fictief profiel op een sociale netwerksite en benadert zo op een bedrieglijke wijze andere gebruikers van deze site. Meestal steelt de *'catfish'* foto's maar ook andere aspecten van de online identiteitsgegevens kunnen worden gebruikt waaronder de naam van het slachtoffer. *'Catfishing'* wordt vaak aangewend om aan *'grooming'* te doen, waarbij de dader minderjarigen benadert met de bedoeling naaktfoto's te verkrijgen.

⁹⁹ H. VANDEBOSCH en K. VAN CLEEMPUT, "Defining cyberbullying: a qualitative research into the perceptions of youngsters", *Cyberpsychology and behaviour* 2008, 500.

¹⁰⁰ <http://www.cyberbullying.info/whatis/book.php?shelf=types&pg=Masquerading>.

¹⁰¹ A. VAN DAMME, L. PAUWELS, M. VAN GOMPELAERE, "Traditioneel pestgedrag versus cyberpesten: een verkennende analyse van zelfgerapporteerd dader-en slachtofferschap", *Panopticon* 2013, 459.

¹⁰² E. SHALKOWSKI, "Catfishing: how to spot when it's happening to you?", <https://us.smoothwall.com/catfish>.

Een voorbeeld uit de dossierstudie betreft een minderjarige die een vals *'twitter-account'* aanmaakt en identiteitsgegevens gebruikt van een schoolgenoot. Het gaat om deze laatste zijn foto en naam. Vanuit dit account doet hij zich voor als die schoolgenoot en stuurt hij seksueel geladen berichten naar meisjes van dezelfde school.

1.3.2.4 *'Fraping' of het verkrachten van een facebookaccount*

'Fraping' is een samentrekking van *'raping'* en *'facebook'* en betekent letterlijk het verkrachten van het *'facebook-account'* van een bepaald persoon. Dit kan op twee manieren: (1) de cyberpester wijzigt bvb. persoonlijke gegevens, de profielfoto, de interesses terwijl het slachtoffer is ingelogd (De pester vult in het vak *'politieke voorkeur'* bijvoorbeeld het woord *'neonazi'* in of in het vak *'relaties'*: *'ik ben een hoer en sta open voor elk aanbod'*) en (2) de cyberpester stuurt vanuit het *'facebook-account'* van het slachtoffer berichten naar anderen¹⁰³. Deze tweede vorm van *'fraping'* valt dan onder *'masquerading'*.

1.3.2.5 *'Dissing', 'denigration', 'to put down' of kwaadaardige roddels verspreiden*

Bij deze vorm van cyberpesten richt de dader zijn agressie specifiek op de reputatie en de sociale relaties van het target. Om deze te beschadigen verspreidt de cyberpester kwaadaardige roddels over het slachtoffer. Een variant hiervan zijn haatwebsites¹⁰⁴. Deze zijn volledig gewijd aan één of meerdere personen. Elk lid van de site kan hierop dan vernederende commentaar posten over het slachtoffer, bijvoorbeeld in een gastenboek. Een voorbeeld uit de dossierstudie betreft een minderjarige tegen wie door klasgenoten een haatwebsite wordt opgezet. Nadat deze een tijd bestaat voegt één van de leden hem doelbewust toe zodat hij alle beledigingen en denigrerende opmerkingen die over zijn persoon werden gepost ineens over zich heen krijgt. Samen met zijn vader dient hij diezelfde avond klacht in bij de politie. Een gelijkaardig fenomeen betreft het oprichten van online populariteitstesten¹⁰⁵.

1.3.3 *'Sexting': niet steeds cyberpesten*

M.b.t. het begrip *'sexting'* heerst grote onduidelijkheid. In sommige werken m.b.t. cyberpesten wordt het begrip zonder meer gecatalogeerd onder cyberpesten, terwijl *'sexting'* met wederzijdse toestemming niet als cyberpesten kan worden beschouwd.

¹⁰³ X, "Man fined in facebook fraping case", www.endcyberbullying.org/man-fined-in-facebook-fraping-case.

¹⁰⁴ A. VAN DAMME, L. PAUWELS, M. VAN GOMPELAERE, "Traditioneel pestgedrag versus cyberpesten: een verkennende analyse van zelfgerapporteerd dader-en slachtofferschap", *Panopticon* 2013, 453.

¹⁰⁵ M. WALRAVE, M. DEMOULIN, W. HEIRMAN en A. VAN DER PERRE, *Cyberpesten: pesten in bits & bytes*, Brussel, Observatorium van de rechten op het internet, 2009, 29.

Hinduja en Patchin definiëren 'sexting' als volgt: 'het versturen en ontvangen van sexueel suggestieve of sexueel expliciete foto's of video's via internet of GSM'¹⁰⁶.

Lievens merkt op dat hierbij een onderscheid moet worden gemaakt tussen: (1) primaire 'sexting' en (2) secundaire 'sexting'¹⁰⁷. In het eerste geval trekt een minderjarige een foto van zichzelf en stuurt deze vervolgens op naar iemand. Gebeurt dit vrijwillig, dan is er geen sprake van cyberpesten. Wordt druk uitgeoefend om de foto te bemachtigen, dan valt primaire 'sexting' wel onder cyberpesten. Een minderjarige dreigt er bijvoorbeeld mee de relatie anders te zullen verbreken. Dat zal ook het geval zijn als ongevraagd naaktfoto's worden opgestuurd. Een zeventienjarige stuurt bvb. ongevraagd een foto van zijn erectie aan een minderjarig meisje met de vraag of ze als wederdienst ook een foto van haar geslachtsdelen kan opsturen. Secundaire 'sexting' houdt in dat de ontvanger van een naaktfoto of video deze op zijn beurt doorstuurt naar anderen. Dergelijke feiten vallen altijd onder cyberpesten ('*behind-my-back-cyberbullying*'-'*outing*'). Vallen dus onder cyberpesten: (1) primaire niet-consensuele 'sexting', waarbij een minderjarig meisje bijvoorbeeld na maanden aandringen dan toch een foto opstuurt terwijl ze dit eigenlijk niet wil, of waarbij iemand ongevraagd aan een ander persoon een naaktfoto van zichzelf stuurt en (2) secundaire 'sexting', waarbij de ontvanger een vrijwillig of onder druk verkregen foto of video doorstuurt naar anderen.

De laatste jaren zijn er nogal wat gevallen bekend waarbij 'sexting' grondig is fout gelopen en waarbij de naaktfoto's die minderjarigen (vooral jonge meisjes) van zichzelf versturen (vrijwillig of onder druk) vervolgens worden gedeeld met schoolgenoten of op het internet worden gepost. Een belangrijk deel van de dossiers die op het parket van Halle-Vilvoorde werden bestudeerd had hierop betrekking.

Aan de hand van verklaringen van slachtoffers van dergelijke feiten in de processen verbaal van verhoor zal in deel 3 trouwens nog worden aangetoond hoe het komt dat jonge tienermeisjes 'zo makkelijk' overgaan tot het opsturen van dergelijk seksueel getint beeldmateriaal van zichzelf. Dergelijk gedrag botst vaak op onbegrip bij de publieke opinie maar eens men inzicht heeft in de achterliggende mechanismen blijken veel meisjes reeds in dat stadium gevictimiseerd te zijn, aangezien zij inderdaad vaak onder druk worden gezet om dergelijk beeldmateriaal door te sturen. Dit wordt ook bevestigd door Willy Klat, afdelingsleider MAVO¹⁰⁸.

¹⁰⁶ S. HINDUJA en W. PATCHIN, "Sexting: a brief guide for educators en parents", <http://cyberbullying.org/sexting-a-brief-guide-for-educators-and-parents>

¹⁰⁷ E. LIEVENS, "Bullying and sexting in social networks from a legal perspective: between enforcement and empowerment." 4.

¹⁰⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=kxgybjPwTuQ>.

1.4 MEEST VOORKOMENDE VORMEN VAN CYBERPESTEN IN EUROPA

Van al deze gedragingen komen de volgende het meeste voor in Europa¹⁰⁹: (1) primaire niet-consensuele en secundaire 'sexting', (2) het versturen van gemene berichten of e-mails ('harassment'), (3) bedreigingen ('threats'), (4) valse informatie verspreiden ('dissing' of 'denigration'), (5) posten van vernederende video's en foto's (onrechtstreeks non-verbaal pesten of indien gericht aan het slachtoffer direct non-verbaal pesten), (6) posten van (niet seksuele) foto's zonder toestemming ('outing'), (7) 'impersonation' door een sociaal netwerkaccount te hacken, (8) 'cyberstalking', (9) afpersing ('blackmailing'), (10) uitschelden ('name calling') en (11) uitsluiten ('exclusion').

1.5 GEPERCIPIEERDE ERNST VAN CYBERPESTGEDRAG DOOR MINDERJARIGEN

Onderzoek wijst uit dat minderjarigen het expliciet visuele cyberpesten (vb. naaktfoto's delen met schoolgenoten) als de meest ernstige vorm van cyberpesten ervaren en het verbaal cyberpesten als de minst ernstige vorm¹¹⁰. Tevens stelden diverse onderzoekers vast dat leeftijd en geslacht een invloed hebben op de gepercipieerde ernst van het cyberpesten. Meisjes zouden sneller overstuurd raken door cyberpesten dan jongens, en hoe jonger het slachtoffer des te groter de impact van het cyberpesten zal zijn¹¹¹.

1.6 RECENTE VERKLARING VOOR CYBERPESTGEDRAG: 'DARK TRIADE'-PERSOONLIJKHEID

In het verleden hebben diverse criminologen getracht een verklaring te bieden voor cyberpestgedrag o.b.v. de bestaande theoretische verklaringsmodellen voor delinquent gedrag zoals bvb. de differentiële associatietheorie van E. Sutherland. Toegepast op cyberpesten betekent deze theorie dat jongeren zich inlaten met cyberpesten door het feit dat ze interageren en zich associëren met sociale groepen, waarin cyberpesters aanwezig zijn en dit gedrag vervolgens overnemen¹¹².

De meest recente studies focussen op persoonlijkheidskenmerken van het individu om cyberpestgedrag te verklaren. Zo tonen Goodboy en Martin in 2015¹¹³ aan dat er een significant verband bestaat tussen cyberpesten en de 'dark triade'-

¹⁰⁹ V.D. POZZA, A.D. PIETRO, S. MOREL en E. PSAILA, Cyberbullying among young people. Study for the Libe Committee, European Parliament, Directorate General For internal policies, citizen's rights and constitutional affairs, Brussel, 2016, 31.

¹¹⁰ P.K., SMITH, N., TIPPETT, J., MAHDIVA, , "Cyberbullying: its nature and impact in secondary school pupils", *Journal of child Psychology and psychiatry* 2008, 381

¹¹¹ L.M., CHEN en Y.Y., CHENG, "Perceived severity of cyberbullying behaviour: differences between genders, grades and participant roles", *Educational psychology* 2016, 3.

¹¹² P.B. LOWRY, C. WANG, J. ZHANG en M. SIPONEN, "Why do adults engage in cyberbullying on social media? An integration of online disinhibition and deindividuation effects with the social structure and social learning (SSSL) model", *Information Systems Research* 2016, 241.

¹¹³ A.K. GOODBOY en M.M. MARTIN, "The personality profile of a cyberbully: examining the dark triade", *Computers in human behaviour* 2015, 2.

persoonlijkheidskenmerken. De 'dark triade' groepeert drie afzonderlijke persoonlijkheidsstoornissen: (1) de psychopathische persoonlijkheidsstoornis, (2) de narcistische persoonlijkheidsstoornis en (3) de machiavellistische persoonlijkheidsstoornis.

Psychopathie wordt volgens de DSM-IV gekenmerkt door een diepgaand patroon van gebrek aan achting voor en de schending van de rechten van anderen wat zich uit in: (1) het niet in staat zijn zich te conformeren aan de maatschappelijke norm dat men zich aan de wet moet houden, (2) oneerlijkheid (veel liegen en valse namen gebruiken), (3) impulsiviteit en de onmogelijkheid om vooruit te plannen, (4) onverschilligheid voor de veiligheid van zichzelf of anderen, (5) onverantwoordelijkheid en (6) ontbreken van spijtgevoelens. De psychopaat is dus een asociaal of antisociaal, agressief en zeer impulsief iemand, die weinig of geen schuldgevoelens heeft en niet in staat is duurzame gevoelsbanden te vormen met andere mensen¹¹⁴.

De narcistische persoonlijkheidsstoornis kenmerkt zich door: (1) een diepgaand patroon van grandiositeitsgevoelens, (2) de behoefte aan bewondering, (3) overgevoeligheid t.a.v. het oordeel van anderen en (4) een gebrek aan empathie. Dit uit zich in: (1) een opgeblazen gevoel van eigen belangrijkheid, (2) gepreoccupeerd zijn met fantasieën over onbeperkte successen, (3) het geloof dat hij of zij 'heel speciaal' is of 'uniek', (4) het verlangen naar buitensporige bewondering, (5) het exploiteren van anderen en (6) vaak afgunstig zijn¹¹⁵.

Machiavellisme kenmerkt zich door het strategisch manipuleren van anderen.

Gemeenschappelijke kenmerken van deze drie persoonlijkheidsstoornissen zijn: (1) het gebrek aan empathie jegens anderen en (2) agressief gedrag. Psychopathisch agressief gedrag is de gevaarlijkste vorm aangezien dit ook wordt gesteld zonder dat het wordt uitgelokt. Narcistisch geweld daarentegen zal zich eerder manifesteren als een persoon de narcist een deuk toebrengt in diens ego. De agressie van een narcist zal dan ook eerder gericht zijn op wraakneming. De psychopaat daarentegen pest om het pesten zelf¹¹⁶.

¹¹⁴ M. VAN MOFFAERT, D. WAUTERS, en T. WAUTERS, *Psychiatrie*, Gent, 1998, Academia Press, 240.

¹¹⁵ M. VAN MOFFAERT, D. WAUTERS, en T. WAUTERS, *Psychiatrie*, Gent, 1998, Academia Press, 242.

¹¹⁶ A.K. GOODBOY en M.M. MARTIN, "The personality profile of a cyberbully: examining the dark triade", *Computers in human behaviour* 2015, 4.

1.7 SCHADE IN HOOFDE HET SLACHTOFFER

1.7.1 Inleiding

In bepaalde kringen is men nog steeds de mening toegedaan dat klassiek pesten en cyberpesten deel uitmaken van het normale opgroeiproces van jongeren en dat jongeren hierdoor worden gehard voor het latere leven. Volgens Ad Verbrugge bvb., filosoof en voorzitter van de 'Stichting Beter Onderwijs Nederland', is pesten nu eenmaal iets dat in de menselijke aard zit en niet voorkomen kan worden¹¹⁷. Gelukkig stapt men de laatste jaren wereldwijd meer en meer af van dergelijke opvattingen¹¹⁸. Wetenschappelijk onderzoek toont namelijk onomstotelijk aan dat om het even welke vorm van pesten of cyberpesten (zelfs indien het gebeurt op minder regelmatige basis¹¹⁹) een irreversibele schadelijke impact heeft op het psychosociaal welzijn van het slachtoffer¹²⁰, dat de gevolgen van deze geweldplegingen op kinderen nefast zijn¹²¹ aangezien hun hersenen nog niet volgroeid zijn en hun persoonlijkheid zich nog niet ten volle heeft ontwikkeld, en dat cyberpesten daardoor een steeds groter wordend probleem vormt voor de volksgezondheid¹²². Het dossieronderzoek bij het jeugdparket van Halle-Vilvoorde bevestigt dit. Veel slachtoffers geven in de 'verklaring van benadeelde persoon' aan morele en psychische schade te lijden t.g.v. het cyberpestgedrag.

Slachtoffers van cyberpesten getuigen dat beledigende berichten aankomen als een slag in het aangezicht en dat zelfs één negatieve of beledigende opmerking al voldoende kan zijn om de gemoedsrust zwaar te verstoren¹²³.

Vooraf jonge slachtoffers van pestgedrag (bij wie zoals gezegd de persoonlijkheidsontwikkeling nog volop aan de gang is en de hersenen nog niet volgroeid zijn) hebben meer kans op het ontwikkelen van interne problematieken¹²⁴. Blijven de

¹¹⁷ www.spitsnieuws.nl/archives/binnenland/2014/pesten-hoort-er-gewoon-bij.

¹¹⁸ A.K. GOODBOY en M.M. MARTIN, "The personality profile of a cyberbully: examining the dark triade", *Computers in human behaviour* 2015, 2.

¹¹⁹ E. DUMON, A. ARHOUTS, G. PORTZKY, C. VANHEERINGEN, *Awel, ik zie het niet meer zitten. Een kwalitatieve analyse van chatgesprekken, e-mails en forumberichten met betrekking tot suïcide*, Eenheid voor zelfmoordonderzoek, 16.

¹²⁰ V.D. POZZA, A.D. PIETRO, S. MOREL en E. PSAILA, *Cyberbullying among young people. Study for the Libe Committee, European Parliament, Directorate General For internal policies, citizen's rights and constitutional affairs*, Brussel, 2016, 28.

¹²¹ C. DE CRAIN, "De nood aan een handelingsprotocol op school voor de bescherming van de integriteit van het kind", *TORB*, 2011-12, 17.

¹²² F. MISHNA, L. MCLNROY, A.L. LACOMBE-DUNCAN, D. JOHNSTON, "Prevalence, motivations and social, mental health and health consequences of cyberbullying among school-aged children and youth: protocol of a longitudinal and multi-perspective mixed method study.", *JMIR. Res Protoc* 2016, 1.

¹²³ Reportage karrewiet

¹²⁴ A. VAN DAMME, L. PAUWELS, M. VAN GOMPELAERE, "Traditioneel pestgedrag versus cyberpesten: een verkennende analyse van zelfgerapporteerd dader-en slachtofferschap", *Panopticon* 2013, 448.

pesterijen aanhouden, dan komt het leer- en ontwikkelingsproces van leerlingen ernstig onder druk te staan¹²⁵.

Patchin en Hinduja stelden in 2008 reeds vast dat cyberpesten leidt tot verschillende negatieve emoties bij slachtoffers zoals frustratie, woede en verdriet en dat een slachtoffer dat bij het checken van diens e-mails dagelijks geconfronteerd wordt met haatmail er vroeg of laat onderdoor zal gaan¹²⁶. Recenter onderzoek toont aan dat de emotionele impact op het slachtoffer afhankelijk is van een aantal factoren zoals type cyberpesten, persoonlijkheidskenmerken en de frequentie waarmee het gebeurt.

Een meta-analyse van 131 buitenlandse onderzoeken naar de impact van cyberpesten resulteerde in volgend overzicht van schadelijke gevolgen voor het slachtoffer¹²⁷:

(1) het ontwikkelen van angststoornissen met als bijkomende gevolgen: (a) slaapdeprivatie, (b) psychosomatische klachten zoals buikpijn (c) spijsbelen, (d) schooluitval (e) het verslechteren van de schoolresultaten, en (f) middelenmisbruik, (2) lager zelfvertrouwen, (3) eenzaamheid en (4) wegzakken in een depressie waardoor het slachtoffer minder tevreden is met het leven dat het leidt en de kans bestaat dat het zelfmoordgedachten ontwikkelt.

Jongeren die zich lang in een dergelijke negatieve psychische toestand bevinden kunnen zware gedragsproblemen ontwikkelen zoals: (1) automutilatie, (2) poging tot zelfmoord en (3) zelfmoord. Dit zijn de zwaarste gevolgen waartoe cyberpesten kan leiden¹²⁸.

Onderzoek heeft uitgewezen dat de schadelijke impact van cyberpesterijen in combinatie met klassiek pesten of traditioneel pesten veel groter is dan bij slachtoffers van zuiver klassiek pesten of zuiver cyberpesten. Van Outsels, Vandenbosch en Walrave wijzen in dat verband op een Amerikaanse studie die de problemen van jongeren vergeleek die alleen offline, alleen online en zowel offline als online gepest werden. Jongeren die zowel offline als online werden gepest meldden de meeste problemen, gevolgd door jongeren die enkel online werden gepest. De minste problemen werden gemeld door jongeren die enkel offline werden gepest. Een verklaring hiervoor is volgens de auteurs dat slachtoffers van cyberpesten minder gemakkelijk kunnen ontsnappen omdat daders hen zelfs thuis

¹²⁵ G. DEBOUTTE, 'pesten en geweld op school: handreiking voor een daadkrachtig schoolbeleid. 2008, 5.

¹²⁶ W. PATCHIN, S. HINDUJA, "Bullies move beyond the schoolyard. A preliminary look at cyberbullying", *Youth violence and juvenile justice*, 2006, 155.

¹²⁷ R.M. KOWALSKI, A.N. SCHROEDER, G.W. GIUMETTI, M.R. LATANNER, 'Bullying in the digital age: a critical review and meta-analysis of cyberbullying research among youth', *Psychological Bulletin* 2014, 1073.

¹²⁸ Z.G. GIBB en P.G. DEVEREUX, "Who does that anyway? Predictors and personality correlates of cyberbullying in college", *Computers in Human Behaviour* 2014, 4.

lastigvallen. Hierdoor ervaren ze volgens de auteurs waarschijnlijk meer psychosociale problemen dan slachtoffers die enkel offline gepest worden.

1.7.1.1.1 Het ontwikkelen van angststoornissen

Een facebookbericht ontvangen '*Morgen slaan we je in elkaar*' of deze bedreiging '*face-to-face*' te horen krijgen op het einde van de schooldag kan bij het slachtoffer ernstige angstgevoelens opwekken. Die angst kan gepaard gaan met slaap-en inslaapproblemen en psychosomatische symptomen en zodanige proporties aannemen dat het slachtoffer niet meer naar school durft te gaan na een schoolvakantie¹²⁹ of dat het begint te spijbelen¹³⁰ om aan de pesterijen te ontsnappen¹³¹, wat uiteindelijk kan leiden tot schooluitval. Ook kan het slachtoffer angst ontwikkelen om sociale media te consulteren. Angstgevoelens kunnen ook het gevolg zijn van het feit dat jongeren vaak met niemand durven praten over hun slachtofferschap¹³². Onderzoek heeft uitgewezen dat cyberpesten en de ermee gepaard gaande angstgevoelens een negatieve impact hebben op de schoolresultaten van het slachtoffer¹³³. Ook bestaat het risico dat het slachtoffer overgaat tot het gebruik van verdovende middelen.

1.7.1.1.2 Lager zelfvertrouwen

Net zoals bij '*offline*' pesten het geval is zal cyberpesten een zware hypotheek leggen op het beeld dat het slachtoffer heeft van zichzelf en als gevolg hiervan ook op diens zelfvertrouwen. Pesten heeft volgens Gommand een negatieve invloed op de ontwikkeling van een stabiele identiteit (niet geaccepteerd voelen, het gevoel nergens bij te horen) en een positief zelfbeeld (minderwaardig, incompetent voelen) wat een nefaste invloed heeft op het zelfvertrouwen van het slachtoffer. Volgens het '*sociaal acceptatiemodel*' komt het gevoel van eigenwaarde van jongeren voort uit de manier waarop ze denken dat anderen hen zien. Jongeren die zich afgewezen voelen of sociaal uitgesloten voelen zullen psychosomatische ziektesymptomen ontwikkelen¹³⁴. Op den duur neemt het slachtoffer de pestberichten voor waar aan. Ten gevolge hiervan ontwikkelen gepeste jongeren gevoelens van expliciete zelfhaat aangevuld met een uiterst negatief beeld van hoe anderen hen

¹²⁹ E. PROVOOST, "Terug naar school zonder angst voor pesterijen.", *Het Laatste Nieuws*, 25 augustus 2014.

¹³⁰ X, "Geen straf voor oud-leerling Da Vinci College Leiden vanwege spijbelen", *Omroep West*, 29 september 2016.

¹³¹ J.O. ORTEGA-BARON, S. BUELGA en M.J. Cava, 'The influence of school climate and family climate among adolescent victims of cyberbullying', *Media Education Journal* 2016, 53.

¹³² P.K. SMITH, N. TIPPETT en J. MAHDIVA, "Cyberbullying: it's nature and impact in secondary school pupils.", *Journal of child psychology and psychiatry* 2008, 382.

¹³³ R. ORTEGA, P. ELIPE, J.A MORA-MERCHAN, M.L. GENTA, A. BRIGHI, A. GUARINI, P.K SMITH, F. THOMPSON en N. TIPETT, "The emotional impact of bullying and cyberbullying on victims: a European cross-national study", *Aggressive behaviour*, 2012, 343.

¹³⁴ W. PATCHIN, S. HINDUJA, "Bullies move beyond the schoolyard. A preliminary look at cyberbullying", *Youth violence and juvenile justice* 2006, 149.

zien¹³⁵. De mate waarin het zelfvertrouwen wordt aangetast is afhankelijk van de intensiteit waarmee het cyberpesten plaatsgrijpt en de vorm van cyberpesten.

1.7.1.1.3 Eenzaamheid

Slachtoffers van cyberpesten hebben de neiging om dit voor zichzelf te houden¹³⁶. Ten gevolge daarvan voelen ze zich vaak eenzaam aangezien niemand op de hoogte is van wat er aan de hand is. Zeker als het gaat over pesterijen met seksuele connotatie blijken tieners hier al heel lang mee rond te lopen. Vandaar dat psychologen benadrukken dat het uitermate belangrijk is om erover te praten (*'the telling strategy'*) en dat de jongere steun vindt bij mensen die de berichten van de cyberpester ontkrachten. Dit zal ook het gevoel van eenzaamheid en angstgevoelens wegnemen.

1.7.1.1.4 Depressie

Vanuit de cognitieve theorie van Beck m.b.t. depressie wordt het denken van een depressief persoon gekenmerkt door volgende cognitieve triade: een negatief zelfbeeld, een negatieve kijk op de wereld en een negatieve kijk op de toekomst. Slachtofferschap van cyberpesten werkt hierop in. Het negatief zelfbeeld wordt versterkt aangezien het slachtoffer zichzelf vaak de schuld geeft van de pesterijen, de negatieve kijk op de wereld wordt versterkt aangezien slachtoffers de wereld beginnen zien als een plaats waar mensen elkaar opzettelijk pijn doen en de negatieve kijk op de toekomst wordt versterkt aangezien slachtoffers die reeds langere tijd worden gepest het gevoel hebben dat het gepest nooit zal stoppen¹³⁷.

Volgens Gwendolyn Portzky van de eenheid voor zelfmoordonderzoek aan de Gentse universiteit, hangt zelfmoord bij jongeren nauw samen met depressies en op dat vlak is er een duidelijke stijging. Het feit dat hun hersenen nog volop in ontwikkeling zijn zorgt er ook voor dat zelfmoordgedachten sneller worden omgezet in daden.¹³⁸

1.7.1.1.5 Automutilatie

Van de bovenvermelde gevolgen van cyberpesten zijn er volgens L. Claes een aantal die automutilatie kunnen uitlokken en in stand houden¹³⁹. Het gaat hierbij om: (1) angststoornissen (vb. PTSS), (2) depressie, (3) middelenmisbruik (4) suïcidale gedachten en (5) suïcidale gedragingen.

¹³⁵ E. DENYS, "Awel, ik zie het niet meer zitten", *TJK*, 2014, 192.

¹³⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=2opHq9mak8c>

¹³⁷ S. BAUMAN, S.L. WALKER en R. TOOMEY, 'Associations among bullying, cyberbullying and suicide in high school students', *Journal of Adolescence*, 2013, 2.

¹³⁸ X, "Elke week vijf zelfmoordpogingen onder studenten", *De Standaard*, 2 februari 2016.

¹³⁹ M. VAN MOFFAERT, D. WAUTERS en T. WAUTERS, *Psychiatrie*, Gent, Academia Press, 1998, 165.

Claes omschrijft zelfverwondend gedrag als het opzettelijk toebrengen van fysieke schade aan het eigen lichaam zonder de intentie om zichzelf van het leven te benemen¹⁴⁰. Van Moffaert definieert automutilatie als het zichzelf toebrengen van lichamelijk letsel omwille van het letsel zelf. Voorbeelden van zelfverwondend gedrag zijn zichzelf krassen, snijden, branden. Uitlokkende factoren zijn volgens Van Moffaert traumatische ervaringen zoals emotioneel, fysiek en/of seksueel grensoverschrijdend gedrag en pesten.

Volgens Claes heeft zelfverwondend gedrag verschillende functies: (1) emotieregulatie, om te kunnen omgaan met negatieve emoties, en (2) zichzelf straffen, omdat het slachtoffer ten gevolge van het pestgedrag ideeën ontwikkelt als *'ik ben een nietsnut'*, *'ik ben niet de moeite waard'* en hierdoor vindt dat het zichzelf moet straffen met zelfverwonding tot gevolg.

Automutilatie staat op nummer één van de strategieën bij Vlaamse jongeren die contact opnemen met Awel om met pestsituaties om te gaan¹⁴¹.

In een interview verwoordt een slachtoffer van cyberpesten het als volgt: *'Ik zonderde me na schooltijd vaak af op mijn kamer. Om mij af te reageren, speelde ik op mijn PlayStation of tokkelde ik wat op mijn gitaar. Er waren periodes dat ik mezelf elke avond kraste, om de pijn naar buiten te laten komen. Op school probeerde ik zo normaal mogelijk te doen. Ik lachte, deed mee met alles. Maar wanneer ik thuiskwam, werd ik depressief. Dat was ik op school ook, maar ik liet het niet zien'*¹⁴².

Volgens de Londense psychiater Natasha Bijlani zal het aantal jongvolwassenen dat aan automutilatie doet in de toekomst nog toenemen ten gevolge van *'sexting'* in combinatie met cyberpesten¹⁴³.

1.7.1.1.6 Poging tot zelfdoding en zelfdoding

Er bestaat een significant verband tussen cyberpesten poging tot zelfdoding en zelfdoding¹⁴⁴.

¹⁴⁰ L. CLAES, "Zelfverwondend gedrag bij jongeren: wat is het en hoe pak je het aan?", *Signaal* 2012, 5.

¹⁴¹ E. DENYS, "Awel, ik zie het niet meer zitten", *TJK* 2014, 191.

¹⁴² www.humo.be/humo-archief/265962/cyberpesten-slaat-diepere-wonden-dan-gewoon-pesten.

¹⁴³ S. VEREYCKEN, "Sexting leidt tot ernstige depressies bij jongeren", *Het Laatste Nieuws*, 13 mei 2015.

¹⁴⁴ S. BAUMAN, R.B. TOMEY en J.L. WALKER, "Associations among bullying, cyberbullying and suicide en high school students", *Journal of adolescence* 2013, 341.

Zelfdoding is de meest extreme vorm van zelfmutilatie waartoe cyberpesten kan leiden. Van Moffaert spreekt over de totale zelfdestructie in vergelijking met de minimale schade waartoe de delicate 'self-cutting' leidt¹⁴⁵.

Het aantal tieners in binnen-en buitenland dat de laatste jaren zelfmoord heeft gepleegd als gevolg van online pesterijen is onrustwekkend te noemen. In de VS heeft men hiervoor zelfs een aparte term ontwikkeld. In plaats van 'Suicide' spreekt men van 'Bullyside'.

Onderzoek toont aan dat jongeren die gecyberpest worden twee maal zoveel risico lopen om suïcidale gedachten te ontwikkelen. Dit heeft te maken met de specifieke kenmerken van cyberpesten die ervoor zorgen dat de emotionele impact die het pesten heeft op het slachtoffer veel zwaarder zal zijn in vergelijking met klassiek pesten.

Dat cyberpesten uiteindelijk kan leiden tot zelfdoding wordt op een indrukwekkende manier in beeld gebracht door een Brits preventiefilmje dat een aantal jaren geleden te zien was op televisie. Terwijl je ziet hoe een jong meisje constant haatboodschappen krijgt via GSM en internet zie je een strop langzaam maar zeker uit de lucht naar beneden zakken, zich rond de nek van het meisje leggen, en zich langzaam maar zeker aanspannen tot het meisje uiteindelijk wordt opgehangen¹⁴⁶. Sensibiliseringscampagnes van dit kaliber zouden ook in ons land moeten worden gevoerd.

Aan de hand van kwalitatieve analyses van gespreksverslagen met kinderen en jongeren die in 2014 werden uitgevoerd door de Vlaamse jongerentelefoon Awel, werden verschillende stressoren onderscheiden die jongeren opgeven en die kunnen leiden tot het ontwikkelen van suïcidale gedachten, gevoelens en handelingen. Zo geeft 29,1 % van de jongeren aan stress te ondervinden van negatieve sociale relaties met leeftijdsgenoten. Een groot deel daarvan betreft situaties van pesten. Soms gaat het over pesten in het verleden dat tot op heden voor stress zorgt. Soms gaat het over situaties van pesten die al meer dan een jaar aanslepen. In één geval was het pesten reeds acht jaar aan de gang.

In de conclusie bij deze analyse stelt de studiedienst van Awel dat het jammer is dat de problematiek van het pesten vooral aandacht krijgt in de pers nadat een jongere zichzelf van het leven heeft beroofd. Het maatschappelijk debat laait even op om daarna even snel terug te doven. Er wordt dan ook voor gepleit een daadkrachtig beleid te voeren m.b.t. pesterijen en de problematiek ernstig te nemen¹⁴⁷.

¹⁴⁵ M. VAN MOFFAERT, G. DECUYPERE, D. WAUTERS, T. WAUTERS, *Forensische psychiatrie: addenda*, Gent, Academia Press, 1999, 151.

¹⁴⁶ X, "Choquerende video brengt cyberpesten onder de aandacht", *Knack*, 24 augustus 2013.

¹⁴⁷ E. DENYS, "Awel, ik zie het niet meer zitten", *TJK* 2014, 195.

Een analyse van diverse krantenarchieven van de laatste jaren in het kader van deze scriptie toonde aan dat heel wat Belgische tieners zich de laatste jaren van het leven hebben beroofd t.g.v. cyberpesterijen. Wat opvalt na het lezen van deze krantenartikels is dat scholen in de meeste gevallen de zaak ofwel minimaliseren, ofwel volledig ontkennen dat er problemen waren.

1.7.2 Gevolgen voor de daders: gevaar voor represailles vanwege het slachtoffer

Cyberpesterijen blijken soms aanleiding te geven tot gewelddadige reacties bij de slachtoffers. Cyberpesters lopen aldus het risico het slachtoffer te worden van slagen en verwondingen, doodslag of andere vormen van geweldpleging.

Onderzoek heeft uitgewezen dat woede de meest voorkomende emotionele reactie is bij slachtoffers van cyberpesten. Dit kan worden verklaard vanuit het sociaal-functionele perspectief van emoties. Woede is een reactie op het schenden van de autonomie van een individu en het miskennen van diens rechten en vrijheden. Woede als emotie kadert binnen een overlevingsstrategie van het menselijk lichaam om aan situaties van dreigend gevaar onmiddellijk het hoofd te kunnen bieden¹⁴⁸.

Zo stak een Nederlands meisje van 14 in 2014 een vijftienjarige klasgenoot met een mes omdat deze naaktfoto's die ze hem in vertrouwen had opgestuurd via sociale media (primaire 'sexting') op grote schaal had verspreid (Secundaire 'sexting'-Indirect non-verbaal cyberpesten-'Outing'). De hele school kreeg de foto's te zien. Het meisje werd onmiddellijk aangehouden op verdenking van zware mishandeling. De jongen werd niet vervolgd voor het verspreiden van de foto's¹⁴⁹.

Een 16-jarige scholier uit Voorburg in Nederland stak een 15-jarige klasgenoot dood. De dader (slachtoffer van de pesterijen) werd jarenlang gepest door het slachtoffer (dader van de pesterijen), dat ter plekke overleed. De oprichter en beheerder van Stichting Pesten verklaarde dat hij handelde uit noodzaak en dat dit helaas wel vaker gebeurt. Ze verklaarde voorts dat die jongen in de aanval ging maar dat dit geen bewuste keuze was. Het was een manier om te overleven. Het was voor hem de enige uitweg na voortdurend bloot te hebben gestaan aan geweld in constant in het nauw te worden gedreven¹⁵⁰.

Jef Vermassen verwoordt het in zijn boek *Moordenaars en hun motieven* als volgt: '*kwetsen is pijn doen. Wie pijn heeft reageert instinctmatig. Een haast automatische reflex op pijn is te reageren met tegenpijn*'¹⁵¹.

¹⁴⁸ R. ORTEGA, P. ELIPE, J.A MORA-MERCHAN, M.L. GENTA, A. BRIGHI, A. GUARINI, P.K. SMITH, F. THOMPSON en N. TIPETT, "The emotional impact of bullying and cyberbullying on victims: a European cross-national study", *Aggressive behaviour* 2012, 351.

¹⁴⁹ X, "Meisje (14) steekt klasgenoot met mes na cyberpesten", *Het Laatste Nieuws*, 15 januari 2014.

¹⁵⁰ www.pestent.nl/nieuws/pesten-anno-2014-veel-erger-het-gaat-de-hele-dag-door.

¹⁵¹ J. VERMASSEN, *Moordenaars en hun motieven*, De Bezige Bij, 2004, 159.

Het bovenstaande wordt ook bevestigd door de parketcriminoloog van het parket Halle-Vilvoorde: *'Op dat punt stelt zich een moeilijkheid. Bij de lezing van de PV's inzake slagen en verwondingen stelt het parket vaak vast dat de dader in feite een slachtoffer blijkt te zijn van langdurig pestgedrag waarbij op een gegeven ogenblik de emmer is overgelopen en de stoppen zijn doorgeslagen omdat de jongen of het meisje in kwestie het niet meer aankon. Het slachtoffer van de pesterijen wordt dan dader m.b.t. die slagen en verwondingen. Dat maakt de beoordeling van de feiten in dergelijke dossiers bijzonder moeilijk.*¹⁵²

Tussen de dossiers m.b.t. slagen en verwondingen zitten dan ook veel zaken waarbij de slagen werden toegebracht door slachtoffers van pesterijen. Een studie van deze dossiers zou veel kunnen bijdragen aan een beter begrip van op het eerste zicht onbegrijpelijke geweldplegingen onder tieners. Om praktische redenen was dit onmogelijk in het bestek van deze scriptie.

Preventie van pesten is niet alleen nodig om potentiële en effectieve slachtoffers van pesterijen het leed te besparen, maar ook om drama's zoals op Columbine high school¹⁵³ te vermijden.

DEEL II. JURIDISCH KADER

2.1 NOOD AAN EEN NATIONAAL REGELGEVEND KADER M.B.T. CYBERPESTEN

Op het niveau van de Verenigde Naties is men de mening toegedaan dat het uitwerken van een specifiek juridisch kader m.b.t. cyberpesten op nationaal niveau een essentiële stap is met het oog op: (1) het voorkomen en bestrijden van dit fenomeen tussen minderjarigen en (2) de vrijwaring van de rechten van het kind¹⁵⁴.

Heel wat staten in de VS hebben een dergelijk specifiek wettelijk kader ontwikkeld. Wat Europa betreft zien we een heel ander verhaal. Noch op het niveau van de instellingen noch op het niveau van de lidstaten maakt cyberpesten tot op heden rechtstreeks het voorwerp uit van bindende wettelijke normen. Dat is ook het geval voor België¹⁵⁵. In de meeste Europese landen (waaronder België) bestaat er tevens geen specifieke strafbaarstelling m.b.t. pesten in het algemeen maar wordt pesten vervolgd o.b.v. andere

¹⁵² Interview parketcriminoloog Jeugdparquet Halle-Vilvoorde, 2.

¹⁵³ X, "Columbine high school shooting: when bullying goes too far", <https://nobullying.com/columbine-school-shooting>.

¹⁵⁴ Office of the UN Special Representative of the Secretary-General on Violence against Children, *Annual report UN Doc. A/HRC/31/20* (2016).

¹⁵⁵ V.D. POZZA, A.D. PIETRO, S. MOREL, en E. PSAILA, *Cyberbullying among young people. Study for the Libe Committee*, European Parliament, Directorate General For internal policies, citizen's rights and constitutional affairs, 2016, 9.

misdrijfcategorieën. België heeft een anti-pestwet, maar deze beschermt enkel werknemers in hun werkomgeving. In alle andere contexten is deze wet niet van toepassing. Dit leidt tot het bizarre resultaat dat leerkrachten (werknemers) op school een wettelijke bescherming genieten tegen pesterijen gepleegd door de directie, andere leerkrachten of derden, maar dat hun leerlingen, die zich in diezelfde gebouwen bevinden, deze wettelijke bescherming niet genieten.

2.2 CRIMINALISERINGSPROCES (CYBER)PESTEN VOLOP AAN DE GANG IN EUROPA

Toch is er één en ander op gang aan het aan komen in de ons omringende landen. Recent werden in bepaalde Europese lidstaten wetsvoorstellen ingediend met als doel cyberpesten in de nationale wetgeving te verankeren¹⁵⁶.

Ook in ons land staat cyberpesten de laatste jaren zeer dikwijls op de politieke agenda en laat dit fenomeen menig politicus niet onberoerd. In de kamer van volksvertegenwoordigers en de Senaat worden aan de bevoegde ministers regelmatig parlementaire vragen gesteld over cyberpesten onder minderjarigen. Deze vragen hebben vooral betrekking op: (1) de omschrijving van begrippen¹⁵⁷, (2) de beschikbaarheid van statistische gegevens m.b.t. het fenomeen, (3) over de juridische kwalificatie van cyberpesten¹⁵⁸, (4) over het feit of het mogelijk is uit de databank van politiediensten of het parket cijfergegevens te halen i.v.m. cyberpesten¹⁵⁹, (5) met cyberpesten gelieerde fenomenen zoals sexting¹⁶⁰, (6) de hoeveelheid klachten die werden ingediend door en tegen jongeren voor de jaren 2011, 2012 en 2013 en of er cijfers beschikbaar zijn over: (1) de aard van die klachten, (2) hoeveel van deze klachten een gerechtelijk beslag kregen, (3) hoeveel zaken werden geseponeerd en (4) welk gevolg aan deze klachten werd gegeven¹⁶¹, (7) de vraag of de vaak 'te soft' preventiecampagnes niet beter zouden vervangen worden door campagnes die meer shockeren (denk aan het hoger vermelde Brits preventiefilmpje) en het feit of gebruik wordt gemaakt van het 'KiVa'-project¹⁶². Het antwoord op deze vragen komt telkens neer op het feit dat een bevredigend antwoord eigenlijk niet mogelijk is aangezien cyberpesten geen aparte misdrijfcategorie uitmaakt en geen enkel vastgesteld feit dus op die manier wordt 'getagd' door de politiediensten. Noch

¹⁵⁶ In Portugal bijvoorbeeld, waar de strafrechtelijke meerderjarigheid op 16 jaar is gelegd, werd recentelijk een wetsvoorstel ingediend waarbij cyberpesten wordt opgenomen in de lijst van pestgedrag die op haar beurt valt onder geweld op school. Indien dit wetsvoorstel wordt aangenomen, dan betekent dit meteen dat minderjarigen van zestien jaar of ouder die zich schuldig maken aan cyberpesten, zich blootstellen aan het risico een gevangenisstraf van vijf jaar opgelegd te krijgen.

¹⁵⁷ Vr. en Ant. Senaat, Vr. nr. 51-738, 4 juli 2005 (D. CASAER).

¹⁵⁸ Vr. en Ant. Kamer, Vr. nr. 54-190, 6 februari 2016 (F. DEMON).

¹⁵⁹ Vr. en Ant. Senaat, Vr. nr. 5-6412, 5 juni 2012 (H. BROERS).

¹⁶⁰ Vr. en Ant. Senaat, Vr. nr. 4-5728, 7 december 2009 (F. SEMINARA).

¹⁶¹ Vr. en Ant. Senaat, Vr. nr. 5-11146, 18 februari 2014 (G. DE PADT).

¹⁶² Vr. en Ant. Senaat, Vr. nr. 5-11146, 18 februari 2014 (G. DE PADT).

in de gegevensbank van de politiediensten, noch in deze van de parketten kan men (om het zeer praktisch te verwoorden) de zoekterm 'cyberpesten' invoeren in de hoop een voldoende aantal hits te verkrijgen van dossiers die men dan kan aanwenden voor wetenschappelijk onderzoek. Hetzelfde geldt trouwens voor met cyberpesten gelieerde fenomenen zoals 'sexting' of 'grooming'. Een magistraat van het Antwerps parket verduidelijkte ons dat listings van bepaalde fenomenen kunnen worden getrokken, bv. 'Diefstal in woning' omdat die volgens nationale veiligheidsplannen verplicht worden gekenmerkt maar dat dit voor pesten, of pesten binnen een leeromgeving (jammer genoeg) niet het geval is. Pesten binnen een leeromgeving is een problematiek die het Antwerpse jeugdparket zeer ernstig neemt. Een ketenaanpak met samenwerking vanuit justitie en onderwijs lijkt hier volgens dezelfde magistraat zeer wenselijk.

2.3 WETSVORSTEL INZAKE HET ALGEMEEN STRAFBAAR STELLEN VAN PESTEN IN BELGIË

In het Belgisch federaal parlement werd op 21 oktober 2014 een wetsvoorstel ingediend met het oog op de algemene strafbaarstelling van pesten¹⁶³. In haar studie van juli 2016 wees het Europees Parlement op het feit dat de bepalingen van dit ontwerp, mocht het worden goedgekeurd, eveneens toepassing zouden kunnen vinden op cyberpesterijen¹⁶⁴. De indieners van het wetsontwerp beargumenteerden de noodzaak van een algemene incriminatie van pesten (dus ook pesten buiten de werksfeer) door te wijzen op het feit dat op dit ogenblik buiten de werksfeer (op straat, in het wegverkeer, tussen burens, op school, in de sportclub, tussen familieleden, tussen partners,...) enkel strafrechtelijk kan worden ingegrepen als de feiten gekwalificeerd kunnen worden onder een andere noemer, bijvoorbeeld 'belaging'¹⁶⁵ of 'opzettelijke slagen en verwondingen'¹⁶⁶ of 'laster' of 'eeroof'¹⁶⁷. De indieners van het wetsontwerp poneren dat de constitutieve elementen van deze klassieke misdrijven (vb. aantoonbare schade, oorzakelijk verband) soms ontbreken waardoor het slachtoffer in de kou blijft staan, en dat de strafmaat tussen deze misdrijven onderling verschilt¹⁶⁸.

De definitie van pesten die door de indieners van het wetsvoorstel naar voor werd geschoven was in feite een 'copy-paste' van deze uit artikel 32ter, eerste lid, 2° van de

¹⁶³ Voorstel van wet (C. VAN CAUTER e.a.) tot wijziging van het strafwetboek wat betreft de strafbaarstelling van pesterijen, *Parl.St.* Kamer 2014-15, nr. 54-0463.

¹⁶⁴ V.D. POZZA, A.D. PIETRO, S. MOREL, en E. PSAILA, Cyberbullying among young people. Study for the Libe Committee, European Parliament, Directorate General For internal policies, citizen's rights and constitutional affairs, 2016, 9.

¹⁶⁵ Art. 422bis Sw.

¹⁶⁶ Art. 398 Sw.

¹⁶⁷ Art. 444 Sw.

¹⁶⁸ Voorstel van wet (C. VAN CAUTER e.a.) tot wijziging van het strafwetboek wat betreft de strafbaarstelling van pesterijen, *Parl.St.* Kamer 2014-15, nr. 54-0463/001/4.

Welzijnswet werknemers¹⁶⁹, zij het dat alle verwijzingen naar de werksfeer overboord werden gegooid. Hetgeen overschoot was een algemene definitie van pesten die ook in contexten buiten de werksfeer zou kunnen worden toegepast¹⁷⁰.

Na de hoorzittingen met jeugdrechters, magistraten en advocaten in de kamercommissie Justitie kwam men echter tot het besluit dat het inschrijven van een nieuwe kwalificatie 'pesterijen' in het strafwetboek niet opportuun lijkt¹⁷¹. In de plaats daarvan werd nagedacht over het statuut van het misdrijf belaging (klachtmisdrijf) en werd voorgesteld het derde lid van artikel 442bis (de voorafgaande klachtvereiste) op te heffen¹⁷². Het opschrift van het oorspronkelijke wetsvoorstel werd dan ook in die zin geamendeerd¹⁷³. Het geamendeerde voorstel werd aangenomen door de kamercommissie Justitie¹⁷⁴ wat uiteindelijk resulteerde in de wet van 25 maart 2016 tot wijziging van artikel 442bis van het Strafwetboek¹⁷⁵, waardoor men er in de rechtsleer al onmiddellijk vanuit ging dat het klachtmisdrijf op sterven na dood was¹⁷⁶. Inderdaad, door de belaging te ontdoen van haar statuut van klachtmisdrijf schieten er op dit ogenblik nog slechts een paar van dergelijke misdrijven over. Hier wordt verder nog op teruggekomen.

2.4 TOEPASSELIJKE REGELGEVING

Behalve de wijziging van het statuut van het misdrijf belaging in 2016 waartoe het wetsvoorstel uiteindelijk heeft geleid, blijft alles in België dus voorlopig bij het oude. Dat wil zeggen: cyberpesten is geen aparte misdrijfcategorie en kan enkel worden vervolgd indien de manifestatie ervan correspondeert met de constitutieve elementen van bepaalde misdrijven uit het strafwetboek of uit bijzondere wetten. Dat wil meteen ook zeggen dat cyberpesten in hoofde van een minderjarige ook enkel dan zal kunnen resulteren in een 'als misdrijf omschreven feit', waardoor het jeugdparket kan tussenkomen. Cyberpesters wiens gedrag niet kan worden ondergebracht onder een bestaande delictsomschrijving zullen de dans dus ontspringen. Verder zal bijvoorbeeld worden onderzocht hoe het zit met

¹⁶⁹ Wet van 4 augustus 1996 betreffende het welzijn van de werknemers bij de uitvoering van hun werk, *BS* 18 09 1996, 24309.

¹⁷⁰ Voorstel van wet (C. VAN CAUTER e.a.) tot wijziging van het strafwetboek wat betreft de strafbaarstelling van pesterijen, *Parl.St.* Kamer 2014-15, nr. 54-0463/001/6.

¹⁷¹ Verslag van de hoorzittingen over het wetsvoorstel tot wijziging van het strafwetboek wat betreft de strafbaarstelling van pesterijen, *Parl.St.* Kamer 2015-16, nr. 54-0463/003/11.

¹⁷² X, "Belaging. Wet van 25 maart 2016 tot wijziging van artikel 442bis van het Strafwetboek", *NJW* 2016 afl. 340, 281. (281-282)

¹⁷³ Amendementen (C. VAN CAUTER e.a.) op het wetsvoorstel tot wijziging van het strafwetboek wat betreft de strafbaarstelling van pesterijen, *Parl.St.* Kamer 2015-16, nr. 54-0463/002/2.

¹⁷⁴ X, "Pesten binnenkort geen klachtmisdrijf meer", *Het Laatste Nieuws*, 23 februari 2016.

¹⁷⁵ *BS* 5 april 2016, 22563.

¹⁷⁶ J. ROZIE, "Waar naartoe met het klachtmisdrijf?", *RW* 2015-16/41, 1603.

een minderjarige die een leeftijdsgenoot aanzet tot zelfdoding of zelfverminking. Is dit strafbaar gesteld waardoor het een 'als misdrijf omschreven feit' kan opleveren?

Wat betreft het juridisch kader inzake cyberpesten onder minderjarigen zullen achtereenvolgens worden besproken: (1) de relevante internationale en Europese teksten die onrechtstreeks van toepassing kunnen zijn, (2) de wettelijke bepalingen op Belgisch nationaal niveau die in aanmerking komen om cyberpesten onder te vatten, met de nadruk op de relevante delictomschrijvingen uit het strafwetboek die als basis kunnen dienen om cyberpesterijen gepleegd door minderjarigen te labelen als een 'als misdrijf omschreven feit' (3) de strafrechtelijke onverantwoordelijkheid van de minderjarige cyberpester en (4) de diversie maatregelen (als alternatief voor een tussenkomst van de jeugdrechter) op jeugdparkeetniveau.

2.4.1 Internationaal niveau : VN-verdrag inzake de rechten van het kind

Op het internationaal niveau bestaan geen verdragen of afzonderlijke verdragsbepalingen die specifiek verwijzen naar de term cyberpesten¹⁷⁷. Wel bestaat er een internationale consensus over het feit dat cyberpesten een vorm is van geweld tegenover kinderen¹⁷⁸, wat wél het voorwerp uitmaakt van bindende internationale verdragen, met als gevolg dat deze eveneens op cyberpesten kunnen worden toegepast.

Het belangrijkste verdrag in dat verband is het VN-verdrag inzake de rechten van het kind, dat door alle lidstaten van de EU werd geratificeerd. Artikel 19 van dit verdrag handelt over de bescherming van alle kinderen onder de leeftijd van 18 jaar tegen alle vormen van fysiek en mentaal geweld.

Een opsomming van wat onder 'alle vormen van geweld' dient te worden verstaan is terug te vinden in 'general comment' nr. 13 van het Comité voor de rechten van het kind betreffende artikel 19 IVRK¹⁷⁹. Deze lijst is bijzonder uitgebreid en omvat onder meer: (1) fysiek geweld, (2) psychisch geweld, (3) aanranding, (4) verkrachting, maar ook (5) afpersing, (6) 'steaming', (7) pesten, (8) cyberpesten, (9) 'cyberhate', (10) 'bashing', (11) 'happy slapping', (12) 'grooming', (13) aanzetten tot 'webcamsex', (14) eengerelateerd geweld,...

Alle EU-lidstaten zijn aldus verplicht om de nodige wetgevende, administratieve, sociale en opvoedkundige maatregelen te nemen om kinderen te beschermen tegen cyberpesten

¹⁷⁷ V.D. POZZA, A.D. PIETRO, S. MOREL, en E. PSAILA, *Cyberbullying among young people. Study for the Libe Committee, European Parliament, Directorate General For internal policies, citizen's rights and constitutional affairs*, 2016, 9.

¹⁷⁸ In dat kader gaat het over alle personen die de volle leeftijd van 18 jaar nog niet hebben bereikt.

¹⁷⁹ General comment No. 13 of the Committee on the rights of the child (18 april 2011), The right of the child to freedom from all forms of violence, *UN Doc. CRC/C/GC/13*, (2011).

terwijl zij onder toezicht staan van hun ouders, hun wettelijke vertegenwoordigers of eender welke andere persoon die belast is met de zorg over het kind¹⁸⁰.

Daarenboven vormt cyberpesten tevens een inbreuk op tal van andere rechten die in het IVRK staan opgesomd: (1) het recht op vrije tijd en spel¹⁸¹, (2) het recht op vrije meningsuiting¹⁸², en (3) het recht op privacy¹⁸³.

Elke lidstaat heeft tevens een rapportageplicht tegenover de VN over welke maatregelen daadwerkelijk reeds werden verwezenlijkt. Een mooi overzicht hiervan wordt gegeven door Prof. Verhellen¹⁸⁴.

Over het feit of het IVRK directe werking heeft¹⁸⁵ in de interne Belgische rechtsorde bestaan zeer uiteenlopende meningen¹⁸⁶. Zowel het Hof van Cassatie als de Raad van State hebben meermaals de directe werking van ingeroepen bepalingen afgewezen.

2.4.2 Europees niveau

Dalen we af van het internationaal niveau naar het Europees niveau dan kan worden vastgesteld dat een hele reeks juridische teksten werden aangenomen die relevant zijn met het oog op de strijd tegen cyberpesten en de erdoor geschonden kinderrechten¹⁸⁷.

2.4.2.1 Raad van Europa: EVRM

De Raad van Europa heeft reeds meermaals gewezen op het belang van de bescherming van kinderen tegen cyberpesten. Dit resulteerde in een reeks niet bindende aanbevelingen en verklaringen¹⁸⁸. Daarnaast is er het Europees Verdrag inzake de Rechten van de Mens en fundamentele vrijheden, dat wel bindende kracht heeft. Dit verdrag beschermt tal van basisrechten die ook op minderjarigen van toepassing zijn: (1) het recht op privacy¹⁸⁹, (2) het recht op bescherming van het privéleven en het gezinsleven¹⁹⁰ (3) het recht op vrijheid

¹⁸⁰ Artikel 19 IVRK

¹⁸¹ Artikel 31 IVRK

¹⁸² Artikel 13 IVRK

¹⁸³ Artikel 17 IVRK

¹⁸⁴ E. VERHELLEN, "Het verdrag inzake de rechten van het kind meerderjarig. Enkele beschouwingen over de implementatie in België.", *TJK* 2008, 11-40.

¹⁸⁵ Dit wil zeggen de vraag of burgers zich rechtstreeks kunnen beroepen op de verdragsbepalingen voor een nationaal rechtscollege.

¹⁸⁶ A. VANDAELE, "Het internationaal verdrag inzake de rechten van het kind in het onderwijscontintieux", *TORB* 2006-07, afl. 2-4, 258-269.

¹⁸⁷ S. SMETS, "De doorwerking van het kinderrechtenverdrag in de rechtspraak van het EHRM", *TJK* 2013, 82 (82-89).

¹⁸⁸ V.D. POZZA, A.D. PIETRO, S. MOREL, en E. PSAILA, *Cyberbullying among young people. Study for the Libe Committee*, European Parliament, Directorate General For internal policies, citizen's rights and consti-tutional affairs, 2016, 9.

¹⁸⁹ Artikel 8 EVRM

¹⁹⁰ Artikel 9 EVRM

van expressie¹⁹¹, (4) het verbod van discriminatie¹⁹². Wegens de quasi universele ratificatie van het kinderrechtenverdrag gaat het EHRM ervan uit dat dit een goede basis vormt om de verdragsbepalingen van het EVRM te interpreteren in zaken waar minderjarigen zijn bij betrokken. Op die manier treden het IVRK en het EVRM als het ware in dialoog en werkt het IVRK door in de rechtspraak van het EHRM¹⁹³.

Het Europees sociaal charter is eveneens relevant inzake cyberpesten. Artikel 17 van dit charter handelt over de bescherming van kinderen tegen verwaarlozing, geweld en uitbuiting¹⁹⁴.

2.4.2.2 Europese unie

De EU vervult slechts een supplementaire rol die bestaat in het aanmoedigen, coördineren en aanvullen van initiatieven die door de lidstaten werden getroffen. Als gevolg daarvan werd door de EU tot op heden geen juridisch bindende normering specifiek m.b.t. cyberpesten uitgevaardigd. Langs de andere kant heeft de EU wel de bevoegdheid om onrechtstreeks in te grijpen op het vlak van cyberpesten via de rechten van het kind, zoals opgenomen in de betreffende verdragen.

2.4.3 Nationaal niveau

Dalen we af van het Europese niveau naar ons eigen nationaal niveau dan blijken de volgende wetsbepalingen toepassing te kunnen vinden op cyberpestsituaties.

2.4.3.1 De Grondwet

In 2000 werd een artikel 22bis toegevoegd aan de grondwet¹⁹⁵ dat luidt als volgt: *“Elk kind heeft het recht op eerbiediging van zijn morele, lichamelijke, geestelijke en seksuele integriteit. De wet, het decreet of de in artikel 34 bedoelde regel beschermen dat recht.”*¹⁹⁶

In 2008 werd dit artikel verder uitgebreid tot de drie algemeen erkende beginselen van het IVRK: (1) het recht van het kind om zijn mening te uiten, (2) het recht op ontwikkeling en (3) het belang van het kind¹⁹⁷.

¹⁹¹Artikel 10 EVRM

¹⁹²Artikel 14 EVRM

¹⁹³ S. SMETS, “De doorwerking van het kinderrechtenverdrag in de rechtspraak van het EHRM”, *TJK* 2013, 83 (82-89).

¹⁹⁴Artikel 17 Europees Sociaal Charter.

¹⁹⁵ E. VERHELLEN, “Het verdrag inzake de rechten van het kind meerderjarig. Enkele beschouwingen over de implementatie in België.”, *TJK* 2008, 11.

¹⁹⁶ Wet van 23 maart 2000 inzake de herziening van Titel II van de Grondwet, om nieuwe bepalingen in te voegen betreffende de rechten van het kind op morele, lichamelijke geestelijke en seksuele integriteit te verzekeren, *BS*, 25 mei 2000.

¹⁹⁷ C. DE CRAIM, “Nood aan een handelingsprotocol op school voor de bescherming van de integriteit van het kind”, *TORB* 2011-12, 16.

2.4.3.2 De wet betreffende de elektronische communicatie

De (op het eerste gezicht) meest voor de hand liggende wettelijke bepaling die in aanmerking komt om cyberpesten onder te vatten is artikel 145, §3bis van de wet van 13 juni 2005 betreffende de elektronische communicatie¹⁹⁸, ingevoegd door artikel 189, 3° van de wet van 25 april 2007 houdende diverse bepalingen (IV)¹⁹⁹. Dit artikel stelt het 'veroorzaken van overlast of schade door middel van elektronische communicatiemiddelen' strafbaar²⁰⁰.

De voorwaarden waaronder dit artikel kan worden toegepast zijn: (1) dat het gedrag moet worden gesteld via een elektronisch middel, (2) dat de dader de bedoeling moet hebben gehad om zijn slachtoffer lastig te vallen of schade te berokkenen en (3) dat het gedrag wordt gesteld t.a.v. een correspondent. Deze laatste voorwaarde houdt in dat er contact moet zijn geweest tussen dader en slachtoffer.

Omwille van deze derde voorwaarde kan de rechtsleer die de stelling verdedigt dat door dit artikel cyberpesten als fenomeen in de Belgische wetgeving zou zijn verankerd m.i. niet worden bijgetreden. Alleen ingeval van cyberpestsituaties waarin er effectief interactie is geweest tussen de dader en het slachtoffer zal deze kwalificatie kunnen worden weerhouden. Dat zal bijvoorbeeld het geval zijn daar waar het gaat over een online conversatie tussen een cyberpester en diens slachtoffer, waarbij de pester het slachtoffer aanhoudend bedreigingen, beledigingen en verwijten naar het hoofd slingert ('Direct of to-my-face'-verbaal cyberpesten-'online harassment') en waarbij het slachtoffer zelf ook reageert op deze berichten (door de pestkop bijvoorbeeld te confronteren (niet agressief) en deze op een rustige manier te vragen waarom de hij of zij deze berichten stuurt). In deel drie worden diverse van dergelijke cases besproken.

Zo oordeelde het Hof van Beroep te Gent²⁰¹ dat met gebruikmaking van het internet en een computer de 'mailbox hacken' van eisers waardoor de integriteit van hun informaticasysteem en hun mailverkeer werd gecorrumpeerd ('Direct of to-my-face' fysiek cyberpesten-'hacking') niet kan worden beschouwd als een inbreuk op artikel 145, §3bis, "[...] nu precies wordt beoogd dat deze derde-die overigens geen 'correspondent' is²⁰² in de zin van artikel 145, §3bis-[...]".

¹⁹⁸ BS 26 juni 2005

¹⁹⁹ BS 8 mei 2007

²⁰⁰ K. VAN CLEEMPUT, E. LIEVENS en S. PABIAN, "Een empirisch en juridisch perspectief op cyberpesten: naar een holistische aanpak.", *TJK* 2016/1, 13.

²⁰¹ Hvb. Gent 27 september 2016.

²⁰² Dit betekent meteen ook dat heel wat cyberpestsituaties de dans zullen ontspringen. Wat ingeval de pester het slachtoffer eenzijdig bestookt met haatberichten, zonder dat het slachtoffer hierop reageert (wat eigenlijk de beste copingstrategie is ingeval van cyberpesterijen)? Wat ingeval van een haatgroep (indirect verbaal cyberpesten-Denigration)? Wat met (niet seksuele) foto's die worden verspreid waarbij denigrerende commentaar

Er kan dan ook een lans worden gebroken om de vereiste van interactie uit het artikel te schrappen. Er wordt o.i. dan ook best een wetsvoorstel in die zin ingediend in het federaal parlement met als opschrift "*Wetsvoorstel tot wijziging van artikel 145, §3bis van de wet van 13 juni 2005 betreffende de elektronische communicatie*", wat aan de (jeugd)parketten meer slagkracht zou geven bij de behandeling van cyberpestdossiers.

Bij gebrek aan interactie tussen pester en gepeste zal dus moeten worden getracht een match te vinden tussen de feiten die zich aandienen en andere wetsbepalingen. Deze zijn terug te vinden in het strafwetboek en het wetboek economisch recht.

2.4.3.3 *Het strafwetboek*

2.4.3.3.1 Misdrijven tegen personen: Belaging of '*stalking*'²⁰³

Belaging vormt een apart hoofdstuk IVbis (artikelen 442bis – 442ter) onder Titel VIII (misdaden en wanbedrijven tegen personen) van Boek II van het Strafwetboek.

Artikel 442bis, ingevoegd door de wet van 30 oktober 1998 die een artikel 442bis in het strafwetboek invoegt met het oog op de strafbaarstelling van belaging²⁰⁴, wordt (al dan niet samen met artikel 145, §3bis van de voornoemde wet van 13 juni 2005 betreffende de elektronische communicatie) door advocaten vaak ingeroepen in cyberpestdossiers²⁰⁵. Er bestaat trouwens een historisch verband tussen deze twee wetsartikelen. Artikel 145, §3bis van de voornoemde wet van 13 juni 2005 betreffende de elektronische communicatie werd indertijd ingevoegd om telefonische belaging te kunnen bestraffen in afwachting van de strafbaarstelling van belaging in het strafwetboek²⁰⁶.

'Belaging' is de Nederlandse term voor het Engelse woord '*stalking*' wat zoveel betekent als 'het besluiten van een prooi'. De term '*stalking*' is oorspronkelijk afkomstig uit de jachtterminologie maar wordt vandaag de dag ook gebruikt om het gedrag te beschrijven van personen die iemand opjagen, alsof deze laatste een menselijke prooi zou zijn²⁰⁷.

wordt geplaatst (Indirect verbaal en non-verbaal cyberpesten-'Outing')? Wat met naaktfoto's die worden gedeeld met anderen (Secundaire sexting) of online worden geplaatst (Indirect non-verbaal cyberpesten-'outing')?

²⁰³ Dat 'cyberstalking' in de menswetenschappelijke literatuur wordt beschouwd als een verschijningsvorm van 'cyberpesten' eerder dan dat cyberpesten een verschijningsvorm zou zijn van 'stalking' zal bij de Belgische strafrechtsjurist voor enige verwarring zorgen. Cyberstalking wordt in de menswetenschappelijke literatuur nl. beschouwd als mogelijke verschijningsvorm van cyberpesten naast de vele andere verschijningsvormen en niet als een overkoepelend begrip om al deze andere verschijningsvormen onder te vatten. Dat laatste is wel het geval in de toepassingspraktijk van artikel 442bis van het Belgisch Strafwetboek dat belaging strafbaar stelt. De Belgische rechtsliteratuur alsook het College van Procureurs Generaal zijn de mening toegedaan dat alle mogelijke pestvormen zijn onder te brengen onder artikel 442bis Sw. om reden van het feit dat de wetgever het begrip belaging of stalking indertijd doelbewust niet heeft willen definiëren. Artikel 442bis Sw. wordt in België gezien als een soort 'vergaarbak' voor alle mogelijke vormen van pesten.

²⁰⁴ BS 17 december 1998.

²⁰⁵ M. WALRAVE, M. DEMOULIN, W. HEIRMAN en A. VAN DER PERRE, *Cyberpesten: pesten in bits & bytes*, Brussel, Observatorium van de rechten op het internet, 2009, 56.

²⁰⁶ HvB Gent 27 september 2016.

²⁰⁷ L. STEVENS, "Stalking strafbaar", *RW* 1998-99, 1378.

Belaging is een open begrip: er werd geen definitie opgenomen in de wet. De bedoeling van de wetgever was om aan de rechter toe te laten het begrip evolutief te interpreteren²⁰⁸.

De straf waarin artikel 442bis van het Strafwetboek voorziet, is alleen van toepassing wanneer cumulatief aan de volgende constitutieve elementen is voldaan: (1) het gedrag van de verdachte moet een belagend karakter vertonen, (2) de rust van het doelwit moet door dat gedrag zijn verstoord, (3) die verstoring moet ernstig zijn, (4) tussen dat gedrag van de verdachte en die ernstige verstoring van de rust van het slachtoffer moet een causaal verband bestaan en (5) de verdachte wist of had moeten weten dat hij door het stellen van dat belagend gedrag de rust van de beoogde persoon ernstig zou verstoren.

Het materieel constitutief bestanddeel van belaging bestaat dus in het belagen van een welbepaalde persoon, waardoor diens rust ernstig wordt verstoord²⁰⁹. Volgens Van Volsem is de vraag wanneer nu precies de verstoring van de rust van het slachtoffer een ernstig karakter kreeg in de tijdsperiode waarbinnen het gedrag werd gesteld (vb. gedurende een paar uren, dagen, weken, maanden of zelfs jaren) een feitenkwestie die moet worden beoordeeld in het licht van de handelingen die de verdachte stelt en het effect dat deze handelingen hadden op het slachtoffer. Belaging is in die zin een vorm van psychisch geweld waarbij het effect van het gedrag van de verdachte op het slachtoffer een belangrijke rol speelt. Daaruit volgt dat feiten van cyberpesten gepleegd binnen de schoolcontext die als '*stalking*' kunnen worden gekwalificeerd het label 'ernstig' of 'niet ernstig' toedichten als decisief criterium om al dan niet de juridische weg te bewandelen, zoals vaak gebeurt in niet-juridische literatuur, m.i. irrelevant lijkt. In het licht van artikel 442bis Sw. moet worden gekeken naar het effect die deze daden hadden op dát specifiek slachtoffer, in die specifieke situatie, dat zich geconfronteerd ziet met dát specifiek cyberpestgedrag.

Tevens is vereist dat het gedrag van de belager een niet-aflatend en repetitief karakter vertoont. Het Hof van Cassatie nuanceert deze voorwaarde echter door te stellen dat ook één enkele gedraging die door haar aard niet - aflatende of steeds terugkerende gevolgen heeft waardoor iemands persoonlijke levenssfeer ernstig wordt aangetast, het misdrijf belaging kan opleveren²¹⁰. Koppelen we hierbij terug naar de hoger beschreven situatie van een cyberpester die een naaktfoto van een meisje online zet met daaronder de woorden "*Ra ra ra, wie is da?*". Deze éénmalige handeling zal uit haar aard niet-aflatende en steeds terugkerende gevolgen hebben die erin bestaan dat de foto het potentieel in zich heeft om ontelbare keren te worden bekeken. Uit de rechtspraak van het Hof van Cassatie

²⁰⁸ Parl. St. Kamer, 1996-97, Nr. 1046/7,1.

²⁰⁹ F. VAN VOLSEM, "Nogmaals over het materieel bestanddeel van het misdrijf belaging", *RAGB*, 2011/8, 1.

²¹⁰ Cass. 29 oktober 2013, P.13.1270.N.

volgt dan ook dat de beoordeling van het voortdurend en repetitief karakter van de belaging niet gebeurt aan de hand van de daad zelf, maar aan de hand van de gevolgen ervan. Deze rechtspraak van het Hof vertoont grote gelijkenissen met de hoger besproken redenering i.v.m. de interpretatie van het element repetitie in het kader van het publiek karakter van cyberspace als zijnde de mogelijkheid voor de cyberpester om door het stellen van één enkele daad een zeer ruim publiek te bereiken.

Een voorbeeld uit de rechtspraak voor volwassenen betreft het online plaatsen van een filmpje op 'YouTube' waarin de verdachte het slachtoffer allerlei verwensingen naar het hoofd slingert. In deze zaak oordeelde de feitenrechter dat door het plaatsen van het filmpje op 'YouTube' de rust versturende verwensingen een quasi permanent karakter verkrijgen, vermits vanaf de plaatsing op het internet deze door iedereen die over internet beschikt, permanent en door een ontelbaar aantal personen kunnen worden beluisterd of bekeken. Het plaatsen van zo'n filmpje, dat inderdaad een eenmalige handeling is, kan de rust van de geviseerde op een niet-aflatende wijze en in een voortdurende periode verstoren²¹¹. Is het toeval dat de redeneringen uit de Engelstalige literatuur m.b.t. cyberpesten een grote parallel vertonen met deze rechtspraak? Waarschijnlijk wel.

Dat de rechtspraak (voor volwassenen) geneigd is cyberpesten in bepaalde gevallen te kwalificeren als belaging mag blijken uit volgende uitspraken. De correctionele rechtbank van Leuven oordeelde dat het versturen van berichten via facebook met een beledigend en provocerend karakter kan worden beschouwd als een ernstige verstoring van de rust van het slachtoffer en aldus het misdrijf belaging kan opleveren²¹². Ook de rechtbank van eerste aanleg van Antwerpen plaatst cyberpesten onder het toepassingsgebied van artikel 442bis Sw. De rechtbank oordeelde dat het in een korte tijdsspanne versturen van een aanzienlijk aantal SMS-berichtjes op alle mogelijke uren belaging uitmaakt, ook als die sms-berichtjes niet bedreigend van aard zijn. De rechtbank redeneert hierbij dat de dader moet weten dat hij gelet op het aantal en de frequentie van de berichten de rust van het slachtoffer ernstig verstoort²¹³.

De correctionele rechtbank van Antwerpen oordeelde in 2012 dat door het plaatsen van een filmpje waarin bepaalde personen worden beschimpt en commentaar wordt gegeven die indruist tegen elke vorm van fatsoen, op een wijze die een ernstig onbehagen scheidt

²¹¹ E. BREWAEYS, "Persmisdrijf via internet", *NJW* 2014, afl. 302, 408.

²¹² Corr. Leuven 8 november 2010.

²¹³ Rb. Antwerpen 22 januari 2014.

bij elke rechtgeaarde toehoorder, de rust van het in het filmpje geviseerde personen ernstig wordt verstoord²¹⁴.

Een arrest van het Hof van Cassatie uit 2013 plaatst²¹⁵ het indirect of '*behind-my-back*' verbaal cyberpesten en meer bepaald '*denigration*' of '*to-put-down*' (zie supra) onder het toepassingsbied van artikel 442bis Sw. Het hof stelt nl. dat de omstandigheid dat belaging een ernstige verstoring van de rust van één of meer bepaalde personen veronderstelt, niet uitsluit dat die ernstige rustverstoring van die personen kan worden gerealiseerd door de verspreiding via het internet van commentaar over die personen of hun naaste omgeving²¹⁶.

Opdat er sprake kan zijn van belaging moet tevens voldaan zijn aan een moreel constitutief bestanddeel: de dader wist of had moeten weten dat hij door zijn gedrag de rust van het slachtoffer ernstig zou verstoren²¹⁷. Dit element is analoog aan het moreel element van ongewenst seksueel gedrag op het werk²¹⁸. Het komt toe aan de rechter in feite om te oordelen of de rust ernstig is verstoord. Bij de beoordeling van de feiten houdt de rechter eventueel rekening met de voorheen bestaande relatie tussen de partijen²¹⁹.

Tot voor 25 maart 2016 telde artikel 442bis drie leden, nu nog slechts twee. Het derde lid werd namelijk geschrapt door artikel 2 van de wet van 25 maart 2016 tot wijziging van artikel 442bis van het Strafwetboek²²⁰ wat tot gevolg had dat de klachtvereiste kwam te vervallen en dat de belaging werd ontdaan van haar statuut van klachtmisdrijf.

Vroeger kon het parket enkel vervolgen indien het slachtoffer een klacht had neergelegd bij de politiediensten waaruit ondubbelzinnig moest blijken dat deze de vervolging van de dader voor ogen had²²¹. Dit betekende dus: geen klacht, geen vervolging. Dit kon worden uitgelegd door het belang dat werd gehecht aan de gevoelens van het slachtoffer²²². De wetgever ging er bij het invoeren van artikel 442bis in het strafwetboek van uit dat als het slachtoffer het gedrag van de belager niet ervaart als een ernstige verstoring van zijn rust, het niet nodig is om vervolging in te stellen.

²¹⁴ Corr. Antwerpen 4 mei 2012, *A&M*, 2012, 481-484 (Noot D. VOORHOOF, 484-486).

²¹⁵ Het gaat hier om een eigen gevolgtrekking. Het Hof van Cassatie heeft het niet als dusdanig verwoord in zijn arrest.

²¹⁶ Cass. 29 oktober 2013, P.13.1270.N.

²¹⁷ HvB Antwerpen, 28 april 2004.

²¹⁸ Art. 1, derde lid van het KB van 18 september 1992 ter bescherming van de werknemers tegen ongewenst seksueel gedrag op het werk, *BS* 7 oktober 1992.

²¹⁹ Antwerpen, 5 november 2008.

²²⁰ *BS* 05 april 2016.

²²¹ Corr. Oudenaarde 9 september 2005, *RABG* 2006/12, 890.

²²² Corr. Brussel 8 december 2004, *Soc. Kron.* 2005, afl. 8, 460, noot P.BRASSEUR.

Deze zeer restrictieve interpretatie van de klachtvereiste werd vooral door het Hof van Cassatie verdedigd²²³. Dit betekende ook dat als een slachtoffer van pestgedrag zelfmoord had gepleegd t.g.v. de feiten, de onmiddellijke omgeving (familie of vrienden) de dader niet meer kon laten vervolgen o.b.v. belaging. Dit is nu wel mogelijk²²⁴.

Als gevolg van deze wetswijziging kan het parket voortaan dus ambtshalve overgaan tot vervolging van de dader. Dit betekent ook dat het jeugdparket vanaf nu ambtshalve in actie kan komen als wordt vastgesteld dat een minderjarige een feit heeft gepleegd dat als belaging wordt omschreven en dat een eenvoudige aangifte van de onmiddellijke omgeving zoals een leerkracht, de ouders of vrienden reeds volstaat²²⁵. Dit is zeer nuttig daar waar het slachtoffer angst zou hebben om een klacht in te dienen bij politie of parket. Het lag in onze oorspronkelijke bedoeling om in het kader van deze scriptie ook het effect van deze wetswijziging te onderzoeken, maar wegens tijdsgebrek moest hier worden van afgezien.

Zoals supra reeds uiteengezet kwam deze wetswijziging tot stand als gevolg een wetsvoorstel dat oorspronkelijk was bedoeld om pesten in het algemeen te incrimineren²²⁶ en werden naar aanleiding hiervan hoorzittingen²²⁷ georganiseerd in de kamercommissie justitie.

Als reactie op het initieel ingediende wetsvoorstel gaf de orde van Vlaamse Balies zijn mening over de algemene strafbaarstelling van pesten en liet blijken hiervan geen voorstander te zijn²²⁸. Een belangrijk tegenargument betrof het feit dat het wetsvoorstel een erg ruime, doch vage omschrijving zou geven van het materieel bestanddeel van het beoogde pestmisdrijf. De wettelijke omschrijving zou volgens de orde veel ruimte toelaten voor subjectieve interpretatie en zou zodoende botsen met het legaliteitsbeginsel, dat vergt dat eenieder redelijkerwijze moet kunnen inschatten wat de strafrechtelijke gevolgen zijn van zijn handelen. Dit argument kan m.i. niet worden bijgetreden. Sinds jaar en dag wordt pesten zeer vaak vervolgd o.b.v. het misdrijf belaging. Het begrip belaging werd bewust niet omschreven door de wetgever met de bedoeling dat het kon worden geïnterpreteerd rekening houdend met de maatschappelijke evoluties. Uit de toepassingspraktijk van het artikel blijkt dat het begrip belaging ondertussen reeds is plat geïnterpreteerd door de rechtspraak (soms tot ergernis van de rechtsleer)²²⁹, maar dat er

²²³ R. VASSEUR, "Belaging is niet langer een klachtmisdrijf.", *De Juristenkrant* 2016, 1.

²²⁴ X, "Gerecht kan makkelijker optreden tegen pesten", *Het Laatste Nieuws*, 10 maart 2016.

²²⁵ J. ROZIE: "Waarnaartoe met het klachtmisdrijf?", *RW* 2015-16, nr. 41, 1.

²²⁶ Voorstel van wet (C. VAN CAUTER e.a.) tot wijziging van het strafwetboek wat betreft de strafbaarstelling van pesterijen, *Parl.St.* Kamer 2014-15, nr. 54-0463/001/4.

²²⁷ Verslag van de hoorzittingen over het wetsvoorstel tot wijziging van het strafwetboek wat betreft de strafbaarstelling van pesterijen, *Parl.St.* Kamer 2015-16, nr. 54-0463/003/11.

²²⁸ www.advocaat.be/dipladWebsite/media/DipladMedialLibrary/Documenten/standpunten/2015/2015-03-24-nota-OVB-over-wetsvoorstellen-pestes.pdf

²²⁹ F. VAN VOLSEM, "Nogmaals over het materieel bestanddeel van het misdrijf belaging", *RAGB*, 2011/8, 1.

zich nooit een probleem heeft aangediend i.v.m. een schending van het strafrechtelijk legaliteitsbeginsel.

Over het verband tussen het begrip belaging en pesten is het interessant om mevrouw Dossche, ondervoorzitter/familie en jeugdrechter in de rechtbank van eerste aanleg Oost-Vlaanderen, afdeling Gent, te citeren: "*Het begrip 'belaging' beoogt veeleer intimiteiten in de familiale sfeer, terwijl met 'pesten' uitsluitingsgedrag wordt bedoeld. Meer bepaald ten opzichte van minderjarigen kan de term 'pesten' een meerwaarde hebben maar dan moet men overwegen hoe men het begrip kan invoeren in de wetgeving.*"²³⁰

In de rechtsleer wordt het wegvallen van het klachtvereiste positief onthaald aangezien dit vele juridische problemen de kop kan indrukken. In het verleden deden zich nogal wat problemen voor aangezien veel slachtofferverklaringen vaak vatbaar zijn voor interpretatie²³¹.

2.4.3.3.2 Misdrijven tegen de orde der familie en de openbare zedelijkheid

Onder Titel VII van Boek II van het strafwetboek worden misdrijven omschreven tegen de orde der familie en de openbare zedelijkheid²³². Heel wat bepalingen onder deze titel kunnen toepassing vinden in geval van cyberpesten met een seksuele dimensie. Hierbij gaat het dan vooral over het misbruik van naaktfoto's en video's die van het slachtoffer werden bekomen, door deze te delen met anderen of online te plaatsen.

Ook in het stadium voorafgaand aan dit soort cyberpesterijen kan reeds sprake zijn van feiten die onder deze titel als misdrijf worden omschreven. Zo kan de cyberpester door 'tricking' of erin luizen (Indirect of 'behind-my-back'-cyberpesten) het meisje overhaald hebben om seksuele handelingen te stellen met de vraag de betreffende video of foto aan hem over te maken waarbij deze op voorhand al wist dat hij die ging verspreiden en dit effectief ook deed.

Afhankelijk van de manier waarop de dader het slachtoffer overhaalt om dergelijke beelden te bekomen zullen deze feiten corresponderen met deze of gene delictsomschrijving uit de genoemde hoofdstukken van titel VII van boek II van het strafwetboek. Maar ook indien het uitwisselen van naaktfoto's of video's geheel vrijwillig gebeurt is er strikt juridisch gezien een probleem. Een veertienjarige die zichzelf naakt en herkenbaar fotografeert en deze foto geheel vrijwillig aan haar vriend opstuurt in het kader van 'primaire consensuele sexting' maakt zich strikt juridisch gezien schuldig aan het verspreiden van kinderporno.

²³⁰ Verslag van de hoorzittingen over het wetsvoorstel tot wijziging van het strafwetboek wat betreft de strafbaarstelling van pesterijen, *Parl.St.* Kamer 2015-16, nr. 54-0463/003/11.

²³¹J. ROZIE, "Waar naartoe met het klachtmisdrijf?", *RW* 2015-16, 3.

²³² Artikelen 348 t.e.m. 391 octies Sw.

De vraag dient zich dan ook aan of dergelijke geheel vrijwillige daden van 'sexting' moeten worden vervolgd. Langs de andere kant kan hiervan wel een ontradend effect uitgaan naar minderjarige meisjes toe om geen dergelijke beelden door te sturen, zodat de ontvanger deze later op geen enkele manier kan misbruiken.

Afhankelijk van de feiten en de omstandigheden kunnen één of meerdere bepalingen uit de volgende hoofdstukken van Titel VII van Boek II van het Strafwetboek van toepassing zijn: (1) het vijfde hoofdstuk, dat handelt over voyeurisme, aanranding van de eerbaarheid en verkrachting (art. 371²³³ – 378bis), (2) het zesde hoofdstuk, dat handelt over bederf van de jeugd en prostitutie (Art. 379 – 382 quinquies) en (3) het zevende hoofdstuk, dat handelt over openbare schennis van de goede zeden (Art. 383 – 389).

In hoofde van minderjarigen kunnen feiten die zij stellen en die in de opgesomde hoofdstukken als misdrijf worden omschreven, leiden tot het openen van een zedendossier (kwalificatiecode 37) bij het jeugdparket. Dit gegeven dient te worden opgenomen in een speciaal ontworpen lespakket dat hen met de neus op deze realiteit drukt. In wat volgt wordt dieper ingegaan op de specifieke delictsomschrijvingen.

2.4.3.3.2.1 Verspreiden van een beelden van een naakte persoon

In januari 2016 werd een wetsvoorstel goedgekeurd dat het zonder toestemming of buiten medeweten tonen, toegankelijk maken of verspreiden van "de beeld- of geluidsopname van een onblote persoon of een persoon die een expliciete seksuele daad stelt, [...] ook al heeft die persoon ingestemd met het maken ervan", strafbaar. Dit kan in de toekomst een belangrijk artikel zijn wanneer naaktfoto's worden verspreid zonder de toestemming van de afgebeelde persoon²³⁴. Hoewel deze wijziging kadert binnen het misdrijf voyeurisme, zal dit aan de parketten toch meer armslag geven ingeval van secundaire 'sexting'.

2.4.3.3.2.2 Aanranding van de eerbaarheid

Aanranding van de eerbaarheid komt aan bod in het vijfde hoofdstuk van Titel VII van Boek II van het Strafwetboek (artikelen 372-374). Artikel 372 handelt over aanranding van de eerbaarheid van een minderjarige jonger dan zestien jaar zonder geweld of

²³³ Dit artikel werd recent ingevoegd door artikel 8 van de wet van 1 februari 2016 tot wijziging van diverse bepalingen wat de aanranding van de eerbaarheid en het voyeurisme betreft.

²³⁴ Wetsvoorstel tot wijziging van diverse bepalingen wat de aanranding van de eerbaarheid en het voyeurisme betreft, document 54 0699/011, 14 januari 2016.

bedreiging, artikel 373 over aanranding van de van de eerbaarheid van een minderjarige ouder dan zestien jaar mét geweld of bedreiging²³⁵.

Het begrip 'aanranding van de eerbaarheid' wordt (zoals tevens het geval is met het begrip belaging) niet gedefinieerd door de wetgever. Voor een definitie moeten we dan ook beroep doen de rechtspraak. In zijn arrest van 7 januari 1997 stelt het Hof van Cassatie dat het misdrijf 'aanranding van de eerbaarheid' slechts bestaat wanneer: (1) handelingen met een zekere graad van zwaarwichtigheid worden gesteld, (2) waardoor de seksuele integriteit van een persoon wordt aangetast, (3) zoals deze door het collectief bewustzijn van een bepaalde maatschappij en op een bepaald tijdstip wordt ervaren²³⁶.

Het strafwetboek maakt een onderscheid naargelang de aanranding werd gepleegd t.a.v. (1) een minderjarige die ouder is dan 16 jaar²³⁷ en (2) een minderjarige die jonger is dan zestien jaar²³⁸.

T.a.v. een minderjarige ouder dan zestien jaar vereist aanranding van de eerbaarheid overeenkomstig artikel 373 van het Strafwetboek het gebruik van geweld of bedreiging (wat afwezigheid van toestemming veronderstelt). T.a.v. een minderjarige jonger dan zestien jaar is het misdrijf reeds voltrokken als het werd gepleegd zonder geweld of bedreiging. Wat dat betreft wijst het Hof van Cassatie in zijn arrest van 10 juni 2015²³⁹ op het feit dat de wet een onweerlegbaar vermoeden instelt van gebrek aan toestemming ten aanzien van iedere persoon beneden de volle leeftijd van 16 jaar, op het ogenblik waarop jegens deze persoon een handeling wordt gepleegd die zijn seksuele integriteit in gevaar brengt²⁴⁰. Een minderjarige die jonger is dan zestien jaar wordt verondersteld geen toestemming te kunnen geven ook al heeft hij/zij die in feite gegeven.

In het kader van cyberpesten betekent dit dat een zestienjarige die op een niet bedreigende of gewelddadige manier aan een vijftienjarig meisje vraagt naaktfoto's van zichzelf te maken en naar hem op te sturen en zij hiermee instemt, zich toch schuldig zal maken aan aanranding van de eerbaarheid aangezien zij wettelijk vermoed wordt deze toestemming niet te kunnen geven.

In zijn arrest van 9 oktober 2012²⁴¹ stelt het Hof van Cassatie dat het geweld of de bedreiging als bestanddeel van aanranding van de eerbaarheid naast fysieke dwang ook

²³⁵ A. DIERICKX, "Hoe ver reikt de bescherming van de strafbepalingen van aanranding van de eerbaarheid en verkrachting?", *Nullum Crimen* 2006, afl. 2, 96.

²³⁶ Cass. 7 januari 1997, AR P.95.1312.N.

²³⁷ Artikel 373 Sw.

²³⁸ Artikel 372, eerste lid Sw.

²³⁹ Cass. 10 juni 2015.

²⁴⁰ Cass. 10 juni 2015, AR P.2015.0316.F.

²⁴¹ Cass. 9 oktober 2012.

kan inhouden dat het slachtoffer die feiten slechts duldde ten gevolge van een door morele dwang bij dit slachtoffer verwekte vrees voor een dreigend kwaad. In het zelfde arrest stelt het Hof van Cassatie ook dat geen fysieke aanraking van het slachtoffer vereist is opdat het misdrijf van aanranding van de eerbaarheid zich zou kunnen voltrekken en dat het tevens voltrokken is als de dader het slachtoffer verplicht op zichzelf een handeling te stellen die in strijd is met de eerbaarheid.

Reeds in 2008 oordeelde de correctionele rechtbank van Antwerpen in die zin dat : *'Hij die bij het chatten met een vijftienjarig meisje seksueel getinte boodschappen stuurt, haar allerlei intieme details vraagt en haar uiteindelijk dwingt haar borsten te tonen en zichzelf te masturberen voor de webcam, ermee dreigend haar computer te zullen hacken, zich schuldig maakt aan aanranding van de eerbaarheid met geweld of bedreiging. De zedelijke dwang die de beklaagde gebruikte, wordt gelijkgesteld met geweld of bedreiging. Aanranding van de eerbaarheid vereist geen feitelijk lichamelijk contact tussen dader en slachtoffer'*.

Wat betreft het moreel element stelt het Hof van Cassatie dat de aanranding van de eerbaarheid vereist dat de dader weet dat de daad die hij gaat plegen objectief immoreel of aanstootgevend is en dat hij de wil had die te plegen²⁴². Het gaat aldus om een opzettelijk misdrijf, waarbij algemeen opzet volstaat.

2.4.3.3.2.3 Aanzetten tot ontucht van een minderjarige

Hoofdstuk VI van Titel VII van Boek II (artikelen 379 t.e.m. 382quinquies) van het strafwetboek handelt over bederf van de jeugd en prostitutie.

Artikel 379 Sw. handelt over het aanzetten van een minderjarige tot ontucht en bestraft een persoon die een aanslag pleegt tegen de goede zeden, doordat hij, teneinde eens anders driften te voldoen, de ontucht, het bederf of de prostitutie van een minderjarige opwekt, begunstigt of vergemakkelijkt.

De straffen variëren hierbij naargelang: (1) de minderjarige jonger is dan veertien jaar, (2) tussen de veertien jaar en zestien jaar oud is, of (3) ouder is dan zestien jaar. Hoe jonger het slachtoffer, hoe zwaarder de straf.

Volgens het Hof van Cassatie omhelst het begrip ontucht gedragingen van grove zinnelijkheid en onzedelijkheid in de brede zin die maatschappelijk als buitensporig worden beschouwd, onder meer rekening houdende met de leeftijd van de betrokken minderjarige,

²⁴² Cass. 6 februari 2013, AR P.2012.1650.F.

terwijl het begrip bederf slaat op het gevolg dat dergelijke handelingen hebben of kunnen hebben voor de seksualiteitsbeleving van de minderjarige²⁴³.

Ontucht wordt dus afgemeten aan het 'collectief bewustzijn'. Wat de gemiddelde Belg als kwetsend ervaart op het vlak van seksualiteitsbeleving, is ontuchtig.

Deze bepaling kan bvb. toepassing vinden ingeval van online 'sexual harassment' waarbij een minderjarige cyberpester een leeftijdsgenoot aanzet tot het maken van masturbatievideo.

2.4.3.3.2.4 *Het bezit en het verspreiden van kinderporno*

Hoofdstuk VII van Titel VII van Boek II van het Strafwetboek handelt over de openbare schennis van de goede zeden (artikelen 383 t.e.m. 389). Hierbij dient onmiddellijk te worden opgemerkt dat (ondanks de gebruikte hoofding van dit hoofdstuk) schennis van de goede zeden geen openbaarheid vereist zoals dat bijvoorbeeld wel het geval is bij eerroof of laster. De notie 'openbare zeden' moet op een algemene manier worden opgevat in die zin dat wordt beoogd de zeden van iedereen te beschermen zoals op een bepaald moment vereist is door de sociale omgeving²⁴⁴.

Tal van artikelen uit dit hoofdstuk zijn relevant in het kader van cyberpesten waarbij minderjarigen naaktfoto's van leeftijdsgenoten naar andere doorsturen of openbaar maken via het internet.

Terwijl artikel 383 van het Strafwetboek openbare zedenschennis algemeen strafbaar stelt (met twee verzwarende omstandigheden: (1) de verdachte is zelf de auteur van de geschreven boodschap, de illustratie, de afbeelding of het voorwerp en (2) indien gepleegd t.a.v. minderjarigen), heeft artikel 383bis betrekking op alle mogelijke handelingen m.b.t. kinderpornografie, gaande van het louter bezit tot het zelf vervaardigen ervan. De wetgever viseert hierbij de verspreidingsmiddelen van pornografische afbeeldingen met kinderen.

Artikel 383bis, §1 heeft het over volgende handelingen: tentoonstellen, aanbieden, verkopen, verhuren, uitzenden, leveren, verdelen, verspreiden, ter beschikking stellen, overhandigen, vervaardigen, invoeren en doen invoeren van kinderpornografie.

²⁴³ Cass. 17 januari 2012, AR P.2012.0871.N.

²⁴⁴ M.R.RIGAUX en P.E. TROUSSE, *Les crimes et délits du code pénal*, Brussel-Parijs, Bruylant-L.G.D.J., 1968, 291, zoals aangehaald door M. WALRAVE, M. DEMOULIN, W. HEIRMAN en A. VAN DER PERRE in *Cyberpesten: pesten in bits & bytes*, Brussel, Observatorium van de rechten op het internet, 2009, 91.

Artikel 383bis, §2 heeft het over het verwerven en bezitten van kinderpornografie en het zich toegang verschaffen tot kinderpornografie via informatie- en communicatietechnologie.

Artikel 383bis, §3 geeft een definitie van kinderpornografie:

Het gaat over *"elk materiaal dat de visuele weergave op welke wijze dan ook behelst van een minderjarige die deelneemt aan echte of gesimuleerde expliciete seksuele gedragingen, of dat de weergave behelst van de geslachtsorganen van een minderjarige voor primair seksuele doeleinden"*.

Een minderjarige leerling die expliciete beelden maakt van zichzelf of een andere minderjarige (bijvoorbeeld na het hebben van seksueel contact, terwijl het meisje zich aan het aankleden is) en deze deelt met anderen of online plaatst pleegt dus feiten die door het Strafwetboek worden omschreven als het vervaardigen, het bezit en het verspreiden van kinderporno (zie infra, deel 3).

Onder tentoonstellen of verspreiden in de zin van artikel 383bis, §1 van het Strafwetboek, moet volgens het Hof van Cassatie eveneens worden begrepen: *"het aanleggen op een website van hyperlinks naar zinnebeelden, voorwerpen, films, foto's, dia's of andere beeld dragers die houdingen of seksuele handelingen met pornografisch karakter voorstellen waarbij minderjarigen betrokken zijn of worden voorgesteld."*²⁴⁵

In 2015 velt het Hof van Cassatie een arrest waarin het stelt dat niet enkel diegene die de beelden effectief bezit, maar ook diegene die zich wetens toegang verschaft tot de beelden via een informaticasysteem of enig ander technologisch middel kan worden gestraft o.b.v. deze wetsbepaling.

Het 'bezit van beelden met pornografisch karakter waarbij minderjarigen betrokken zijn of worden voorgesteld' vereist volgens het Hof niet dat de computergebruiker een afbeelding kan manipuleren door ze op te slaan of uit te printen. Het feit dat de betrokkene wetens een webstek bezoekt en de beelden bekijkt, volstaat.

2.4.3.3.2.5 Meerdere kwalificaties

In bepaalde gevallen zullen meerdere kwalificaties kunnen worden weerhouden. Als voorbeeld halen we een vonnis aan van de correctionele rechtbank van Antwerpen²⁴⁶ waarin de feitenrechter stelt dat wie via het internet contact zoekt met jonge meisjes en hen overhaalt om hem naaktfoto's toe te sturen in ruil voor oplaadkaarten voor hun gsm's,

²⁴⁵ Cass. 3 februari 2004, AR P.03.1427.N.

²⁴⁶ Corr. Antwerpen, 20 juni 2008.

en vervolgens de druk opvoert en hen ertoe brengt naaktfoto's op te sturen volgens bepaalde poses die hij voorschrijft onder dreiging dat hij de foto's op het internet zal plaatsen, indien ze niet langer meewerken, zich schuldig maakt aan: (1) aanzetten tot ontucht, bederf en prostitutie²⁴⁷, (2) afpersing en (3) bezit van kinderpornografie²⁴⁸.

In het kader van de dossieranalyse op het jeugdparket van Halle-Vilvoorde werden gelijkaardige cases bestudeerd met minderjarige daders waarbij de feiten op gelijkaardige wijze werden gekwalificeerd.

2.4.3.3.3 Misdrijven tegen de openbare veiligheid: Bedreiging

Boek II, Titel VI handelt over misdaden en wanbedrijven tegen de openbare veiligheid (artikelen 322-347). Hoofdstuk II heeft betrekking op bedreigingen met een aanslag op personen of op eigendommen en valse inlichtingen betreffende ernstige aanslagen. Twee artikelen zijn relevant in het kader van cyberpesten: artikelen 327 en 329.

Overeenkomstig artikel 327 is het verboden mondelinge of schriftelijke bedreigingen te uiten met of zonder bevel of voorwaarde met een aanslag op personen of eigendommen.

In deel drie worden diverse casussen besproken waarin cyberpestsituaties onder dit artikel werden gevat. Het gaat hierbij onder meer over bedreigingen via facebook of een andere SNS (*direct of 'to-my-face'-verbaal cyberpesten-'threats'*) waarbij de cyberpester het slachtoffer bedreigt met de dood of met fysiek geweld. Het gaat bijvoorbeeld een minderjarige cyberpester die zijn slachtoffer via *'messenger'*-berichten beledigingen stuurt en haar met de dood bedreigt. Onder andere uit hij de bedreiging dat hij haar en haar vriendin zal ophangen. Een ander voorbeeld betreft een minderjarige die aan het slachtoffer onder andere volgend SMS stuurt: "*Doe normaal en zwijg. Anders gaat ge een keer goed op uw bakkes krijgen.*"

Het komt ook voor dat de cyberpester een bedreigende foto stuurt naar diens slachtoffer (*direct of 'to-my-face'-non-verbaal cyberpesten-'threats'*). In dat geval kan artikel 329 toepassing vinden dat het bedreigen middels zinnebeelden of gebaren strafbaar stelt. Hierbij kan worden gedacht aan de situatie waarin de cyberpester een foto trekt van zichzelf met getrokken pistool en deze vervolgens naar het slachtoffer stuurt, of waarbij de minderjarige cyberpester aan een leeftijdsgenoot een foto opstuurt van een gewapende groep jongeren in legeroutfit (Infra, deel 3).

²⁴⁷ Artikelen 379 t.e.m. 382quinquies Sw.

²⁴⁸ Artikel 383bis, §2 Sw.

2.4.3.3.4 Misdrijven tegen personen

2.4.3.3.4.1 *Schuldig verzuim bij zelfmoord*

In Boek II (de misdrijven en hun bestraffing in het bijzonder), Titel VIII (misdaden en wanbedrijven tegen personen), Hoofdstuk II (onopzettelijk doden en onopzettelijk toebrengen van lichamelijk letsel) staat een aparte Titel met als opschrift "Enkele gevallen van schuldig verzuim". Deze titel werd ingevoegd bij artikel 1 van de wet van 6 januari 1961²⁴⁹. Artikel 422bis bestraft de persoon die verzuimt hulp te verlenen aan een persoon die in groot gevaar verkeert²⁵⁰.

Tijdens de dossieranalyse kwamen wij tot de vaststelling dat de online-conversaties tussen pesters en gepesten soms zodanig ver gaan, dat het slachtoffer tijdens het gesprek zelf suggereert dat hij of zij zelfmoord zal plegen. Een kort fragment uit een dergelijke conversatie via sociale media waarbij het slachtoffer aanhoudend wordt getreiterd en bedreigd met fysiek geweld en de dood: "*kzal me ophange e aja heb et al geprobeerd*". De pesters ondernamen na het lezen van dit bericht geen enkele actie.

In dergelijke gevallen zou artikel 422bis Sw. o.i. toepassing kunnen vinden. Overeenkomstig het eerste lid is iemand die verzuimt hulp te verlenen aan iemand die in groot gevaar verkeert nadat hij die toestand zelf heeft vastgesteld of nadat hij door anderen op de hoogte werd gebracht, strafbaar.

Huybrechts wijst erop dat de oorzaak van dat gevaar irrelevant is. Aldus verkeert iemand die op het punt staat zelfmoord te plegen in een dergelijk groot gevaar. Volgens Huybrechts is het redelijk te verlangen dat hij die de gevaartoestand kent maar niet weet waar de persoon die zelfmoord gaat plegen, zich bevindt, de politie moet verwittigen. In casu hadden de pesters aldus de hulpdiensten moeten verwittigen. Dit gebeurde echter niet.

2.4.3.3.4.2 *Aanzetten tot zelfmoord*

Uit heel wat online-conversaties tussen pesters en diens slachtoffers²⁵¹ die werden bestudeerd op het jeugdparket van Halle-Vilvoorde bleek dat pesters hun slachtoffer vaak suggereren om zelfmoord te plegen. Eigenlijk gaat het veel verder dan dat. Vaak zijn het regelrechte bevelen: "*Ga sterven in de vuiligheid*", "*Je moet sterven in je eigen stront*", "*Pleeg zelfmoord*", "*Hou je bek en snij je keel verder open gamine*", "*Ik hoop dat je een dezer dagen een belangrijke ader in jouw armen doorsnijdt en sterft!*".

²⁴⁹ BS 14 januari 1961.

²⁵⁰ Art. 422bis Sw.

²⁵¹ Meestal vragen de verbaliserende politiediensten aan het slachtoffer om hen print-screens te bezorgen van deze conversaties die dan als bewijsmateriaal in het dossier worden opgenomen.

De vraag die hierbij rijst is of het versturen van dergelijke berichten via sociale media waarbij minderjarigen andere minderjarigen opzettelijk aanzetten tot het plegen van zelfmoord strafbaar zijn gesteld. Is m.a.w. het manipuleren van een persoon tot zelfdoding strafbaar naar Belgisch recht en kan dit gedrag een als misdrijf omschreven feit opleveren in hoofde van een minderjarige? Het antwoord is: neen. Nochtans maakte deze problematiek reeds het voorwerp uit van parlementaire besprekingen²⁵².

Prof. Rozie heeft rond deze problematiek een grondige juridische analyse uitgevoerd en komt tot de conclusie dat het Belgisch strafrechtelijk apparaat op bepaalde vlakken tekortschiet wanneer zelfdoding in het vizier komt. Zeker met betrekking tot de gevallen waarbij een derde ten grondslag ligt van de zelfdoding stelt men terughoudendheid vast van de Belgische strafwetgever en de strafrechters, dit in tegenstelling tot de ons omringende landen, waar specifiek suicide-gerelateerde strafbaarstellingen gekend zijn²⁵³.

Volgens Rozie moet de strafrechter in bepaalde gevallen durven erkennen dat een derde de suïcidant (mede) tot de fatale handeling kan hebben gedreven. Er zou volgens de auteur dan ook, zoals dat geschiedt in Frankrijk en Nederland, werk moeten worden gemaakt van een aparte strafbaarstelling waarbij het opzettelijk aanzetten tot zelfdoding strafbaar wordt gesteld, met dit voorbehoud: dat niet enkel het aanzetten tot zelfdoding dat heeft geleid tot een (poging tot) zelfdoding moet worden geïncrimineerd, maar ook elke *aanzettingsdaad op zich*, ongeacht het ingetreden gevolg²⁵⁴.

In Ierland werd in 2015 een '*Bill*' voorgesteld om 'internet trollen' te bestraffen alsook het versturen van berichten waarbij de cyberpester er bij diens slachtoffer op aandringt om zelfmoord te plegen of zichzelf te verwonden.

Ook in Nederland is aanzetten tot zelfdoding (weliswaar indien de zelfmoord volgt) strafbaar gesteld door artikel 294 van het Nederlands wetboek van strafrecht²⁵⁵ dat bepaalt:

"Hij die opzettelijk een ander tot zelfdoding aanzet, wordt, indien de zelfdoding volgt, gestraft met een gevangenisstraf van ten hoogste drie jaren of geldboete van de vierde categorie."

²⁵² Wetsvoorstel ingediend tot invoeging in het strafwetboek van een artikel 471bis teneinde aanzetting tot zelfmoord te bestraffen, *Parl. St. Kamer* 196-97, nr. 1197/1, p 1-5.; Wetsvoorstel inzake de uitbreiding van de wet van 28 mei 2002 betreffende de euthanasie tot minderjarigen, de medische hulp aan de patiënt die zelf een levensbeëindigende handeling stelt en de strafbaarstelling van de misdrijven die aanzetten tot en hulp bij zelfdoding, *Parl. St. Senaat* 2012-13, nr. 5-1947/1.

²⁵³ J. ROZIE, "Zelfdoding en strafrecht: het taboe doorbroken", *RW* 2013-14, 282.

²⁵⁴ X, "Als zelfdoding zelfmoord wordt", *De Morgen*, 8 november 2013.

²⁵⁵ <http://www.wetboek-online.nl/wet/Wetboek%20van%20Strafrecht.html>

2.4.3.3.5 Misdrijven tegen personen: aanranding van de eer of de goede naam

Onder hoofdstuk V van Titel VIII van boek II van het Strafwetboek worden gedragingen strafbaar gesteld die een inbreuk plegen op de eer of de goede naam van personen. De meest relevante misdrijven m.b.t. cyberpesten zijn de volgende: (1) laster of eerroof²⁵⁶ en beledigingen (met teksten of zinnenbeelden)²⁵⁷.

2.4.3.3.5.1 *Laster of eerroof*

Artikel 443 Sw. bepaalt dat een persoon die kwaadwillig een bepaald feit ten laste legt van een andere persoon, dat zijn eer kan krenken, of hem aan de openbare verachting kan blootstellen, en waarvan het wettelijk bewijs niet wordt geleverd, schuldig is aan laster, wanneer de wet het bewijs van het ten laste gelegde feit toelaat, en aan eerroof, wanneer de wet dit bewijs niet toelaat. Zowel laster als eerroof vereisen dat de feiten zich in het openbaar afspelen.

Wat wordt verstaan onder openbaarheid wordt in artikel 444 Sw. uiteengezet. Het gaat hierbij om een opsomming die dateert uit het pre-internet tijdperk maar deze voorwaarde kan op een evolutieve wijze worden geïnterpreteerd. Een website die voor iedereen toegankelijk is kan op die manier worden gelijkgesteld met een openbare plaats in de zin van artikel 444, tweede lid Sw²⁵⁸. Een internetprofiel, chatrooms of fora die toegankelijk zijn voor een beperkt aantal 'vrienden' kunnen worden gelijkgesteld met een plaats die overeenkomstig artikel 444, derde lid Sw. niet openbaar is maar die toegankelijk is voor een beperkt aantal personen die er mogen vergaderen of de plaats bezoeken. Artikel 444, vierde lid Sw. betreft de aanwezigheid van getuigen en het slachtoffer op om het even welke plaats. Alle mogelijke vormen van online platformen komen hiervoor in aanmerking. Artikel 444, vijfde lid betreft de situatie waarin de beelden of de teksten angeplakt worden, verspreid of verkocht worden, te koop worden aangeboden of worden tentoongesteld (vb. op een sociale netwerksite). Artikel 444, zesde lid tenslotte betreft de situatie waarbij teksten aan verschillende personen worden toegestuurd of meegedeeld. Daarbij kan het gaan over mailinglisten of nieuwsbrieven.

De rechtspraak lijkt te bevestigen dat cyberpesten onder deze artikelen kan worden gevat. Zo oordeelde de correctionele rechtbank van Brussel bvb. dat berichten op een discussieforum beantwoorden aan de vereiste van openbaarheid²⁵⁹.

²⁵⁶ Artikelen 443 en 444 Sw.

²⁵⁷ Art. 448 Sw.

²⁵⁸ K. VAN CLEEMPUT, E. LIEVENS en S. PABIAN, "Een empirisch en juridisch perspectief op cyberpesten", *TJK* 2016/1, 13.

²⁵⁹ Corr. Brussel 22 december 1999, *AM* 2000, 134.

Niet alle cyberpestsituaties spelen zich echter af op openbare fora²⁶⁰. Wat indien de cyberpester kwetsende of vernederende berichten of bewerkte foto's stuurt via SMS of e-mail? In dit geval is geen sprake van enige openbaarheid.

Laster en eerroof zijn (samen met de eenvoudige belediging) klachtmisdrijven. Zoals hoger reeds uiteengezet bij het misdrijf belaging betekent dit concreet: geen klacht door het slachtoffer, geen vervolging. We kunnen hier dan ook verwijzen naar dezelfde nadelen die verbonden zijn aan de voorafgaande klachtvereiste die door artikel 449 Sw. wordt geformuleerd. De onmiddellijke omgeving van het slachtoffer zal immers geen klacht kunnen indienen o.b.v. deze wetsbepalingen. Ook zal het (jeugd)parket niet ambtshalve kunnen optreden indien zij deze misdrijven vaststelt.

2.4.3.3.5.2 Beledigingen

Artikel 448 Sw. bestraft personen die iemand beledigen d.m.v. geschriften, prenten of zinnebeelden. Het verschil met laster of eerroof zit hem in het feit dat het gaat om een verwijt waarbij een oordeel wordt geuit over iemand, zonder dat hem een bepaald feit ten laste wordt gelegd²⁶¹. De correctionele rechtbank van Brugge verwoordt het als volgt: "*Een belediging is een verwijt dat de waardigheid van een persoon aantast zonder echter een aantijging te zijn [...]*"²⁶².

Evenals laster en eerroof kan een belediging slechts worden bestraft indien zij in het openbaar geschiedde. Artikel 448 Sw. verwijst hierbij naar dezelfde vormen van openbaarheid die in artikel 444 Sw. staan opgesomd. Hierbij kan dan ook worden verwezen naar hetgeen hierover onder punt 2.5.3.5.1 werd uiteengezet. Een voorbeeld uit de dossierstudie m.b.t. 'real-life'-beledigingen betreft een casus waarbij een minderjarige de leerkracht voor de hele klas als volgt beledigt: "*Je hebt je diploma ofwel gekocht, ofwel heb je iets gedaan met de rector om het te behalen.*"

Een ander voorbeeld uit de dossierstudie waarbij de beledigingen online geschieden betreft een groep minderjarigen die van een veertienjarig meisje foto's online zetten waarbij ze denigrerende commentaren plaatsen.

Opdat het misdrijf tot stand zou kunnen moet de dader de kwaadwillige bedoeling hebben gehad om het slachtoffer te beledigen²⁶³. Dat geldt trouwens ook voor de misdrijven laster

²⁶⁰ M. WALRAVE, M. DEMOULIN, W. HEIRMAN en A. VAN DER PERRE, *Cyberpesten: pesten in bits & bytes*, Brussel, Observatorium van de rechten op het internet, 2009, *Pesten in bits en bytes*, 90.

²⁶¹ Rb. Antwerpen 21 december 2000, *De Juristenkrant* 2001, afl. 22, 4.

²⁶² Corr. Brugge 18 april 2001, *AJT* 2001-02, 75.

²⁶³ K. VAN CLEEMPUT, E. LIEVENS en S. PABIAN, "Een empirisch en juridisch perspectief op cyberpesten", *TJK* 2016/1, 14.

en eeroof. Deze misdrijven bestaan enkel indien de dader de bedoeling had kwaadwillig te schaden.

2.4.3.4 *Wetboek economisch recht: Misbruik van portretrecht*

Daar waar cyberpesten gebeurt middels het verspreiden van foto's via het internet (*Indirect of 'behind-my-back'-cyberpesten-'outing'*), kunnen dergelijke handelingen worden gekwalificeerd als een inbreuk op het portretrecht of het recht op afbeelding. Te denken valt hierbij aan foto's waarop meisjes poseren in pikante kleding (maar waarop geen naakt te zien is), deze in vertrouwen opsturen aan een bepaald persoon, die op zijn beurt de afbeeldingen verder verspreidt zonder toestemming van het slachtoffer (infra, deel 3). Aangezien er geen naakt is te zien op dergelijke foto's, kunnen de bepalingen i.v.m. aanranding van de eerbaarheid of kinderpornografie geen toepassing vinden.

Artikel XI.174 van het Wetboek economisch recht²⁶⁴ legt het verbod op aan de auteur of eigenaar van een portret dan wel enige andere persoon die een portret bezit of voorhanden heeft, dit te reproduceren of aan het publiek mee te delen zonder toestemming van de geportretteerde (of, gedurende twintig jaar na diens overlijden, zonder toestemming van zijn rechtverkrijgenden). Het komt erop neer dat je niet zomaar een foto mag kopiëren, verspreiden of delen zonder de toestemming van de persoon die wordt afgebeeld²⁶⁵. Daar waar het gaat om naaktfoto's kunnen zowel artikel XI.174 als de bepalingen inzake kinderpornografie toepassing vinden (Infra, deel 3).

Dit artikel blijkt dus zowel toepassing te vinden in het geval een persoon: (1) een foto verkrijgt van iemand zonder hem zelf te hebben gemaakt (meisje trekt van zichzelf een foto in de spiegel met haar smartphone en stuurt hem door naar haar vriend), (2) de foto zelf maakt met toestemming van het slachtoffer. In geen van beide gevallen impliceert de toestemming van het slachtoffer eveneens de toestemming om de foto verder te verspreiden. Een interessante uitspraak in dat verband betreft deze van de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg te Brussel die oordeelde dat de toestemming tot het maken van een bepaalde foto van een persoon, ook al zou het gaan om een fotomodel, niet impliceert dat hiermee de toestemming is gegeven tot het verder verspreiden van de foto. Dat laatste vereist een afzonderlijke en uitdrukkelijke toestemming²⁶⁶.

²⁶⁴ Wet van 19 april 2014 houdende invoering van boek XI, "intellectuele eigendom" in het wetboek van economisch recht, en houdende invoeging van bepalingen eigen aan boek XI in boeken I, XV en XVII van hetzelfde wetboek, *BS* 12 juni 2014, 44352.

²⁶⁵ K. VAN CLEEMPUT, E. LIEVENS en S. PABIAN, "Een empirisch en juridisch perspectief op cyberpesten: naar een holistische aanpak", *TJK* 2016/1, 15.

²⁶⁶ Voorz. Rb. Brussel, 26 juni 2006, AR 2006/987/C.

Het recht op afbeelding heeft ook een nauwe link met het recht op privacy, zoals voorzien in artikel 22 van de Grondwet, artikel 8 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens en artikel 16 van het Kinderrechtenverdrag²⁶⁷.

2.5 MINDERJARIGE CYBERPESTERS ZIJN STRAFRECHTELIJK ONVERANTWOORDELIJK

In de vorige paragrafen werd ingegaan op relevante wetsbepalingen die van toepassing kunnen zijn ingeval van cyberpesten. De meerderheid hiervan betroffen kwalificaties uit het strafwetboek.

In tegenstelling tot andere Europese lidstaten, waar een minderjarige vaak reeds vanaf vrij jonge leeftijd strafrechtelijk verantwoordelijk wordt gehouden²⁶⁸, worden minderjarigen in België echter niet bekwaam geacht om deze misdrijven te plegen²⁶⁹. De strafrechtelijke meerderjarigheid ligt in België immers vast op de leeftijd van 18 jaar²⁷⁰. Hoewel het gedrag van een minderjarige cyberpester eventueel kan vallen onder de toepassingsvoorwaarden van één van de supra vermelde misdrijven, zal deze niet strafrechtelijk kunnen worden vervolgd en gesanctioneerd. De minderjarige cyberpester wordt op die manier dus onttrokken aan het strafrecht zoals dat geldt t.a.v. meerderjarige verdachten die gelijkaardige feiten plegen, hoewel door de bevoegde instanties dezelfde strafrechtelijke bepalingen als uitgangspunt worden genomen bij de beoordeling van die feiten. Belangrijk te vermelden is dat volgens het hof van Cassatie de leeftijd deze is die de minderjarige had op het ogenblik dat het feit gepleegd werd²⁷¹.

Het gedrag van een minderjarige die feiten pleegt in cyberspace die beantwoorden aan de constitutieve bestanddelen van één of meerdere van de hoger besproken misdrijven krijgt naar Belgisch recht een apart label opgeplakt. Er wordt niet gesproken over een misdrijf maar over 'een als misdrijf omschreven feit' of MOF. Om een voorbeeld te geven: in hoofde van een minderjarige spreekt men niet over 'belaging'²⁷² maar over een 'feit omschreven als belaging'. Over een dergelijke MOF wordt, gezien de leeftijd van de verdachte,

²⁶⁷ K. VAN CLEEMPUT, E. LIEVENS en S. PABIAN, "Een empirisch en juridisch perspectief op cyberpesten: naar een holistische aanpak", *TJK* 2016/1, 10.

²⁶⁸ In alle Europese lidstaten wordt een persoon pas strafrechtelijk verantwoordelijk geacht vanaf een bepaalde leeftijd. Deze leeftijd varieert van lidstaat tot lidstaat: (1) Verenigd Koninkrijk: 10 jaar, (2) Ierland en Nederland: 12 jaar, (3) Griekenland, Frankrijk en Polen: 13 jaar, (4) Oostenrijk, Bulgarije, Kroatië, Cyprus, Duitsland, Estonia, Spanje, Hongarije, Italië, Latvia, Malta, Roemenië, Slovakije en Slovenië: 14 jaar, (5) Tsjechische republiek, Denemarken, Finland en Zweden: 15 jaar, (6) Lithouwen, Luxemburg en Portugal: 16 jaar en (7) België: 18 jaar (tenzij de minderjarige ouder dan 16 uit handen wordt gegeven).

²⁶⁹ B. BROUWERS, "Jeugdsanctierecht in Europa: is uithandengeving een evidentie?", *Jura Falconis* 2007-2008, afl. 1, 4.

²⁷⁰ Artikel 100ter Sw.

²⁷¹ Cass., 30 juni 1958, *Pas.*, 1958, I, 1221.

²⁷² Art. 442bis Sw.

geoordeeld volgens eigen principes²⁷³ die afwijken van de principes die gelden voor personen die de volle leeftijd van 18 jaar hebben bereikt. Ook de actoren binnen justitie die zich met de zaak zullen inlaten verschillen van deze binnen het volwassenenstrafrecht. Een speciale afdeling van het Parket van de Procureur des Konings laat zich in met dossiers waarin minderjarigen zijn betrokken. Er wordt gesproken over het 'jeugdparquet'. De bevoegde rechter is de 'jeugdrechter'.

Tijdens de dossierstudie op het jeugdparquet van Halle-Vilvoorde kon worden vastgesteld dat sommige politiediensten het apart statuut die de feiten krijgen als gevolg van de strafrechtelijke minderjarigheid van de verdachte reeds tot uiting brengen in het aanvankelijk PV van verhoor. Zo wordt bij de rubriek 'Aard van de feiten' bvb. gezet: 'feit omschreven als aanranding van de eerbaarheid met geweld of bedreiging', 'feit omschreven als afpersing', 'feit omschreven als bedreiging met bevel of voorwaarde', 'feit omschreven als bedreiging zonder bevel of voorwaarde'. Andere politiediensten zullen in het aanvankelijk PV eerst verwijzen naar het toepasselijk artikel uit het strafwetboek, om dan vervolgens te vermelden 'feit gepleegd door een minderjarige'.

2.6 DE ROL VAN HET JEUGDPARKET INZAKE CYBERPESTEN

Een aanvankelijk proces-verbaal in een cyberpestdossier waarin minderjarigen zijn betrokken zal dan ook worden overgemaakt aan het jeugdparquet dat, na het voeren van verder onderzoek, eventueel de jeugdrechter kan vorderen die veiligheids-, beschermings- of educatieve maatregelen kan opleggen o.b.v. de jeugdbeschermingswet²⁷⁴. Wat deze laatste stap betreft gaat het eerder om een hypothetische mogelijkheid aangezien het in de praktijk meestal zover niet komt in dergelijke dossiers²⁷⁵.

Naast het seponeren van het dossier beschikt het jeugdparquet over een aantal mogelijkheden om dossiers inzake cyberpesten (alook andere dossiers) buitengerechtelijk af te handelen en maakt daar ook gretig gebruik van. Deze buitengerechtelijke afhandelingswijzen heeft men gevat onder de noemer 'diversiemaatregelen'. Ten tijde van

²⁷³ B. DESMET, "De strafprocedure voor minderjarigen na de wetten van 15 mei 2006 en 13 juni 2006: jeugdbeschermingsrecht met een vleugje jeugdsanctierecht.", *RW* 2006-2007, nr. 8, 344.

²⁷⁴ Wet van 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming, het ten laste nemen van minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd en het herstel van de door dit misdrijf veroorzaakte schade, zoals gewijzigd door de wet van 13 juni 2006.

²⁷⁵ Het vorderen van de jeugdrechter voor feiten van pesten is volgens de parketcriminoloog van het parket van Mechelen en Turnhout niet de meest aangewezen piste en wordt dus ook maar in uitzonderlijke gevallen toegepast. Er wordt in de eerste plaats gekeken of de problematiek zich nog effectief stelt en reeds op het niveau van de school werd aangepakt. Ook de herstelbemiddeling is een piste die dikwijls wordt gevolgd, indien deze nog niet door de school werd georganiseerd. In geval van zeer zware feiten of soms ook wanneer geen overeenkomst kon bereikt worden via de herstelbemiddeling, wordt de mogelijkheid van het vorderen van de jeugdrechter overwogen. Hierbij wordt dan steeds eerst nagegaan of een VOS eventueel aan de basis van de (gedrags)problemen ligt. In dit geval wordt de normale werkwijze van de VOS gevolgd en wordt er dus in de eerste plaats ingezet op hulpverlening.

de hervorming van het jeugdrecht werden deze 'diversiemaatregelen' sinds jaren in de praktijk toegepast en gepromoot als alternatief voor een tussenkomst van de jeugdrechtbank vanwege de snelle reactie die zij mogelijk maken en de inperking van de werklast van de jeugdrechtbanken²⁷⁶.

2.6.1 Een waarschuwingsbrief sturen aan de cyberpester

De magistraat kan ervoor opteren om naar de minderjarige verdachte en zijn ouders een waarschuwingsbrief te sturen²⁷⁷. Hierin vermeldt de procureur des konings: (1) dat hij kennis heeft genomen van de feiten, (2) dat deze feiten volgens hem vaststaan, en (3) dat hij beslist heeft het dossier te seponeren.

Het gaat m.a.w. om een brief die de minderjarige thuis krijgt waarin staat dat het parket het dossier heeft ontvangen (in het voorbeeld van daarnet zal dat bijvoorbeeld de initiatiefnemer zijn van de haatgroep op internet) en dat zij van plan zijn de zaak te seponeren, maar waarbij de waarschuwing wordt gegeven dat er in de toekomst andere maatregelen zullen worden genomen als de feiten zich herhalen.

Het moge duidelijk zijn dat dergelijke brief (die tenslotte uitgaat van het gerecht) bij menig minderjarige een shock-effect zal teweeg brengen, althans bij deze minderjarigen waarbij het in aanraking komen met justitie geen *'way of life'* is geworden. Dit effect zou m.i. kunnen worden vergroot mocht het taalgebruik minder juridisch van aard zijn, en mocht meer worden gewezen op de gevolgen van cyberpesten.

Een kopie van de waarschuwingsbrief wordt bezorgd aan de vader en aan de moeder, aan de voogd van de minderjarige of aan de personen die hem in rechte of in feite onder hun bewaring hebben²⁷⁸.

2.6.2 De cyberpester herinneren aan de toepasselijke wetgeving

Naast het versturen van een waarschuwingsbrief heeft het jeugdparquet tevens de mogelijkheid om de minderjarige cyberpester samen met zijn ouders op te roepen met het oog op het geven van een mondelinge herinnering aan de wet²⁷⁹, die in zekere zin neerkomt op de mondelinge versie van de waarschuwingsbrief.

Het grote verschil tussen beide is echter dat er effectief een gesprek plaatsvindt ten kantore van de Procureur des Konings. Aan het gesprek met de procureur gaat vaak een gesprek vooraf dat wordt geleid door de parketcriminoloog. Tijdens dit gesprek zal de

²⁷⁶ M.O. nr. 1/2007 van 7 maart 2007, 1.

²⁷⁷ Artikel 45ter, eerste lid Jeugdbeschermingswet.

²⁷⁸ Artikel 45ter, tweede lid Jeugdbeschermingswet.

²⁷⁹ Artikel 45ter, derde lid Jeugdbeschermingswet.

criminoloog nuttige informatie verzamelen over de achtergrond en de beweegredenen van de minderjarige pester.

De parketcriminoloog van het parket Halle-Vilvoorde omschrijft het als volgt: *'Dat is concreet een gesprek dat de minderjarige heeft met mij. Ik licht dan toe wat er is fout gelopen en hoe het parket dit juridisch bekijkt. Er wordt eveneens gevraagd naar de thuissituatie en de schoolsituatie. Wat de minderjarige in zijn of haar vrije tijd doet. Ook aan de ouders wordt gevraagd hoe het gaat met de minderjarige. Op het einde krijgt hij/zij dan een waarschuwing in die zin dat ze een laatste kans krijgen vooraleer het parket de jeugdrechter vordert*²⁸⁰.

In het kader van de dossieranalyse werd in één dossier, waarbij in hoofde van dezelfde minderjarige twee PV's inzake pestgedrag (gekwalificeerd als 'belaging') op het jeugdparket toekwamen, de schriftelijke neerslag van het gesprek met de parketcriminoloog bestudeerd. Het ging hierbij om een minderjarig meisje dat twee andere meisjes op school langdurig had gepest door aan de lopende band kwetsende opmerkingen te maken. Dit pestgedrag had zodanige impact op één van de twee meisjes dat zij zichzelf is beginnen krassen.

Tijdens dat gesprek met betrokkene en haar ouders kwamen onder meer aan bod: (1) de omstandigheden van het pestgedrag, (2) hoe de minderjarige zelf aankijkt tegenover het pestgedrag, (3) hoe de minderjarige zich thuis gedraagt, (4) hoe het gesteld is met de schoolcarrière, (5) hoe de vrije tijd wordt ingevuld, (6) de juridische kwalificatie van de feiten en de gevolgen die het gestelde delinquent gedrag kunnen hebben, (7) het toezicht van de ouders dat diende te worden verhoogd.

2.6.3 De cyberpester de mogelijkheid geven de aangerichte schade te herstellen

Naast het sturen van een waarschuwingsbrief aan de dader of deze mondeling herinneren aan de wetgeving die toepasselijk is op diens gedrag kan de Procureur des konings overeenkomstig artikel 45quater Jeugdbeschermingswet een herstelbemiddeling aanbieden aan de partijen. Het gaat hierbij niet zozeer om een maatregel maar eerder om een aanbod aan de pester en het slachtoffer.

De mogelijkheid voor het jeugdparket om een herstelbemiddeling voor te stellen werd ingevoegd bij de hervorming van de jeugdbeschermingswet van 1965 waardoor deze door de jaren heen gegroeide praetoriaanse praktijk wettelijk werd verankerd²⁸¹.

²⁸⁰ Interview parketcriminoloog Parket Halle-Vilvoorde, 2.

²⁸¹ S. VAN RUMST, "Herstelbemiddeling in de nieuwe wet op de jeugdbescherming. De wettelijke verankering van een praetoriaanse praktijk", *TJK*, 2006, afl. 4, 291.

De Procureur des Konings informeert in dat geval de persoon die ervan wordt verdacht een als misdrijf omschreven feit te hebben gepleegd, de personen die het ouderlijk gezag over hem uitoefenen, de personen die hem in rechte of in feite onder hun bewaring hebben en het slachtoffer schriftelijk dat zij kunnen deelnemen aan een bemiddeling en in dit kader de mogelijkheid hebben zich te wenden tot een bemiddelingsdienst die hij aanwijst, door de gemeenschappen georganiseerd of beantwoordend aan de door de gemeenschappen gestelde voorwaarden²⁸².

Dit betekent in de praktijk²⁸³ dat als de magistraat beslist, na het advies van de parketcriminoloog te hebben ingewonnen, om het dossier aan te melden bij de herstelbemiddelingsdienst ALBA, met het oog op het opstarten van een herstelbemiddeling, er aan dader en slachtoffer een brief wordt gestuurd die door de parketcriminoloog is opgesteld en door de Procureur des Konings werd ondertekend. In de brief aan het slachtoffer en diens ouders wordt uitgelegd dat het de taak is van het parket om te beslissen over de gerechtelijke procedure en dat hij hen wil wijzen op het bestaan van de mogelijkheid tot bemiddeling. Hij wijst er tevens op dat dit aanbod zeker niet evident is maar dat de praktijk leert dat slachtoffers soms vragen hebben voor de dader of hem een boodschap willen overmaken en dat dit onrechtstreeks kan via de bemiddelaar of rechtstreeks in contact met de dader. Verder legt hij uit dat als een akkoord wordt bereikt, hij daar rekening kan mee houden bij de verdere afhandeling van het dossier, maar dat dit evenwel niet betekent dat de strafvordering automatisch komt te vervallen en geenszins de gerechtelijke afhandeling van de zaak vervangt. Er wordt op gewezen dat de gesprekken vertrouwelijk zijn, de bemiddeling gratis is en de deelname vrijwillig. Tot slot wordt gevraagd om, indien ze akkoord gaan met dit voorstel, binnen de acht dagen contact op te nemen met de bemiddelingsdienst. De brief aan de dader en diens ouders is gelijkaardig maar hierin wordt expliciet ingegaan op de mogelijkheid voor de dader om de schade die het slachtoffer heeft geleden te herstellen.

2.6.4 Meerdere beslissingen

In veel gevallen worden er meerdere beslissingen in één zaak genomen. Wanneer het parket in een bepaalde zaak bijvoorbeeld een bemiddelingsvoorstel doet, dan kan de betreffende zaak nadien hetzij zonder gevolg geklasseerd worden, hetzij alsnog aan de jeugdrechter overgemaakt worden.

²⁸² Artikel 45quater, §1, eerste lid Jeugdbeschermingswet.

²⁸³ Deze informatie is gebaseerd op de studie van diverse brieven die aan daders en slachtoffers werden verstuurd.

2.6.5 Juridisch statuut van maatregelen op het niveau van het jeugdparket

Een belangrijke vaststelling is dat de hiervoor besproken maatregelen geenszins sancties betreffen. Sedert 2 april 2007 kan op parketniveau niet meer gesanctioneerd worden. Een leerproject, therapie of gemeenschapsdienst kunnen (in tegenstelling tot vroeger) niet worden opgelegd aan een minderjarige. De afschaffing van deze mogelijkheid heeft alles te maken met het vermoeden van onschuld. Zo was men de mening toegedaan dat een 'voorstel' in die zin niet zo vrijblijvend zou zijn als op het eerste zicht zou lijken. De vrees voor of de dreiging met vervolging kan betrokkene ertoe brengen, dat hij zwicht voor de belofte van seponering en aldus het voorstel vanwege het jeugdparket aanvaardt, ook al heeft hij mogelijks geen schuld aan de feiten die hem worden verweten.

Heden ten dage zijn de mogelijkheden van het jeugdparket om tussen te komen inzake cyberpestdossiers eerder beperkt, maar zeer waardevol aangezien er een sterk preventief effect kan van uitgaan. Tijdens de periode van de dossierstudie bij het jeugdparket van Halle-Vilvoorde is één van de jeugdmagistraten net op tijd kunnen tussenkomen in een pestzaak waarbij een minderjarig meisje op het punt stond zelfmoord te plegen t.g.v. cyberpesterijen met sexuele connotatie.

DEEL III. CASESTUDY JEUGDPARKET HALLE-VILVOORDE

3.1 METHODOLOGIE

Zoals hoger reeds uiteengezet is pesten op zich geen specifiek omschreven misdrijf: niet in zijn klassieke vorm en niet in zijn elektronische vorm. Dat betekent dat er in de databank van het jeugdparket dan ook niet kon gezocht worden op het trefwoord 'pesten' of 'cyberpesten' om relevante dossiers te selecteren in het kader van dit onderzoek. Met cyberpesten gerelateerde fenomenen zoals bvb. '*grooming*' of '*sexting*' kunnen ook niet worden opgespoord via de databank van het parket. Er diende dan ook op een specifieke manier te werk te worden gegaan waarbij voorafgaandelijk inzicht in de materie (criminologisch en juridisch) van cruciaal belang was.

3.1.1 De selectie van relevante dossiers

In samenwerking met de parketcriminoloog en de administratieve diensten werden dossiers geselecteerd waarbij de feiten werden gekwalificeerd als misdrijven die in aanmerking zouden kunnen komen om cyberpesten te bestraffen. Gezien het korte bestek van deze masterproef werd het onderzoek afgebakend tot belaging (kwalificatiecode 53), bedreiging (kwalificatiecode 45) en zedenfeiten (kwalificatiecode 37).

Vervolgens werd een manuele selectie uitgevoerd van déze dossiers waarbij de feiten als pesten, cyberpesten of een combinatie tussen deze twee pestvormen konden worden omschreven door de aanvankelijke processen verbaal te lezen, want tussen al deze dossiers zaten naast pestdossiers ook dossiers waarbij de feiten niet als pesten konden worden beschouwd (verkrachting, exhibitionisme, fysieke beschadiging na een toevallig ontmoeting,...).

Eens uitgemaakt of het effectief ging om klassiek pesten, cyberpesten of een combinatie tussen beiden, diende te worden nagegaan of er een link was met de schoolomgeving, want dit was ook niet steeds het geval. Hiervoor werden de verklaringen van de verdachten en de slachtoffers grondig bestudeerd.

3.1.2 Verdere opdeling van de relevante dossiers

De dossiers die konden worden weerhouden als betrekking hebbende op pesten werden verder onderverdeeld naargelang het ging over: (1) zuiver klassiek pesten, (2) zuiver cyberpesten of (3) een combinatie tussen cyberpesten en klassiek pesten. Dit laatste is een bevestiging van de vakliteratuur die wijst op het feit dat minderjarige cyberpesters de neiging hebben om eveneens 'face-to-face' te pesten²⁸⁴.

Deze drie categorieën werden op zich nog eens onderverdeeld naargelang de plaats waar de feiten zich voordeden: (1) op school, (2) op de weg van en naar de school of (3) in een context die volledig los staat van de leeromgeving.

Een verdere opsplitsing was hierbij nodig naargelang de pestrelatie: (1) tussen minderjarige leerlingen van dezelfde klas/school, (2) tussen minderjarige leerlingen van naburige scholen (bushalte, tramhalte, station,...), (3) tussen minderjarige leerlingen en meerderjarigen (leerkracht, treinbegeleider,...) waarbij de pesterijen plaats vonden door minderjarigen jegens deze meerderjarigen.

3.1.3 Valkuilen i.v.m. het onderzoek

De grootste valkuil i.v.m. dit onderzoek betrof het feit dat ook tussen dossiers met kwalificatiecode 'slagen en verwondingen' heel wat pestdossiers zullen gezeten hebben, maar dat het binnen het bestek van deze masterproef om praktische redenen onmogelijk was om dossier per dossier manueel na te gaan of de feiten van slagen en verwondingen al dan niet pestgerelateerd waren. Voor de jaren 2015 en 2016 samen zou het gaan over

²⁸⁴ R. ORTEGA, P. ELIPE, J.A MORA-MERCHAN, M.L. GENTA, A. BRIGHI, A. GUARINI, P.K. SMITH, F. THOMPSON en N. TIPETT, "The emotional impact of bullying and cyberbullying on victims: a European cross-national study", *Agressive behaviour*, 2012, 342; P.K. SMITH, N. TIPPETT en J. MAHDIVA, "Cyberbullying: its nature and impact in secondary school pupils", *Journal of child Psychology and psychiatry* 2008, 380.

600 dossiers. Een belangrijke opmerking hierbij is dat de minderjarige verdachten in het kader van dossiers inzake slagen en verwondingen ook betrekking hebben op slachtoffers van pesterijen bij wie de stoppen op een bepaald moment zijn doorgeslagen ten gevolge van pesterijen die soms al jaren aan de gang zijn. Dit zou eventueel het voorwerp kunnen uitmaken van toekomstig onderzoek.

Een andere valkuil was dat door de splitsing van het parket Brussel-Halle-Vilvoorde in de parketten Brussel en Halle-Vilvoorde, een aantal pestdossiers die in het archief van het parket Halle-Vilvoorde zouden horen te zitten, nog in het archief van het parket Brussel zitten. Om praktische redenen was het onmogelijk om deze alsnog op te sporen.

In wat volgt geven we een overzicht van de weerhouden dossiers met een korte uiteenzetting van de feiten waarbij wordt teruggekoppeld naar de vormen van cyberpesten zoals deze supra werden uiteengezet in de literatuurstudie alsook naar de juridische analyse m.b.t. de wetsbepalingen die op cyberpesten van toepassing kunnen zijn zoals uiteengezet in deel 2, waarbij wordt gekeken onder welke misdrijven de feiten door politie en het jeugdparket werden gecatalogeerd en hoe de dossiers door het jeugdparket werden afgehandeld. Specifiek wordt ook teruggekoppeld naar het deel van de literatuurstudie dat handelde over de gevolgen voor de slachtoffers en wordt kort de *modus operandi* van de verdachten van zedenfeiten uiteengezet tot het verkrijgen van intiem beeldmateriaal.

3.2 CASUSBESPREKING: TERUGKOPPELING NAAR DE LITERAATUURSTUDIE M.B.T. VERSCHIJNINGSVORMEN VAN CYBERPESTEN EN DE JURIDISCHE KWALIFICATIE ERVAN, DE AFHANDELING VAN KLACHTEN DOOR HET JEUGDPARKET, DE SCHADE VOOR DE SLACHTOFFERS EN DE MODUS OPERANDI VAN DE VERDACHTEN VAN ZEDENDELICTEN TOT HET VERKRIJGEN VAN INTIEM BEELDMATERIAAL

3.2.1 Verschijningsvormen cyberpesten en juridische kwalificatie²⁸⁵

3.2.1.1 *Dossiers met kwalificatiecode 37 (zedenfeiten)*

3.2.1.1.1 Klassiek, traditioneel of *'face-to-face'*-pesten

In geen enkel dossier met kwalificatiecode 37 was er sprake van zuiver klassiek pesten.

²⁸⁵ Hier dient meteen de opmerking te worden gemaakt dat de kwalificatie van de feiten gebeurt in overleg met de bevoegde parketmagistraat. Er wordt een aanvankelijk PV opgesteld en tijdens het onderzoek vraagt de magistraat dan om ook bepaalde andere kwalificaties te weerhouden. Ook kan het gebeuren dat tijdens een telefonisch onderhoud tussen politie en jeugdparket dat laatste vraagt om een nieuw aanvankelijk PV op te stellen m.b.t. nieuw vastgestelde feiten.

3.2.1.1.2 Cyberpesten

Het *eerste dossier* betrof een zeventienjarige die een vijftienjarig meisje onder druk zet om foto's van haar borsten door te sturen en deze foto's nadien met opzet verspreidt onder de tweedejaars van dezelfde school (*direct cyberpesten – sexual harassment en indirect verbaal en non verbaal cyberpesten-outing*)²⁸⁶. In het aanvankelijk PV werd verduidelijkt dat het ging om 'een feit omschreven als aanranding van de eerbaarheid zonder geweld of bedreiging, op de persoon of met behulp van de persoon van een kind jonger dan 16 jaar (Art. 372 en 373)'.¹

Het *tweede dossier* betrof een vijftienjarige die, nadat hij van een vriend naaktfoto's heeft gekregen van een veertienjarig meisje, op zijn beurt dat meisje onder druk zet om hem nog meer van dergelijke foto's op te sturen, onder de bedreiging de reeds in zijn bezit zijnde foto's anders naar haar familie te zullen sturen (*direct verbaal cyberpesten - seksuele afpersing*)²⁸⁷. In het aanvankelijk PV werden twee kwalificaties weerhouden (1) "Feit omschreven als aanranding van de eerbaarheid, met geweld of bedreiging, op een minderjarige jonger dan zestien jaar (Art. 373 en 374 Sw.)" en (2) "Feit omschreven als afpersing (art. 470, 473, 474, 476 Sw.)."

Het *derde dossier* betrof een veertienjarige die een veertienjarig meisje blijft pushen een naaktfoto te maken en naar hem op te sturen en deze vervolgens op facebook zet met het opschrift 'rarara, wie is da?'²⁸⁸ (*onrechtstreeks verbaal en non-verbaal cyberpesten – outing*). Deze feiten werden gekwalificeerd als "Feit omschreven als aanzetten tot ontucht van een minderjarige, jonger dan 16 jaar (art. 379 Sw.)".

Het *vierde dossier* betrof een groep minderjarigen tussen vijftien en zeventien jaar die naaktfoto's van minderjarige meisjes van dezelfde school onder elkaar uitwisselen en waarbij één van hen een powerpointpresentatie in elkaar steekt van deze foto's (voorzien van de namen van de slachtoffers en denigrerende commentaren) en deze presentatie dropt in de dropbox van de website van de school (*onrechtsreeks non-verbaal en verbaal cyberpesten – Outing*)²⁸⁹. De presentatie verspreidt zich ook onder leerlingen van naburige scholen. Wat betreft de hoofdverdachte werden de feiten gekwalificeerd als: (1) *Tentoonstellen, verkopen, verhuren, verspreiden, uitzenden of overhandigen van pornografisch materiaal, waarbij minderjarigen betrokken zijn of worden voorgesteld (Art.*

²⁸⁶ HV-37.98.600

²⁸⁷ HV-37.98.940

²⁸⁸ HV-37.98.1058

²⁸⁹ HV-37.LF.2633/16. Uit dit dossier kon heel wat informatie worden gehaald aangezien er in totaal 26 verdachten en 15 slachtoffers bij betrokken waren. De processen verbaal van verhoor van elk van deze 41 personen leverde zeer bruikbare informatie op over deze vorm van cyberpesten. In deze vier dossiers deden de feiten zich telkens voor tussen minderjarige schoolgenoten.

383bis Sw.) en (2) *Bezit van kinderpornografisch materiaal waar minderjarigen op worden voorgesteld (Art. 383bis Sw.)*. Voor deze kwalificaties had de GPP contact opgenomen met de FCCU. Deze had geadviseerd om het feit van 'bezit van kinderpornografie' te weerhouden. De FCCU vraagt hen op de hoogte te houden van verdere gegevens over de verdachte zodat verdere onderzoeksdaden kunnen gesteld worden op informaticavlak. In deze zaak vroeg het jeugdparket, naast het aanvankelijk PV dat was opgesteld t.a.v. de hoofdverdachte, aan de politiediensten om tevens een aanvankelijk proces verbaal op te stellen in hoofde van al de minderjarigen aan wie de meisjes de foto's hebben doorgestuurd. Ging het om foto's waar geen naakt op te zien was, maar evengoed werden doorgestuurd naar anderen, dan werden de feiten enkel gekwalificeerd als 'Misbruik van portretrecht (wet 30 juni 1994)'. Betrof het naaktfoto's die werden doorgestuurd, dan werden de feiten zowel gekwalificeerd als 'Misbruik van portretrecht (Wet 30 juni 1994)' en 'Bezit van pornografisch materiaal waar minderjarigen op worden voorgesteld (Art. 383 bis Sw.)'. Nam de minderjarige de foto's zelf en heeft hij deze nadien verspreid met de bedoeling dat ze op de powerpoint zouden komen, dan werden drie kwalificaties weerhouden: (1) *Vervaardigen, in voorraad hebben, doen invoeren, aan een vervoer of distributieagent overhandigen van pornografisch materiaal met het oog op de handel en de verspreiding, waarbij minderjarigen betrokken zijn of worden voorgesteld (Art. 383bis)*, (2) *Bezit van pornografisch materiaal waar minderjarigen op worden voorgesteld (383bis)* en (3) *Tentoonstellen, verkopen, verhuren of overhandigen van pornografisch materiaal, waarbij minderjarigen betrokken zijn of worden voorgesteld (Art. 383bis)*.

Het *vijfde dossier* betrof een zestienjarige die onder een valse naam en hoedanigheid in contact tracht te treden met andere minderjarigen met de vraag naaktfoto's aan hem over te maken waarbij hij één slachtoffer maakt. De foto werd niet gedeeld met anderen of online gepost. (*indirect cyberpesten-masquerading-grooming*)²⁹⁰. De feiten werden gekwalificeerd als 'Aanranding van de eerbaarheid, zonder geweld of bedreiging, op de persoon of met behulp van de persoon van een kind, tussen 16 en 18 jaar door een persoon die misbruik maakt van zijn gezag of zijn functie. (Artikelen 372, 374 en 377 Sw.). De verbaliserende politiedienst omschrijft de modus operandi als volgt: "Misleidende handeling door valse hoedanigheid/naam inzake fictieve identiteit en misleidende handelingen door list: spreekt SLO aan."

Het *zesde dossier* betrof een vijftienjarige die een elfjarig meisje gedurende maanden onder druk zet naaktfoto's en masturbatievideo's van zichzelf naar hem op te sturen en zelf reeds ongevraagd naaktfoto's en masturbatiefilmpjes naar het meisje heeft gestuurd

²⁹⁰ HV-37.98.875

waardoor zij gedegouteerd raakte. Het meisje ging niet in op zijn verzoek (*direct non-verbaal cyberpesten–sexting zonder wederzijdse toestemming en direct verbaal cyberpesten - sexual harassment: vragen om seksuele handelingen te stellen*)²⁹¹. De feiten werden gekwalificeerd als: "Feit omschreven als aanzetting tot ontucht van een minderjarige, minder dan 16 (Art. 379 Sw.)."

Het zevende dossier betrof een dertienjarige die er bij zijn twaalfjarige 'internetvriendin' op aandringt om naaktfoto's en masturbatievideo's op te sturen en ondanks herhaalde weigeringen van het meisje druk op haar blijft uitoefenen waardoor zij uiteindelijk toegeeft. (*direct verbaal cyberpesten-sexual harassment: vragen om seksuele handelingen te stellen*)²⁹². Deze feiten werden gekwalificeerd als: "Aanranding van de eerbaarheid, zonder geweld of bedreiging, op de persoon of met behulp van de persoon van een kind, minder dan zestien jaar, met hoedanigheid dader onbekend (Feit gepleegd door een minderjarige) Artikelen 372 en 374 Sw." en als "Aanzetten tot ontucht van een minderjarige, minder dan zestien jaar (Art. 379 Sw.)"

Het achtste dossier betrof een zestienjarige die vraagt aan een vijftienjarig meisje om via snapchat en skype live seksuele handelingen te stellen, waarbij er een vermoeden bestaat dat deze de beelden opneemt aangezien het meisje in kwestie muisklikken hoort op de achtergrond (*direct verbaal cyberpesten–begin van uitvoering van 'sextortion'*)²⁹³. De feiten worden gekwalificeerd als: "Aanzetten tot ontucht van een minderjarige, minder dan 16 jaar (Art. 379 Sw.) (Feit gepleegd door minderjarige)."

Het negende dossier betrof een zestienjarige die aan een dertienjarig meisje via de chatbox 'meetme' vraagt om naaktfoto's door te sturen, af te spreken om seks te hebben en seksueel getinte vragen stelt (*direct verbaal cyberpesten- sexual harassment*)²⁹⁴

Dossier nr. tien betrof een zestienjarige die ervan werd verdacht een pedopornografische foto van het internet te hebben gedownload (*Op zich geen cyberpesten, maar de kans bestaat dat betrokkene deze foto deelt met anderen of post op internet*)²⁹⁵. Deze feiten werden gekwalificeerd als: "Vervaardigen, in voorraad hebben, invoeren, doen invoeren, aan een vervoer-of een distributieagent overhandigen van pornografisch materiaal met het oog op de handel en verspreiding, waarbij minderjarigen betrokken zijn of worden voorgesteld (Art. 383bis)."

²⁹¹ HV-37.98.260

²⁹² HV-37.98.205

²⁹³ HV-37.98.1009.15

²⁹⁴ HV-37.98.606

²⁹⁵ HV-37.98.947.15

3.2.1.2 Dossiers met kwalificatiecode 45 (bedreigingen)

Van de 21 dossiers met kwalificatiecode 45 (bedreigingen) die ons ter beschikking werden gesteld hadden acht dossiers betrekking op zuiver klassiek pesten, zes op zuiver cyberpesten en was er in vijf dossiers sprake van een combinatie tussen klassiek pesten en cyberpesten. Twee dossiers waren leeg. Hieruit kon (de kwalificatie op de map uitgezonderd) geen bruikbare info worden gehaald.

3.2.1.2.1 Klassiek, traditioneel of 'face-to-face'-pesten

In drie van de acht dossiers inzake zuiver klassiek pesten waarvan de feiten werden gekwalificeerd als bedreigingen vonden de pesterijen plaats op school. In twee van deze drie dossiers ging het om pesterijen tussen minderjarige leerlingen onderling. In het derde dossier speelden de feiten zich af tussen een minderjarige dader en een leerkracht.

In twee dossiers vonden de feiten plaats op de weg van en naar de school. In één dossier ging het om pesterijen tussen minderjarige leerlingen van naburige scholen. In het ander dossier ging het om pesterijen jegens een meerderjarige die los stond van de schoolcontext.

De drie overige dossiers hadden betrekking op pesterijen door minderjarigen buiten de schoolcontext: (1) pesterijen t.a.v. burens (twee afzonderlijke dossiers m.b.t. dezelfde minderjarige) en (2) pesterijen t.a.v. een familielid.

3.2.1.2.2 Cyberpesten

In zes van de eenentwintig dossiers met kwalificatiecode 45 voldeden de feiten aan de kenmerken van zuiver cyberpesten zoals deze in de literatuur worden beschreven. In vier dossiers zijn dader(s) en slachtoffer(s) schoolgenoten of ex-schoolgenoten, in één dossier leren dader en slachtoffer elkaar kennen via internet en in één dossier kennen dader en slachtoffer elkaar uit het uitgaansmilieu.

Het *eerste dossier* betrof een zestienjarige die zijn doelwit via facebook beschuldigt van zaken die deze niet heeft gedaan (*direct verbaal cyberpesten-harassment*) en deze bedreigt met fysiek geweld ('*Ik ken elk detail van u, alles, u adres, alles dus pas op waar ge komt*', '*Kijk he kga da 1 keer zegge morge maak ik u kapot en dat zweer ik*') (*direct verbaal cyberpesten – threats*)²⁹⁶. De feiten worden gekwalificeerd als: "*Schriftelijke bedreiging met bevel of voorwaarde (Artikelen 327, al 1 en 330 Sw.)*

²⁹⁶ HV-45.98.653

Het *tweede dossier* betrof twee minderjarigen van vijftien en zestien jaar oud van een naburige school die via facebook dreigberichten sturen naar het slachtoffer (oa. *'Je vais le tuer'*) en ermee dreigen hem in elkaar te zullen slaan (*direct verbaal cyberpesten – threats*)²⁹⁷. Deze feiten worden gekwalificeerd als: *"Schriftelijke bedreigingen zonder bevel of voorwaarde.*

Het *derde dossier* inzake zuiver cyberpesten betrof een zeventienjarige ex-leerling van de school van het slachtoffer die aan het slachtoffer beledigende berichten stuurt als *'hoerenzoon', en 'verbelgde Marokkaan', 'Ik ga uw neef in mijn kofferbak steken en ver meenemen in Brussel'* (*direct verbaal cyberpesten – online harassment*) en hem tevens foto's stuurt van zijn gewapende en in legeroutfit gehulde facebookvrienden (*direct non-verbaal cyberpesten-threats*)²⁹⁸. Deze feiten worden gekwalificeerd als *"Schriftelijke bedreigingen, zonder bevel of voorwaarde. (Art. 327, tweede lid Sw.)*.

Het *vierde dossier* inzake zuiver cyberpesten betrof twee zestienjarigen die, drie jaar (!) nadat hun slachtoffer van school is veranderd vanwege pesterijen waaraan zij zich schuldig maakten, opnieuw toeslaan via SMS en haar onder andere sturen *'Het is je eerste verwittiging ma ook je laatste. Laat X en haar vriendinnen gerust of ge krijgt met mij te doen e vuil trut. Als x mij laat weten dat gij dingez zegt die niet juist zijn kom ik tot bij u en ram men baseball knuppel in je vuile reet. Verstaan vuil bitch.'* (*direct verbaal cyberpesten-threats*)²⁹⁹. In deze zaak worden de feiten gekwalificeerd als: *"Schriftelijke bedreiging, met bevel of voorwaarde (Artikelen 327, eerste lid en 330 Sw.)"*

Het *vijfde dossier* betrof een vijftienjarige die een zeventienjarig meisje pest door haar via een vriendin bedreigingen over te maken. Hij stuurt aan deze vriendin een bericht via *'messenger'* waarin hij zegt haar te zullen opzoeken met een pistool (*direct verbaal cyberpesten-threats*). Tevens zet hij een foto van zichzelf op facebook waarop hij een pistool vasthoudt en dit naar de camera richt zodat het lijkt alsof hij haar virtueel onder schot houdt (*direct non-verbaal cyberpesten-threats*). Deze feiten werden gekwalificeerd als: *"Bedreiging, zonder bevel of voorwaarde, door gebaren of zinnebeelden (Artikel 329 Sw.)"*

3.2.1.2.3 Combinatie klassiek, traditioneel of *'face-to-face'*-pesten en cyberpesten

In vijf van de éénentwintig dossiers met kwalificatiecode 45 was sprake van een combinatie tussen klassiek pesten en cyberpesten. In één dossier deden de feiten zich voor op school tussen een leerling en een leerkracht, in drie dossiers speelden de feiten zich af op school

²⁹⁷ HV-45.98.850

²⁹⁸ HV-45.98.1059

²⁹⁹ HV-45-LI-2114

en op de weg van en naar de school, in één dossier speelden de feiten zich af op school, op de weg van en naar de school en in een context los van de schoolomgeving en in een vijfde dossier speelden de feiten zich af in een context buiten de schoolomgeving.

3.2.1.2.3.1 *Op school*

Het ging hierbij om de volgende feiten die zich afspeelden tussen een zeventienjarige en een zesentwintigjarige vrouwelijke leerkracht: de verdachte, die reeds herhaaldelijk problematisch gedrag stelde in de klas, krijgt op een bepaald moment een opmerking van de leerkracht, begint de leerkracht uit te schelden met de woorden *'kutwrijf, ziek in uw hoofd, achterlijk...'* (*direct verbaal face-to-face pesten-harassment*), bedreigt haar met de woorden *'zwijg of sla uw kop in'* (*direct verbaal face-to-face-pestenthreats: doodsb bedreigingen*), staat hierbij recht en haalt zijn GSM boven om de reactie van de leerkracht te filmen met de bedoeling de beelden achteraf op het internet te plaatsen³⁰⁰. Voor dit fenomeen-dat de laatste jaren meer en meer voorkomt-kon in de literatuur omtrent cyberpesten geen passende omschrijving worden gevonden. In het aanvankelijk PV worden de feiten gekwalificeerd als *"Mondelinge bedreiging met bevel of voorwaarde (Artikelen 327, eerste lid en 330 Sw.)"*

3.2.1.2.3.2 *Op school en op de weg van en naar school*

Het eerste dossier ging over een zeventienjarige die zijn zeventienjarig slachtoffer op facebook en via SMS bestookt met haatboodschappen als *'Ik haat je', 'Je foto trekt op niks', 'Vuile hoer'* (*direct verbaal cyberpesten-online harassment*), *'Ga sterven in de vuiligheid', 'Je moet sterven in je eigen stront'* (*aanzetten tot zelfdoding waarvoor in de literatuur geen specifieke term werd voor gevonden*), *'Laat je verzorgen in een psychiatrische kliniek'*, enz.), haar tevens face-to-face op de bus en op school beledigt middels opmerkingen als *'Je bent lelijk', 'Je bent een hoer'* (*direct verbaal face-to-face pesten-harassment*), en haar tevens bedreigt *'Ik ga mijn ganse familie halen om je op je smoel te slaan'* (*direct verbaal face-to face-pestenthreats*) en reeds een poging ondernam haar een vuistslag te geven (*poging tot opzettelijke slagen en verwondingen*)³⁰¹. In dit dossier werden in het aanvankelijk PV twee kwalificaties weerhouden: *"Schriftelijke bedreiging, zonder geweld of voorwaarde (Art. 327, tweede lid en Belaging (Art. 442bis Sw.) (feit gepleegd door minderjarige)"*. In de databank van het parket werd het uiteindelijk 'getagd' onder kwalificatiecode 45 (bedreigingen).

³⁰⁰ HV-45.98.888

³⁰¹ HV-45.98.842

Een *tweede dossier* betrof een groep van tien minderjarigen tussen vijftien en zeventien jaar die twee zestienjarige meisjes beledigen en verwijten maken aan het station (*direct verbaal face-to-face pesten*) en hen tevens bedreigen en beledigen via een groeps gesprek op 'messenger' met berichten als 'Ik pis op uw graf en laat zelf mijn honden erop pissen erna' (*direct verbaal cyberpesten-online harassment*), 'Pleeg zelfmoord' (*aanzetten tot zelfdoding waarvoor geen term bestaat in de literatuur*), 'Wacht maar tot morgen' (*Direct verbaal cyberpesten-threats*), 'Hou je bek en snij je keel verder open gamine' (*aanzetten tot zware zelfverminking waarvoor geen term bestaat in de literatuur*)³⁰². De weerhouden kwalificatie betrof: "Schriftelijke bedreiging met bevel of voorwaarde. (Artikelen 327, eerste lid en 330 Sw.)".

Het *derde dossier* had betrekking op twee zestienjarige vriendinnen die een zestienjarige schoolgenote na een uit de hand gelopen ruzie systematisch 'face-to-face' beledigen op school (*direct verbaal face-to-face pesten-harassment*), roddels over haar verspreiden (*indirect 'face-to-face'-pesten-'dissing'/'denigration'/'to put down'*), haar beledigen en verwijten maken aan de bushalte (*direct verbaal face-to-face pesten-harassment*) en haar berichten sturen via facebook en SMS waarbij ze haar zeggen 'dat ze haar haar in brand zullen steken' (*direct verbaal cyberpesten-threats*). Ze belt haar vader die onmiddellijk naar de bushalte komt en zichzelf schuldig maakt aan vernielingen en bedreigingen aangezien hij de twee pestende meisjes uitscheldt, bedreigt met fysiek geweld en tevens op één van de twee hun boekentas schopt³⁰³. De weerhouden kwalificatie betrof: "Schriftelijke bedreiging zonder bevel of voorwaarde (Art. 327, tweede lid.)".

3.2.1.2.3.3 Op de weg van en naar school

De feiten betroffen een zeventienjarige die samen met negen andere schoolgenoten van het slachtoffer overgaat tot het maken van verwijten jegens het slachtoffer (*direct verbaal face-to-face pesten-harassment*), het slachtoffer bedreigen met fysiek geweld en de dood via facebook (*direct verbaal cyberpesten-threats*), waarbij de negen andere schoolgenoten naar eigen zeggen hebben mee gepest uit solidariteit met de verdachte (uitreksel uit de conversatie: 'Wa is uw probleem. Wilde dood mss rattekleine', 'je gaat kapot veel man achter u krijgen', 'Wacht maar als ik u zie koeieneuker', 'kom station ni verschiete aster 10 gaste u op u bek krijgt', 'gje me vermoorde? Kom dan', 'ej stalker laat me grust', 'haha', 'Nu hebde schrik eh', 'ik ga u vermoorden man', 'Daze me gerust late, kheb nix misdaan', 'kzal me ophange e aja heb et al geprobeerd')³⁰⁴. Het slachtoffer van de pesterijen suggereert zelf dat het zelfmoord zal plegen. De pesters ondernamen na het lezen van dit

³⁰² HV-45.98.1538/15

³⁰³ HV45.LD.3634

³⁰⁴ HV-45.98.1061

bericht geen enkele actie. Ook hier worden de feiten gekwalificeerd als “*Schriftelijke bedreiging zonder bevel of voorwaarde (Art. 327, tweede lid.)*”

3.2.1.2.3.4 *In een context vreemd aan de schoolomgeving*

De feiten waren de volgende: een minderjarige die haar doelwit zodanig haat dat ze haar vriendenkring laat geloven dat het slachtoffer haar GSM heeft ontvreemd om er vervolgens dreigberichten mee te sturen naar bepaalde leden van deze vriendengroep, terwijl zij deze berichten eigenlijk zelf heeft verstuurd, met als gevolg dat de hele groep zich tegen het slachtoffer keert en hem tijdens het uitgaan fysiek aanvalt door hem te bedreigen met een mes en een slag toe te dienen. (indirect cyberpesten-*impersonation* en direct fysiek pesten).³⁰⁵

3.2.1.2.4 Dossiers met kwalificatiecode 53 (belaging)

3.2.1.2.4.1 *Klassiek pesten*

Van de 10 dossiers met kwalificatiecode 53 hadden zes dossiers betrekking op zuiver klassiek pesten. Twee dossiers betroffen pesterijen tussen minderjarigen onderling op school. In de vier andere dossiers was er geen link met de schoolomgeving.

3.2.1.2.4.2 *Cyberpesten*

In *één dossier* was sprake van zuiver cyberpesten waarbij er telkens een link was met de schoolomgeving.

De feiten betroffen een zeventienjarige die een vijftienjarig meisje belaagt via haar GSM door haar op tien dagen tijd zestien keren te bellen, telkens (behalve één keer: ‘*zijt gij niet dat lekker ding?*’) zonder iets te zeggen. Het gaat om anonieme oproepen want er verschijnt geen nummer op het scherm. Zij weet niet om wie het gaat. (*direct non-verbaal cyberpesten-cyberstalking*). Tijdens één gesprek waarschuwt zij hem de politie te zullen bellen wat ze uiteindelijk doet³⁰⁶. De feiten worden gekwalificeerd als “*Belaging (Artikelen 442bis en 442ter Sw.)*”.

3.2.1.2.4.3 *Combinatie klassiek pesten - cyberpesten*

In *drie dossiers* was er sprake van een combinatie tussen klassiek pesten en cyberpesten waarbij er telkens een link was met de schoolomgeving.

³⁰⁵ HV-45.98.1106

³⁰⁶ HV-53.98.1028

3.2.1.2.4.3.1 Op school

Zeven minderjarigen tussen vijftien en zeventien jaar (klasgenoten van het slachtoffer) die het slachtoffer pesten tijdens de lessen (direct verbaal 'face-to-face' pesten) en proberen hem zodanig kwaad te krijgen dat hij jegens hen een agressieve daad stelt met als gevolg dat hij (en niet de pesters) een sanctie krijgt opgelegd. Dezelfde pesters zetten tevens een haatpagina op facebook die ze de voornaam van het slachtoffer geven, met daarvoor het woord 'Anti'. Op een bepaald moment voegen ze het slachtoffer doelbewust toe aan deze groep (We zouden in dat geval kunnen spreken over 'Inclusion to harass'), zodat hij de roddels en beledigingen over zijn persoon ineens over zich heen krijgt. Het gaat hierbij over berichten als "vandaag had ik hem weer eens goed liggen tijdens de les, ha ha"). Tijdens zijn verklaring aan de verbaliserende politiedienst verklaart de vader dat hij klacht indient "wegens pesterijen en een anti-facebook groep opgericht tegen mijn zoon". De feiten worden gekwalificeerd als "Belaging (artikelen 422bis en 422ter Sw.).

3.2.1.2.4.3.2 Op school en op de weg van en naar school

Het eerste dossier betrof twee personen (waaronder een zeventienjarige) die een zeventienjarig meisje beledigen via SMS (direct verbaal cyberpesten-harassment), haar seksueel intimideren (direct verbaal cyberpesten-sexual harassment), haar herhaaldelijk contacteren via haar GSM (cyberstalking), haar volgen op straat (stalking) en zelfs anderen inschakelen om het slachtoffer en een vriendin op te wachten op straat met het doel hen verbaal te pesten door hen allerlei zaken toe te roepen³⁰⁷ (direct verbaal 'face-to-face-pesten'-harassment). De feiten worden gekwalificeerd als "Belaging (artikelen 422bis en 422ter Sw.)

Een veertienjarig meisje wordt fysiek gepest op school en op weg van en naar de school (trein) waarbij de daders haar schoppen (direct fysiek 'face-to-face' pesten) en uitschelden (direct verbaal 'face-to-face' pesten). Tijdens de schoolvakantie krijgt ze via facebook berichten van dezelfde groep waarbij ze haar beledigen door opmerkingen te maken over haar uiterlijk, haar manier van zijn, en haar constant bekritisieren (direct verbaal cyberpesten-online harassment). De daders zetten ook een foto's van het meisje online waarbij ze denigrerende commentaren plaatsen (Combinatie direct verbaal en non-verbaal cyberpesten)³⁰⁸. De feiten worden gekwalificeerd als "Belaging (artikelen 422bis en 422ter Sw.)"

³⁰⁷ HV-53.98.254

³⁰⁸ HV-53-98-92

3.2.2 Afhandeling van klachten door het jeugdparket

De burgerlijk verantwoordelijken (ouders, stiefouders, voogd) van een minderjarig slachtoffer van cyberpesten of de minderjarige zelf kunnen zoals gezegd los van de school een klacht indienen bij politie of parket. Wordt de klacht ingediend op een kantoor van de lokale politie dan zal de inspecteur belast met het onthaal de klacht ontvangen en hiervan een PV opstellen, het aanvankelijk Proces Verbaal. Het slachtoffer en de ouders kunnen hierbij een verklaring afleggen van 'benadeelde persoon' overeenkomstig artikel 5bis, §2 van de wet van 17 april 1878 houdende de voorafgaande titel van het wetboek van Strafvordering. Naast administratieve gegevens worden hierin ook de feiten vermeld die aanleiding hebben gegeven tot de geleden schade en kan het slachtoffer de aard van de schade aankruisen dat het heeft geleden. Het afleggen van dergelijke verklaring heeft tot gevolg dat het slachtoffer op de hoogte wordt gehouden over het gevolg dat aan de klacht werd gegeven. De Procureur des Konings stuurt dan een brief aan het slachtoffer met bijkomende uitleg over het statuut van benadeelde persoon.

De ouders kunnen natuurlijk maar een klacht indienen als zij op de hoogte zijn van de feiten. Daar stelt zich een probleem. Uit de dossieranalyse blijkt dat slachtoffers vaak niets tegen hun ouders zeggen omdat ze bvb. hopen dat alles snel vergeten zou zijn. Schaamte over de inhoud van het beeldmateriaal bij cyberpesten met seksuele connotatie blijkt zeer veel voor te komen. Meestal komen de ouders dan ook per toeval te weten wat er gaande is in dergelijke cases: (1) vrienden of familie vertellen dat naaktfoto's van hun kind circuleren op het internet of sturen het bewuste beeldmateriaal naar de ouders, (2) de schooldirectie contacteert de ouders om te melden dat er een probleem is na klachten van andere ouders die naaktfoto's van schoolgenoten van hun eigen kinderen hebben ontdekt op hun computer, (3) een brief van een politiedienst om hun kind op te roepen voor verhoor als slachtoffer in een cyberpestzaak die zich op school heeft afgespeeld valt in de brievenbus, (4) door het feit dat de zus van het slachtoffer de feiten ontdekt aangezien het slachtoffer haar facebook-account per ongeluk liet openstaan. In één dossier was er sprake van een minderjarig meisje dat volledig is gecrasht t.g.v. de maandenlange seksuele druk die verdachte op haar uitoefende. Na deze inzinking lichtte ze haar ouders in over de feiten.

Er wordt door de ouders van minderjarige slachtoffers om uiteenlopende redenen klacht ingediend bij de politie: (1) op vraag van de minderjarige zelf omdat deze wil dat dit stopt of omdat deze wil dat de dader gestraft wordt (2) met de expliciete vraag aan de jeugdrechtbank om een gepast opvoedkundig gevolg te geven naar de dader toe aangezien het niet kan dat de dader jonge meisjes onder druk zet in een seksuele context, (3) de wens tot het instellen van een grondig onderzoek om te voorkomen dat er naast het eigen kind nog meer kinderen het slachtoffer zouden worden van de cyberpesters, (4) omdat de

ouders ervan overtuigd zijn dat hun dochter werd aangezet tot dingen die ze niet wou en ze vrezen dat de opnamen verder zullen worden verspreid via internet, (5) omdat de ouders zelf angstgevoelens hebben jegens de dader en vrezen voor hun eigen veiligheid. In één dossier werden de feiten door de ouders van de minderjarige cyberpester zelf gemeld bij de politie, (6) omdat de ouders ongerust zijn aangezien oproepen op de telefoon van hun dochter afkomstig zijn van een anoniem nummer en ze geen idee hebben van wat er nog allemaal zou kunnen volgen. Daarom vragen ze hun klacht met spoed te behandelen zodat ze hun leven terug kunnen opnemen. In een ander dossier is de dochter niet op de hoogte van het feit dat haar moeder klacht neerlegt bij de politie. De moeder van het slachtoffer overhandigt hierbij tevens de laptop van haar dochter om deze te laten onderzoeken. Andere ouders wensen dan weer niet mee te werken met het onderzoek waarin hun dochter samen met anderen het slachtoffer is geworden van secundaire 'sexting' omdat ze vrezen voor een herhal in de negatieve psychische toestand waarin ze zich bevond n.a.v. eerdere gelijkaardige feiten.

In heel wat dossiers dienden de slachtoffers op eigen houtje klacht in. Vooral in pestdossiers met kwalificatiecode 45 (bedreigingen) gebeurt dit uit angst voor het feit dat de bedreigingen in cyberspace zouden worden omgezet in fysieke daden van agressie. In één dossier was na online geuite bedreigingen sprake van een fysieke confrontatie waarbij de cyberpesters het slachtoffer stonden op te wachten aan de schoolpoort. De politiediensten konden tijdig tussenbeide komen. In een ander dossier inzake online bedreigingen ging de klacht uit van de schooldirecteur waarbij deze meldt dat één van zijn leerlingen online bedreigd wordt (tevens wordt zijn vriendenkring en familie bedreigd). De politie gaat langs op de school in kwestie. In een ander dossier dient het slachtoffer van de pesterijen zelf klacht in bij de politie. Na drie jaar krijgt ze opnieuw berichten van de pesters die de reden waren van het feit dat ze van school is veranderd. Ze zegt klacht in te dienen vanwege angst voor het feit dat de nachtmerrie opnieuw zou beginnen. Een ander slachtoffer dient klacht in aangezien haar vrienden zeggen dat de dader anders nooit zal stoppen met haar te beledigen en te bedreigen. Ze had de leerkrachten erover aangesproken. Toen is het pestgedrag een tijd gestopt maar begon uiteindelijk opnieuw. Een andere casus betreft een minderjarige die aan de bushalte en op school wordt gepest door dezelfde twee vriendinnen. Ze pesten haar tevens online. Ze zegt vooral klacht in te dienen om vergoed te worden voor de geleden schade. Een slachtoffer van telefonische belaging geeft tijdens haar verhoor aan kwaad te zijn en te willen dat de onophoudelijke oproepen stoppen.

3.2.2.1 Onderzoeksdad

Nadat het jeugdparket het aanvankelijk PV inzake cyberpesterijen van de verbaliserende politiedienst heeft ontvangen zal een substituut hiervan kennis nemen en o.b.v. de gegevens die worden verstrekt in dit PV een verder onderzoek voeren in samenwerking met de politiediensten.

Een analyse van de kantschriften die door de parketmagistraten aan de politiediensten werden gericht in de bestudeerde dossiers leert dat in cyberpestsituaties veelal volgende onderzoeksdad

- (1) contact opnemen met de school ter identificatie van de verdachte,
- (2) verhoor van de directrice van de school,
- (3) verhoor van de zorgcoördinator,
- (4) verhoor van de klastitularis,
- (5) verhoor van de verdachte conform de voor categorie 3 van de Salduswet geldende bepalingen (in zedenzaken mogelijks audiovisueel),
- (6) verhoor van de burgerlijk verantwoordelijken van de verdachte conform de voor categorie 1 van de Saldus-wet geldende bepalingen,
- (7) overgaan tot een audiovisueel verhoor van het slachtoffer van een in artikel 92 Sv. bedoeld misdrijf nl. van feiten bedoeld in de artikelen 372 tot 377, 380, §§ 4 en 5 en 409 Sw. in een speciaal daartoe overeenkomstig artikel 92 ev Sv. aangepaste ruimte
- (8) nagaan of de foto's nog openbaar staan op het net en deze desgevallend verwijderen,
- (9) verhoor van geïdentificeerde getuigen conform de voor categorie 1 van de Salduswet geldende bepalingen,
- (10) overgaan tot identificatie van nog niet geïdentificeerde getuigen (die bvb. ook de naaktfoto's hebben doorgestuurd gekregen),
- (11) een reeds verhoorde geïdentificeerde getuige opnieuw verhoren met het oog op de identificatie van nog niet geïdentificeerde getuigen,
- (12) onderzoeksdad

- (a) contact opnemen met de school om een gesprek te hebben met de verantwoordelijke voor het beheer van de website en de informatica-omgeving van de school
- (b) het uitlezen van de GSM van verdachte of slachtoffer met het oog op het vinden van belastend materiaal en de inhoud ervan kennen na het maken van een forensische kopie
- (c) het uitlezen van de computer van de verdachte of het slachtoffer met het oog op het vinden van belastend materiaal
- (d) de vraag aan de politiediensten om het slachtoffer te vragen print-screens te nemen van gevoerde conversaties op sociale media waardoor de pesterijen kunnen worden aangetoond,
- (e) onderzoek naar een vals twitter-account ter identificatie van de dader waarbij deze zich uitgeeft als een schoolgenoot door diens foto en naam te gebruiken,
- (f) het uitvoeren van een huiszoeking met toestemming in de ouderlijke woonst van de minderjarige verdachte en over te gaan tot opsporing en/of inbeslagname van informaticamateriaal,
- (g) een tijdens een huiszoeking in beslaggenomen laptop laten analyseren op het bewust bezitten, bekijken, bewaren en verspreiden van beelden met een pedoseksueel karakter en hiervan een forensische kopie maken,
- (h) een vordering ex

artikelen 39bis en 46bis van het wetboek van strafvordering om aan een sociale netwerksite te vragen over te gaan tot identificatie van een account of pseudoniem, (i) overgaan tot identificatie van een IP-adres door contact op te nemen met de cel justitie van een internet-provider om te weten te komen aan welke modem dit nummer is toegekend, (j) een vordering via de FCCU gericht aan sociale netwerksites om een bestaand account te blokkeren zodat verdachte geen verdere slachtoffers kan maken, (k) een vordering jegens de ombudsdienst voor telecommunicatie overeenkomstig artikel 43bis, §3n 7° van de wet van 21 maart 1991 betreffende de hervorming van sommige overheidsbedrijven zoals gewijzigd door de wet van 13 juni 2005.

Op het eerste gezicht zou men geneigd zijn te denken dat het verzamelen van bewijsmateriaal tegen een minderjarige cyberpester eenvoudiger is dan ingeval van klassiek of traditioneel pesten. Het gaat immers over online gevoerde conversaties, online geplaatste of met anderen gedeelde foto's. De dossierstudie bevestigt echter wat hierover in de literatuur wordt geschreven. Veel slachtoffers van cyberpesten hebben de neiging om het bewijsmateriaal (online gevoerde conversaties, foto's) te verwijderen, wat meteen ook het onderzoek bemoeilijkt. In dat geval zal worden getracht het bewijsmateriaal te recupereren bij anderen die het schadelijke beeldmateriaal eveneens hebben ontvangen.

Het komt ook voor dat de politiediensten toegang vragen tot het facebook-account van het slachtoffer tijdens het verhoor om op die manier de beledigingen of bedreigingen af te printen. Tijdens dergelijke onderzoeken wordt soms vastgesteld dat het gepest reeds veel vroeger is begonnen dan de periode waarover het slachtoffer spreekt.

Als het parket beslist een minderjarige verdachte te laten verhoren zal het bevoegde politiecommissariaat deze een brief sturen met de als titel "*Schriftelijke uitnodiging tot verhoor met mededeling rechten voor eerste verhoor*". In deze brief wordt aan de verdachte gevraagd zich aan te melden op een bepaalde datum op een bepaald uur. In deze brief wordt aan de verdachte meegedeeld over welke feiten deze zal worden verhoord die hem of haar ten laste kunnen worden gelegd (vb. bezit en verspreiden van pornografisch beeldmateriaal waarop een minderjarige staat afgebeeld, schriftelijke bedreiging met bevel of voorwaarde, belaging,...), en worden diens rechten opgesomd³⁰⁹. Van een dergelijke oproeping en het daaropvolgend verhoor blijkt een shock-effect uit te gaan. In bepaalde dossiers stopte het pesten onmiddellijk na de oproepingsbrief. Ook het verhoor zelf brengt een shock-effect teweeg. Zo verklaarde een verdachte tijdens het

³⁰⁹ (1) dat hij niet kan verplicht worden zichzelf te beschuldigen, (2) dat hij na de bekendmaking van zijn identiteit het recht heeft om een verklaring af te leggen, te antwoorden op de vragen of te zwijgen, (3) dat hij voor dit eerste verhoor het recht heeft een vertrouwelijk overleg te hebben met een advocaat naar keuze, en dat, mocht dat zo zijn de brief best aan zijn advocaat wordt voorgelegd zodat die op de hoogte is van de feiten waarover hij zal verhoord worden (4) dat hij op eenvoudig verzoek een attest voor de schooldirectie kan krijgen.

verhoor bvb. beschaamd te zijn en te zijn aangedaan door de feiten. Hij barst in tranen uit. De politie wijst hem op de gevaren van het internet en op het feit dat de feiten die hij heeft gesteld strafbaar zijn (herinnering aan de wet op politieniveau als het ware). Zij geven hem het adres van het JAC. In casu gaven de ouders ook aan contact te willen opnemen met de ouders van het slachtoffer om hen excuses aan te bieden. In een andere zaak vraagt de inspecteur uitdrukkelijk het slachtoffer uit zijn contactenlijst te willen verwijderen en wijst hij de verdachte op de wettelijke bepalingen die werden overtreden. In een ander casus verklaarde een minderjarige verdachte tijdens haar verhoor dat ze spijt heeft van de berichten die ze heeft gestuurd en dat ze aan het slachtoffer haar excuses zal aanbieden. De politiediensten gaan overeenkomstig de vigerende regelgeving en o.b.v. de kantschriften van de magistraten over tot het verhoor van verdachten, slachtoffers, getuigen en proberen de nodige bewijsstukken te vergaren om het cyberpesten te bewijzen. Deze verhoren verschaffen een schat aan informatie over het fenomeen. Sommige politiediensten maken gebruik van gestructureerde vragenlijsten. De studie van deze verhoren zou een enorme meerwaarde kunnen betekenen in het kader van onderzoek naar cyberpesten. Een specifiek herkeningsnummer toevoegen aan dossiers die als cyberpesten kunnen worden beschouwd zou dergelijk onderzoek ten goede komen.

3.2.2.2 Beslissing van de parketmagistraat na het vooronderzoek

Zoals uiteengezet in deel 2 beschikt het jeugdparket over verschillende mogelijkheden om aan cyberpestdossiers een gevolg te geven buiten de jeugdrechtbank om. De parketmagistraat kan ervoor kiezen het dossier te seponeren. Het kan hierbij gaan om een sepot: (1) van technische aard of (2) om opportuniteitsredenen. Daarnaast kan de Procureur aan de dader ook een mondelinge herinnering aan de wet geven, hem een waarschuwingsbrief sturen of aan dader en slachtoffer een herstelbemiddeling voorstellen.

In wat volgt geven we een overzicht van hoe de in totaal 24 van de 50 weerhouden dossiers werden afgehandeld. Dossiers die betrekking hadden op zuiver klassiek pesten werden (gezien de afbakening van het onderwerp) niet in dit overzicht opgenomen.

3.2.2.2.1 Sepot

Van de 24 weerhouden dossiers werden 11 dossiers zonder gevolg gezet na het afronden van het opsporingsonderzoek. In 3 dossiers gebeurde dit omdat er onvoldoende bewijzen voorhanden waren, in 1 dossier omdat er geen sprake was van een misdrijf, in 1 dossier omdat er onvoldoende recherchecapaciteit aanwezig was, in 4 dossiers omdat er geen antecedenten aanwezig waren, in 1 dossier omdat er een wanverhouding bestond tussen de gevolgen van het uitoefenen van de strafvordering en de maatschappelijke verstoring

en in 1 dossier omdat de toestand geregulariseerd werd tijdens het onderzoek (vb. de school stelt voor zich in te laten met de situatie, zegt gesprekken te zullen hebben met de partijen en naar de pester toe de nodige maatregelen te zullen treffen). Dossiers worden vaak geseponeerd bij afwezigheid van antecedenten. Dit is echter niet steeds het geval. Indien bijvoorbeeld uit een chatsessie blijkt dat verdachte tijdens zijn verhoor heeft gelogen, zal mogelijks wel een herstelbemiddeling worden voorgesteld.

3.2.2.2.2 Het geven van een mondelinge herinnering aan de wet

In 1 dossier werd een mondelinge herinnering aan de wet gegeven en werd het dossier geseponeerd vanwege de wanverhouding tussen strafvervolgning en de maatschappelijke verstoring.

3.2.2.2.3 Het sturen van een waarschuwingsbrief

In geen enkel dossier werd een waarschuwingsbrief gestuurd naar de dader.

3.2.2.2.4 Voorstel tot herstelbemiddeling

In 12 dossiers werd door de magistraat beslist het dossier, na advies van de parketcriminoloog, aan te melden bij de dienst ALBA, met het oog op het opstarten van een herstelbemiddeling.

3.2.2.2.4.1 *Aanwijzen van de bemiddelingsdienst*

O.b.v. artikel 45 quater van de jeugdbeschermingswet zal de Procureur des Konings ALBA in een brief aanwijzen als herstelbemiddelingsdienst. In deze brief wordt een uiteenzetting gegeven over de als misdrijf omschreven feiten en vraagt de Procureur om de dienst ten laatste twee maanden na het schrijven in te lichten over de start en de voortgang van het dossier. In deze brief vermeldt de Procureur ook hoe het gesteld is met de familiale situatie van de verdachte, of er een advocaat werd aangesteld en of er voorgaanden zijn. De procureur stuurt eveneens een brief aan het Bureau voor juridische bijstand aan minderjarigen om te melden dat aan de genoemde minderjarige een voorstel tot herstelbemiddeling werd gedaan, met de vraag een advocaat aan te stellen. De aangestelde advocaat zal dan een brief terug sturen naar het parket om zijn of haar identiteit bekend te maken.

3.2.2.2.4.2 *Bemiddeling volledig doorlopen en gelukt*

In 4 van de 12 dossiers kon na contacten met de verschillende partijen worden gesteld dat deze de bemiddeling volledig doorlopen hadden en geen verdere informatie wensten mee te delen. In 2 dossiers kwam het tot een schriftelijke overeenkomst.

3.2.2.2.4.3 Onrechtstreekse contacten tussen partijen via de bemiddelaar

In 7 dossiers stelt de bemiddelingsdienst na contacten met de verschillende partijen in haar eindverslag vast dat de bemiddeling niet werd opgestart omdat het slachtoffer geen vragen of verwachtingen meer had. Dit wil zeggen dat de bemiddelingsdienst contact heeft opgenomen met het slachtoffer en de dader en eventueel boodschappen heeft uitgewisseld en dat het slachtoffer heeft laten verstaan dat een 'face-to-face' bemiddeling niet meer hoeft.

In 1 dossier staat in het eindverslag van de bemiddelingsdienst te lezen dat zij het verzoek van de Procureur hebben ontvangen om een bemiddeling op te starten m.b.t. de feiten die in het dossier worden vermeld en dat de benadeelde een klacht heeft ingediend bij de politie maar dat de dienst na verschillende contacten kan zeggen dat de bemiddeling niet werd opgestart omdat minstens één van de partijen niet op het aanbod reageert.

3.2.2.3 Beslissing van de parketmagistraat na het aanstellen van de bemiddelingsdienst

3.2.2.3.1 Ingeval van een succesvolle face-to-face bemiddeling

Als de herstelbemiddeling succesvol werd doorlopen, dan zal de bemiddelingsdienst een zeer beknopt verslag overmaken aan de parketcriminoloog. Deze brengt op zijn beurt de magistraat hiervan op de hoogte, waarbij de dossiers allemaal zonder gevolg werden gezet.

3.2.2.3.2 In geval van onrechtstreekse contacten tussen dader en slachtoffer

In dat geval werden alle dossiers geseponeerd en werd het sepot telkens gemotiveerd door te wijzen op de wanverhouding die zou bestaan tussen het uitoefenen van de strafvordering en de maatschappelijke verstoring.

3.2.3 De schade voor de slachtoffers

Informatie m.b.t. de gevolgen voor de slachtoffers kon worden gehaald uit de verklaringen van benadeelde persoon en de processen verbaal van verhoor van de slachtoffers en hun ouders. De gevolgen blijken vooral moreel van aard. Vaak lokt het verspreiden van naaktfoto's onder medeleerlingen van eenzelfde school pestreacties uit zoals bvb. uitgescholden worden voor hoer nadat een naaktfoto circuleert. Een slachtoffer verklaarde gedegouteerd te zijn van de foto's en masturbatievideo's die verdachte haar ongevraagd heeft opgestuurd. Ook verklaarde ze schrik te hebben van betrokkene. Een ander slachtoffer verklaarde dat ze veel heeft geweend toen ze de foto's ontdekte op het internet. Als deze ontdekking gebeurt tijdens een examenperiode heeft dit nefaste gevolgen op de concentratie van het minderjarig slachtoffer in kwestie. Sommige slachtoffers weten niet hoe ze zich moeten voelen en geven aan schrik te hebben om terug naar school te gaan.

Een ander slachtoffer verklaarde dat ze zich slecht voelt bij het feit dat de foto's wel altijd ergens terug kunnen opduiken omdat ze het verleden op die manier niet achter zich kan laten aangezien ze er steeds opnieuw mee wordt geconfronteerd. Vaak schamen slachtoffers van dit soort pesterijen zich ook en verklaren aan de politie-inspecteur dat ze hun ouders op de hoogte hebben gebracht van zodra ze door de politie werden uitgenodigd voor verhoor, maar dat ze niet willen dat hun ouders, broers of zussen de bewuste foto's te zien krijgen. Een slachtoffer verklaarde dat ze ten gevolge van de verspreiding van naaktfoto's opmerkingen kreeg van vrienden en vriendinnen en dat ze daarom is weggegaan bij de jeugdbeweging waar ze al jaren lid was. Een vaak gehoorde uitvlucht die daders van secundaire 'sexting' aan hun slachtoffers geven is het feit dat hun GSM werd ontvreemd en dat deze personen de foto's naar zichzelf hebben gestuurd. Sommige daders vertellen hun slachtoffers ook dat hun facebookaccount of andere SNS account werd gehackt door derden, die dan overgingen tot het versturen van deze foto's. Slachtoffers van secundaire 'sexting' verklaren dat de feiten draaglijker zijn als ze weten niet het enige slachtoffer te zijn. Eén van de ouders verklaart dat hun dochter zeer zwaar heeft geleden door het feit dat er een naaktfoto van haar op het internet circuleerde en dat ze het op psychisch vlak zeer moeilijk heeft gehad. Hierdoor kreeg ze migraine-aanvallen. Een medisch onderzoek wees uit dat het ging om psychosomatische klachten die volgens de behandelend arts hun oorsprong vonden in de feiten. Soms blijken slachtoffers uitvluchten te zoeken om geen beelden van zichzelf te moeten doorsturen (vb. maandstonden) terwijl een leeftijdsgenoot hen onder druk zet dergelijk beeldmateriaal te maken en op te sturen. Een slachtoffer van beledigingen en bedreigingen via 'messenger' verklaarde aan de politie dat ze schrik heeft om nog buiten te komen en geslaan te worden en dat ze zich ten gevolge van de feiten mentaal gekwetst voelt. Uit het dossier bleek ook dat het slachtoffer zichzelf snijdt. In bepaalde dossiers was tevens sprake van materiële schade waarbij één van de pesters bijvoorbeeld een GSM kapot gooide. In een ander dossier laat het slachtoffer zich onderzoeken door een arts. Deze verklaart dat ze psychische angsten heeft ontwikkeld ten gevolge van de woordenwisselingen en de bedreigingen. De arts stelt dat dit een goede nachtrust verstoort en dat de lessen bijwonen op school daardoor problematisch wordt. Een slachtoffer van een combinatie tussen klassiek pesten en cyberpesten verklaart een fysiek letsel te hebben opgelopen. Tevens lijdt ze psychische schade en verklaart ze niet meer naar school te durven gaan. Eén casus betrof een combinatie tussen cyberpesten en klassiek pesten door een minderjarige jegens een leerkracht. De leerkracht dient klacht in omdat ze schrik heeft gekregen. Het is niet de eerste keer dat dergelijk feiten zich voordoen en tegenover andere leerkrachten stelde verdachte reeds gelijkaardig gedrag. Soms blijken online pesterijen zich te vertalen naar 'real-life' daden van fysieke agressie. Het slachtoffer in kwestie kreeg na herhaalde pesterijen van groep van vijf cyberpesters op facebook een

kopstoot op een openbare plaats en moest ten gevolge hiervan twee dagen thuis blijven van school. Het slachtoffer verklaart tijdens zijn verhoor angst te hebben dat dit zal escaleren, aangezien ze hem reeds hebben opgewacht na schooltijd. Een slachtoffer van anonieme telefonische belaging geeft tijdens haar verhoor aan angstig te zijn. Ze geeft aan de verdachte te hebben herkend op de tram aangezien hij erg leek op de foto's die op een facebook-account staan. Ze vermoedt dat het gaat om een manspersoon die wraak wil nemen omdat ze hem heeft afgewezen. Zoals hoger reeds vermeld brachten diverse onderzoeken m.b.t. cyberpesten aan het licht dat dergelijk gecombineerd pesten de meest vergaande gevolgen heeft voor de slachtoffers en hier psychologisch enorm zwaar onder te lijden hebben.

Uit de verklaringen die de slachtoffers aan de verbaliserende politiediensten aflegden kon ik afleiden dat tieners (en vooral zeer jonge meisjes) zodanige stress kunnen ondervinden van de virtuele sexuele wurggreep waarin een anoniem persoon hen houdt (ook al gaat het misschien zelf om een zeer jong persoon), dat zij op een bepaald moment crashen en totaal ontredderd, onthutst en angstig uiteindelijk hun verhaal vertellen aan hun ouders. Uit de dossiers viel inderdaad af te leiden dat het onder druk zetten om dergelijk foto's te maken en door te sturen soms al ettelijke maanden bezig is.

3.2.4 Modus operandi van de verdachten van zedenfeiten tot het verkrijgen van intiem beeldmateriaal van minderjarigen: Waarom gaan minderjarige meisjes zo 'makkelijk' over tot het doorsturen van naaktfoto's?

Deze vraag komt meermaals terug als men de publieke opinie leest (reacties van lezers op bepaalde krantenartikelen inzake cyberpesten). In de volgende paragrafen wordt gepoogd enig inzicht te verschaffen o.b.v. de verklaringen van slachtoffers aan de politiediensten.

Uit de studie blijkt dat vaak herhaaldelijk en aanhoudend druk wordt uitgeoefend door de verdachten op de slachtoffers. Op welke wijze druk wordt uitgeoefend op de slachtoffers verschilt van dossier tot dossier en vertoont verschillende gradaties. Soms worden betrokkenen bij een weigering van het slachtoffer ongeduldig en blijft het bij aandringen tot het slachtoffer dan uiteindelijk toegeeft of slaat verdachte bij een weigering een agressieve toon aan in de online conversaties. Vaak wordt emotionele chantage aangewend door de verdachte. Zo gebeurt het dat verdachte tegen het slachtoffer zegt niet meer van haar te zullen houden of ermee dreigt de relatie te zullen verbreken als zij niet ingaat op zijn verzoek. Naaktfoto's worden ook gevraagd onder de belofte een relatie te zullen aangaan met het slachtoffer waarbij misbruik wordt gemaakt van de verliefdheidsgevoelens van het slachtoffer. Verdachte is op de hoogte van de gevoelens die het meisje koestert en zich hiervan bewust wordt het slachtoffer dan onder druk gezet.

Ook het omgekeerde scenario doet zich voor. Na het verbreken van de relatie vraagt de verdachte naaktfoto's aan het meisje en laat hij uitschijnen dat indien ze hierop ingaat de relatie misschien nog een kans maakt. Het meisje gelooft dit en gaat erop in.

Het gebeurt vaak dat de verdachten stapsgewijs te werk gaan door langzaam maar zeker steeds meer naakt te vragen. Eerst vraagt men van het slachtoffer een pikante foto. Gaat ze daarop in dan gaat men een stap verder door een foto in bikini te vragen enz.

In het kader van een relatie gebeurt het dat de verdachte als 'wederdienst' zelf eerst een (al dan niet echte) video of foto van zichzelf naar het meisje stuurt waarop hij zich masturbeert of gewoon naakt poseert.

Eén verdachte nam de foto's zelf na seksueel contact en terwijl het slachtoffer onder invloed was van drank en drugs. Initieel had ze dit seksueel contact geweigerd ook al was ze verliefd. Verdachte bleef aandringen en nadien nam hij foto's van haar. Ze beval hem te stoppen maar hij verzekerde haar dat dit voor persoonlijk gebruik was. Uiteindelijk stuurt hij ze toch door naar anderen en legden ze ondertussen reeds een hele weg af op het internet.

4 ALGEMEEN BESLUIT

De Belgische jurist die voor het eerst wordt geconfronteerd met een cyberpestcase in de leeromgeving zal in de eerste plaats op zoek willen gaan naar een definitie van het fenomeen in de wetgeving: internationaal, Europees en nationaal. Deze is nu eenmaal opgeleid om de feiten die hem worden aangeleverd een plaats te geven binnen het bestaande wettelijk kader. Gaat hij echter specifiek op zoek naar de term cyberpesten in de wet, dan komt hij terug van een kale reis. Er bestaat geen specifieke wettelijke omschrijving van cyberpesten: niet in de strafwet, niet in een bijzondere strafwet, niet in het burgerlijk recht, nergens. Gezien de bijzonder ernstige sociale, psychische en fysieke schade die cyberpesterijen kunnen veroorzaken bij het (vaak zeer jonge) slachtoffer, zou men dit nochtans wel verwachten. Voor een definitie van het fenomeen zal de jurist dan ook elders te rade moeten gaan: (1) bij de menswetenschappelijke literatuur die vooral sinds 2006 door diverse criminologen, psychologen, sociologen en pedagogen wereldwijd over het onderwerp werd gepubliceerd; (2) bij internationale en Europese organisaties die naar aanleiding van studiedagen of initiatieven tegen cyberpesten een definitie hebben gegeven (die gebaseerd is op de menswetenschappelijke literatuur) (3) in nationale beleidsdocumenten (die eveneens verwijzen naar de definities uit de menswetenschappen).

Na deze studie zal hij zijn blik dan terug op de wet moeten richten en kijken of er een match bestaat tussen de vele verschijningsvormen van cyberpesten zoals die in de menswetenschappelijke literatuur worden omschreven en één of andere wettelijke bepaling, wil hij de een juridisch gevolg kunnen geven aan een bepaalde case.

Zolang er geen specifieke wettelijke definitie van cyberpesten bestaat, zal empirische menswetenschappelijke kennis over het fenomeen en de manier waarop diverse universitaire onderzoekers het fenomeen definiëren is dan ook een *conditio sine qua non* zijn alvorens te kunnen overgaan tot een juridische benadering van het fenomeen. In antwoord op onze vraag om inzage te kunnen krijgen van rechtspraak van de jeugdrechters m.b.t. pestcases aan de Procureurs des Konings van alle gerechtelijke arrondissementen, meldde het parket van Turnhout en Mechelen dat feiten van pesten niet als dusdanig worden gekwalificeerd. Aangezien zij worden gekwalificeerd als 'opzettelijke slagen en verwondingen' of 'wederzijdse opzettelijke slagen en verwondingen' of 'belaging' of 'bedreigingen' of 'beschadigingen' is het dan ook vrijwel onmogelijk om statistieken te trekken over enkel 'pesten' aangezien onder al deze kwalificaties heel wat meer situaties vallen dan enkel pesten. Het Antwerps parket merkte in diezelfde zin op dat pest-dossiers niet als dusdanig worden 'getagd' binnen de politiediensten met een afzonderlijk herkenningsteken (zeker al niet binnen een leeromgeving). Het ontbreken van een aparte misdrijfcategorie betekent een zwaar struikelblok voor wetenschappelijk onderzoek naar de justitiële afhandeling van cyberpestcases. Er kan dan ook worden geadviseerd om in de aanvankelijk PV's van verhoor door de politiediensten een extra herkenningsnummer te laten toevoegen in die zaken waar er sprake is van cyberpesten. Op deze manier zou het wél mogelijk zijn gerichte listings te trekken en zou een realistischer beeld kunnen worden geschetst i.p.v. de cijfergegevens (zoals nu gebeurt) enkel te beperken tot belaging met als *modus operandi* 'internet'.

In het kader van deze scriptie kon worden vastgesteld dat de vele verschijningsvormen van het fenomeen zoals die in de literatuur worden omschreven vaak corresponderen met reeds bestaande strafbaarstellingen in het strafwetboek of in bijzondere wetten en op die manier een MOF kunnen opleveren in hoofde van een minderjarige, wat een interventie toelaat van het jeugdparquet. Een probleem stelt zich echter in de gevallen waarin een minderjarige een leeftijdsgenoot aanzet tot zelfdoding. Samen met Prof. Rozie kan worden geconcludeerd dat er op dat vlak een hiaat blijkt te bestaan in de wetgeving. Er kan dan ook worden geadviseerd om het aanzetten tot zelfdoding strafbaar te stellen zoals dat tevens het geval is in de ons omringende landen en dit los van het ingetreden gevolg.

De op het eerste zich meest voor de hand liggende wettelijke bepaling om cyberpesten onder te vatten is zoals gezegd artikel 145, §3bis van de wet betreffende de elektronische communicatie. In het betreffende deel kwamen we tot het besluit dat de derde voorwaarde soms belet dat een cyberpestsituatie onder dit artikel kan worden gevat. Er dient namelijk sprake te zijn van een correspondent wat inhoudt dat er interactie moet zijn geweest tussen dader en slachtoffer. Er kan dan ook worden geadviseerd om deze derde voorwaarde op te heffen, waardoor ook de cyberpestsituaties waarbij sprake is van eenzijdig verstuurde haatboodschappen of beledigende foto's eveneens onder het artikel kunnen worden gevat. Er dient dan ook een wetsvoorstel in die zin te worden ingediend in het federaal parlement.

Na een uitgebreide studie van de regelgeving die van toepassing is op minderjarige delinquenten, kunnen we besluiten dat de jeugdparketten o.b.v. de jeugdbeschermingswet over zeer waardevolle instrumenten beschikken om een preventieve en op herstel gerichte rol te spelen in cyberpestdossiers. Het gaat hier in geen geval over sancties (minderjarigen kunnen in België (behalve bij een uithandengeving) niet worden gestraft). Zo kon worden vastgesteld dat het jeugdparket Halle-Vilvoorde aan de partijen in cyberpestdossiers vaak een voorstel doet tot herstelbemiddeling. Tevens wordt in beperkte mate gebruik gemaakt van de mogelijkheid om de verdachte een mondelinge herinnering aan de wet te geven. Er zou o.i. echter ook meer beroep moeten worden gedaan op de mogelijkheid om aan de daders een waarschuwingsbrief te sturen. In geen enkel dossier dat we hebben bestudeerd werd een dergelijke brief overgemaakt aan een minderjarige verdachte.

Wij hebben kunnen vaststellen dat het jeugdparket in samenwerking met de politiediensten over de nodige slagkracht beschikt om aan de hand van het ter hunner beschikking staande pallet aan opsporingsdaden bepaalde vormen van cyberpesterijen hic et nunc de kop in te drukken. Denken we hierbij aan de mogelijkheid om jegens een telecombedrijf een vordering in te stellen tot identificatie van een bepaald IP-adres zodat kan worden voorkomen dat de persoon die zich verstoppt achter de online-technologie nog meer slachtoffers kan maken.

In het algemeen kan men zich de vraag stellen of dergelijke dossiers soms niet al te vlug worden geseponeerd louter en alleen omdat men te kampen heeft met een nijpend personeelstekort bij Justitie. De overheid zou o.i. dan ook meer middelen moeten vrijmaken om bvb. te kunnen overgaan tot de aanwerving van bijkomende parketcriminologen die zich specialiseren in deze materie.

Bij de rapportage van de dossierstudie werd aangetoond dat ook de politiediensten tijdens het afnemen van de verhoren een belangrijke preventieve rol spelen. Welke ook de

beslissing is van de magistraat op het einde van het opsporingsonderzoek, er zal steeds een preventief effect uitgaan van de tussenkomst van de politiediensten, o.l.v. het jeugdparket. Tijdens de dossierstudie kon worden vastgesteld dat een oproepingbrief tot verhoor vaak wonderen doet en zorgt voor een shockeffect bij minderjarige verdachten. Ook het feit dat een inspecteur ter plaatse gaat om een huiszoeking te verrichten maakt een bijzonder grote indruk op de verdachten. De politiediensten komen vaak tussen op een wijze die veel weg heeft een mondelinge herinnering aan de wet op parketniveau. Vaak geven de politiediensten ook bijkomend advies over bestaande hulpverleningsinstellingen en geven ze uitleg over de gevolgen van cyberpestgedrag.

Tijdens de bespreking van het juridisch kader werd gewezen op twee recente en belangrijke wetswijzigingen die mogelijks een effect zullen hebben op de juridische afhandeling van cyberpestdossiers (1) de opheffing van het derde lid van artikel 442bis Sw. dat de belaging strafbaar stelt en waardoor geen klacht meer moet worden ingediend door het slachtoffer en (2) de wetswijziging m.b.t. de bepalingen inzake voyeurisme waarbij het verspreiden van naaktfoto's of video's expliciet strafbaar wordt gesteld. Een evaluatie van de impact van deze wetswijzigingen op de justitiële afhandeling van cyberpestdossiers zou het voorwerp kunnen uitmaken van een apart onderzoek.

In de lijn van de opvattingen van de herstelbemiddelingsdienst ALBA kunnen we na de dossierstudie besluiten dat cyberpesten nooit een onschuldig tijdverdrijf is en dat indien het slachtoffer de stap zet om klacht in te dienen bij een politiedienst dit meteen ook betekent dat de persoon in kwestie zwaar te lijden heeft onder de situatie. Het aanbod tot herstelbemiddeling lijkt dan ook een waardevol instrument. De herstelbemiddelingsdienst merkt vanuit haar werking dat excuses zeer gewaardeerd worden bij de benadeelden en dat de bemiddeling hen ook de mogelijkheid geeft om rechtstreeks of via de bemiddelaar aan te geven hoezeer de pesterijen ingegrepen hebben in hun leven. Jonge daders worden via bemiddeling uitgenodigd om stil te staan bij de effecten van hun pestgedrag. ALBA roept dan ook op om *nóg meer beroep te doen op deze afhandelingswijze*.

We stellen vast dat veel scholen reeds initiatieven nemen tegen cyberpesten, maar dat dit niet in alle scholen het geval is. Er kan dan ook worden gepleit voor een interventie van de wetgever waarbij aan de scholen een strafrechtelijk gesanctioneerde wettelijke plicht wordt opgelegd om cyberpesten aan te pakken, naar analogie met de wettelijk opgelegde zorgplicht in Nederland en naar analogie met de welzijnswet werknemers.

Zelfs in het geval het parket de jeugdrechter zou vorderen in een frappant pestdossier is dit nog steeds geen repressieve benadering van pesten. In België is er nog steeds sprake van een jeugdbeschermingsrecht i.p.v. een jeugdsanctierecht. De jeugdrechter heeft een

opvoedende en beschermende taak en om deze te vervullen beschikt hij over een pallet aan beschermende en opvoedingsmaatregelen. Slechts in uitzonderlijke gevallen zal de jeugdrechter tot een plaatsing besluiten. Er dient dan ook te worden afgestapt van de negatieve houding tegenover het indienen van een klacht bij de politiediensten. Na een deze grondige studie durven we gerust stellen dat slachtoffers juist dienen te worden aangemoedigd om de officiële instanties in te schakelen.

Verschillende onderzoekers hebben aangetoond dat de onderwijswereld onvoldoende juridische kennis heeft over de cyberpestproblematiek: (1) is dergelijk gedrag strafbaar? (2) welke zijn de knipperklichten? (3) welke weg moet door wie worden bewandeld om juridisch gevolg te kunnen geven aan een cyberpestdossier? Dit komt tot uiting in de manier waarop cyberpesten in de schoolreglementen wordt gedefinieerd, als het al wordt opgenomen want dit blijkt niet steeds het geval te zijn. Dat de maatschappij een bepaald gedrag viseert dat dan door submaatschappijen zonder adequate kennis ter zake anders of helemaal niet wordt gedefinieerd, terwijl deze nu net een centrale rol horen te spelen op het vlak van preventie is een onhoudbare situatie. Volgens sommige van de bevoorrechte getuigen die we hebben gesproken staan scholen bijzonder negatief tegenover het recht in het algemeen en dan zeker tegenover een juridische afhandeling van een pestcase die zich binnen hun muren heeft afgepeeld. Hoe men het ook draait of keert, justitie zal in dergelijke zaken steeds het laatste woord hebben, of men dat nu wil of niet. Een argument te meer voor scholen en leerkrachten om zich te verdiepen in het fenomeen en oog te hebben voor hoe de bevoegde instanties cyberpestgedrag juridisch benaderen en afhandelen en deze kennis en inzichten over te dragen op de leerlingen. Ook dát is een voorbereiding voor onze jeugd van vandaag op het echte leven van morgen. Uit de processen verbaal van verhoor die in het kader van deze scriptie werden bestudeerd blijkt vaak dat tieners niet het minste besef hebben over het feit dat cyberpestgedrag een inbreuk kan opleveren op de strafwet. Deze kennisoverdracht is zeer belangrijk in het kader van burgerschapsvorming. Eens de minderjarige cyberpesters van vandaag de volle leeftijd van achttien jaar zullen bereikt hebben en zij allen de schoolpoort definitief achter zich dichttrekken, zullen zij niet meer de gratie kunnen genieten van de opvoedkundige maatregelen van het jeugdrecht, maar zal het stellen van cyberpestgedrag meteen een ticket betekenen richting correctionele rechtbank, met alle gevolgen van dien voor hun latere kansen op een plaats op de arbeidsmarkt. Het is daarom belangrijk dat onderwijzers en leerlingen duidelijk weten welke gedragingen niet getolereerd worden en welke sancties en reacties hieraan worden gekoppeld, niet alleen op het niveau van de micro-gemeenschap van de school, maar ook op het niveau van de maatschappij als geheel.

BIBLIOGRAFIE

WETGEVING

Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden 4 november 1950, *BS* 19 augustus 1955.

Richtlijn Europees parlement en de Raad nr. 95/46/EG, 24 oktober 1995 betreffende de bescherming van natuurlijke personen in verband met de verwerking van persoonsgegevens en betreffende het vrije verkeer van die gegevens, *Pb.L.* 23 november 1995, 0031-0050.

Besluit Europees parlement en de Raad Nr. 1351/2008/EG, 16 december 2008 tot vaststelling van een meerjarenprogramma van de Gemeenschap betreffende de bescherming van kinderen die het internet en andere communicatietechnologieën gebruiken, *Pb.L.* 24 december 2008, 118-127.

Gecoördineerde Grondwet 17 februari 1994, *BS* 17 februari 1994.

Strafwetboek 8 juni 1867, *BS* 9 juni 1867.

Wet van 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming, het ten laste nemen van minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd en het herstel van de door dit misdrijf veroorzaakte schade, zoals gewijzigd door de wet van 13 juni 2006.

Wet van 4 augustus 1996 betreffende het welzijn van de werknemers bij de uitvoering van hun werk.

Wet van 23 maart 2000 inzake de herziening van Titel II van de Grondwet, om nieuwe bepalingen in te voegen betreffende de rechten van het kind op morele, lichamelijke geestelijke en seksuele integriteit te verzekeren, *BS* 25 mei 2000.

Wet 11 juni 2002 betreffende de bescherming tegen geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag op het werk, *BS* 22 juni 2002.

Wet van 25 april 2007 houdende diverse bepalingen (IV).

Wet van 19 april 2014 houdende invoering van boek XI, "intellectuele eigendom" in het wetboek van economisch recht, en houdende invoeging van bepalingen eigen aan boek XI in boeken I, XV en XVII van hetzelfde wetboek, *BS* 12 juni 2014, 44352.

Wet van 1 februari 2016 tot wijziging van diverse bepalingen wat de aanranding van de eerbaarheid en het voyeurisme betreft.

Wetsvoorstel ingediend tot invoeging in het strafwetboek van een artikel 471bis teneinde aanzetting tot zelfmoord te bestraffen, *Parl. St.* Kamer 1996-97, nr. 1197/1, 1-5.

Voorstel van wet (C. VAN CAUTER e.a.) tot wijziging van het strafwetboek wat betreft de strafbaarstelling van pesterijen, *Parl.St.* Kamer 2014-15, nr. 54-0463/001/4.

Verslag van de hoorzittingen over het wetsvoorstel tot wijziging van het strafwetboek wat betreft de strafbaarstelling van pesterijen, *Parl.St.* Kamer 2015-16, nr. 54-0463/003/11.

Amendementen (C. VAN CAUTER e.a.) op het wetsvoorstel tot wijziging van het strafwetboek wat betreft de strafbaarstelling van pesterijen, *Parl.St.* Kamer 2015-16, nr. 54-0463/002/2.

Wetsvoorstel inzake de uitbreiding van de wet van 28 mei 2002 betreffende de euthanasie tot minderjarigen, de medische hulp aan de patiënt die zelf een levensbeëindigende handeling stelt en de strafbaarstelling van de misdrijven die aanzetten tot en hulp bij zelfdoding, *Parl. St.* Senaat 2012-13, nr. 5-1947/1.

Vr. en Ant. Senaat, Vr. nr. 51-738, 4 juli 2005 (D. CASAER).

Vr. en Ant. Kamer, Vr. nr. 54-190, 6 februari 2016 (F. DEMON).

Vr. en Ant. Senaat, Vr. nr. 5-6412, 5 juni 2012 (H. BROERS).

Vr. en Ant. Senaat, Vr. nr. 4-5728, 7 december 2009 (F. SEMINARA).

Vr. en Ant. Senaat, Vr. nr. 5-11146, 18 februari 2014 (G. DE PADT).

Vr. en Ant. Senaat, Vr. nr. 5-11146, 18 februari 2014 (G. DE PADT).

KB van 18 september 1992 ter bescherming van de werknemers tegen ongewenst seksueel gedrag op het werk, BS 7 oktober 1992.

RECHTSPRAAK

Cass., 30 juni 1958, *Pas.* 1958, I, 1221.

Cass. 7 januari 1997, AR P.95.1312.N.

Cass. 3 februari 2004, AR P.03.1427.N.

Cass. 17 januari 2012, P.11.0871.N.

Cass. 6 februari 2013, AR P.2012.1650.F.

Cass. 29 oktober 2013, AR P.13.1270.N.

Cass. 10 juni 2015, AR P.2015.0316.F.

Hvb. Gent 27 september 2016, *NT* 2015, 888.

Corr. Brussel 22 december 1999, *A&M* 2000, 134.

Corr. Brugge 18 april 2001, *AJT* 2001-02, 75.

Corr. Brussel 8 december 2004, nr. 53.99.825/04, *Soc. Kron.* 2005, afl. 8, 460.

Corr. Oudenaarde 9 september 2005, *RABG* 2006/12, 890.

Corr. Antwerpen 4 mei 2012, *A&M*, 2012, 481-484 (Noot D. VOORHOOF, 484-486).

Rb. Antwerpen 21 december 2000, *De Juristenkrant* 2001, afl. 22, 4.

Voorz. Rb. Brussel, 26 juni 2006, AR 2006/987/C.

Rb. Antwerpen 5 november 2008, *NC* 2010, 134-136 (noot HUYBRECHTS, 136.).

Rb. Antwerpen 22 januari 2014, *NC* 2014, 327-328.

RECHTSLEER EN CRIMINOLOGISCHE LITERATUUR

BAUMAN, S., TOOMEY, R.B., WALKER, J.L., "Associations among bullying, cyberbullying, and suicide in high school students", *Journal of adolescence*, 2013, 341-350.

BAUMAN, S. en NEWMAN, N.L., "Testing assumptions about cyberbullying: perceived distress associated with acts of conventional and cyberbullying", *Psychology of violence* 2013, 27-38.

BEIRENS, L., "De politie uw virtuele vriend? Nadenken over een beleidsmatige aanpak van criminaliteit in virtuele gemeenschappen in cyberspace." *Orde van de Dag* 2010, afl. 49, 51-55.

BREWAEYS, E., "Persmisdrijf via internet", *NJW* 2014, 408-412.

BROUWERS, B., "Jeugdsanctierecht in Europa: is uithandengeving een evidentie?", *Jura Falconis* 2007-08, 4-8.

CHADWICK, S., *Impacts of cyberbullying, building social and emotional resilience in schools*, London, Springer, 2014, 89 p.

CHEN, L.M. en CHENG, Y.Y., "Perceived severity of cyberbullying behaviour: differences between genders, grades and participant roles", *Educational psychology* 2016, 3.

CORCORAN, L., MCGUCKIN, C. en PRENTICE, G., "Cyberbullying or cyberaggression: a review of existing definitions of cyber-based peer-to-peer aggression", *Societies* 2015, 245-255.

D'HAESE, W., "De bevoegdheid van het stellen van daden van opsporing binnen een schoolcontext.", *TORB* 2011-2012, 38-42.

DE CRAIN, C., "De nood aan een handelingsprotocol op school voor de bescherming van de integriteit van het kind", *TORB*, 2011-2012, 16-23.

DENYS, E., "Awel, ik zie het niet meer zitten.", *TJK* 2014, 189-196.

DE SMET, B., "Vijftig jaar jeugdbescherming: strafrechtelijke perspectieven.", *Nullum Crimen* 2015, afl. 4, 235-285.

DIERICKX, A. "Hoe ver reikt de bescherming van de strafbepalingen van aanranding van de eerbaarheid en verkrachting?", *Nullum Crimen* 2006, 95-108.

GIBB, Z.G. en DEVEREUX, P.G., "Who does that anyway? Predictors and personality correlates of cyberbullying in college", *Computers in Human Behaviour* 2014, 8-16

GOODBOY, A.K. en MARTIN, M.M., "The personality profile of a cyberbully: examining the dark triade", *Computers in human behaviour* 2015, 2-15.

HEIDEN, S. en MAES, K., "Recht uit het veld", *TJK* 2008, 144-146.

KERSTENS, J. en VEENSTRA, S., "Cyberpesten vanuit een criminologisch perspectief", *Panopticon* 2013, Afl. 4, 375-393.

KINDERRECHTENCOMMISSARIAAT, "het negende jaarverslag van het kinderrechtencommissariaat", *TJK*, 2008, 82-8

KOWALSKY, M., SCHROEDER, A.N., GIUMETTI W.G., en LATTANNER, M.R., "Bullying in the digital age: a critical review and meta-analysis of cyberbullying research among youth", *Psychological Bulletin* 2014, 1073-1137.

LANCKSWEERDT, E., "Bemiddeling in het onderwijs en burgerschapsvorming", *TORB* 2016-17, 5-16.

LAUWERS, G., "Naar een opleidingsonderdeel in de nascholing voor onderwijzend personeel over het juridisch kader van toepassing op probleemsituaties op school", *TORB* 2011-12, 121-124

LIEVENS, E., "Bullying and sexting in social networks from a legal perspective: between enforcement and empowerment." 4.

LOWRY, P.B., WANG, C., ZHANG, J. en M. SIPONEN, "Why do adults engage in cyberbullying on social media? An integration of online disinhibition and deindividuation effects with the social structure and social learning (SSSL) model, *Information Systems Research* 2016, 241-255.

MISHNA, F., CRAIG, DACIUK W.J. EN WIENER, J., "Prevalence, motivations, and social, mental health and health consequences of cyberbullying among school aged children and youth: protocol of a longitudinal and multi-perspective mixed method study", *JMIR RES PROTOC* 2016, 1-11.

NOORLANDER, C.-N., "De zorgplicht voor een veilig schoolklimaat naar Nederlands onderwijsrecht", *TORB* 2011-2012, 110-120.

OP DE BEECK, H., "De maatschappelijke rol van (criminologische) onderzoekers vanuit een kinderrechtenperspectief. Een moeilijke evenwichtsoefening?", *TJK* 2012, 126-144.

ORTEGA-BARON, J.O., BUELGA, S. en Cava, M.J. "The influence of school climate and family climate among adolescent victims of cyberbullying", *Media Education Journal* 2016, 53-65.

ORTEGA, R., ELIPE, P., MORA-MERCHAN, J.A, GENTA, M.L., BRIGHI, A., GUARINI, A., SMITH, P.K, THOMPSON, F., TIPETT, N., "The emotional impact of bullying and cyberbullying on victims: a European cross-national study", *Aggressive behaviour*, 2012, volume 38, 342-356.

O'SULLIVAN, P.B. en GLANAGIN, A.J. "An interactional reconceptualization of flaming and other problematic messages", [http://:My.ilstu.edu/-posull/flaming.htm](http://My.ilstu.edu/-posull/flaming.htm)

PATCHIN, J.W. en HINDUJA S., "Bullies move beyond the schoolyard. A preliminary look at cyberbullying", *Youth violence and juvenile justice* 2006, 152-163.

PERREN S., MCGUCKING C., COWIE H., en SMAHEL D., "Coping with cyberbullying: a systematic literature review. Final report of the COST IS 0801 Working Group 5.", 2012, 19-25.

POZZA, V.D, PIETRO, A.D., MOREL, S. en PSAILA E., *Cyberbullying among young people. Study for the Libe Committee*, European Parliament, Directorate General For internal policies, citizen's rights and constitutional affairs, Brussel, 2016, 191 P.

ROZIE, J., "Zelfdoding en strafrecht: het taboe doorbroken.", *RW* 2013-14, 282-303.

SMETS, S., "De doorwerking van het kinderrechtenverdrag in de rechtspraak van het EHRM", *TJK* 2013, 82-89.

STEVENS, L., "Stalking strafbaar", *RW* 1998-99, 1377-1380.

SMITH, P.K., MORITA, Y., JUNGER-TAS, J., OLWEUS, D., CATALANO, R. en SLEE, P., *The nature of school bullying. A cross-National Perspective*, London, Routledge, 1999, 330 p.

SMITH, P.K., TIPPETT, N., MAHDIVA, J., "Cyberbullying: its nature and impact in secondary school pupils", *Journal of child Psychology and psychiatry* 2008, 376-385.

TURTELBOOM A., "Jongeren en geweld", *TORB* 2012-13, 62-63.

VALCKX, S. en LAUWERS, G., "Een verkennende studie naar de doorwerking van het verdrag inzake de rechten van het kind in het pestbeleid op basisscholen.", *TORB* 2012-2013/1, 40-55.

VAN CLEEMPUT, K., LIEVENS, E. en PABIAN, S., "Een empirisch en juridisch perspectief op cyberpesten", *TJK* 2016/1, 6-22.

VANDAELE, A., "Het internationaal verdrag inzake de rechten van het kind in het onderwijscontentieux.", *TORB* 2006-07, 258-269.

VAN DAMME, A., PAUWELS, L. en VAN GOMPELAERE, M., "Traditioneel pestgedrag versus cyberpesten: een verkennende analyse van zelfgerapporteerd dader-en slachtofferschap", *Panopticon* 2013, Afl. 6, 448-472.

VANDENBOSCH, H., en K. VAN CLEEMPUT, "Cyberbullying among youngsters: profiles of bullies and victims", *New media & society*, 2009, 1349-1371.

VANOBERGEN, B. en DE RYCKE, L., "Geweld, gemeld en geteld. Jongeren op zoek naar nuance.", *TORB* 2011-2012, 7-15.

VAN RUMST, S., "Herstelbemiddeling in de nieuwe wet op de jeugdbescherming. De wettelijke verankering van een praetoriaanse praktijk", *TJK*, 2006, 291-301.

VLAAMSE SCHOLIERENKOEPEL, "Polsbandjes en dansjes lossen pesten niet op: hoe ver laten we het nog komen?", <https://www.scholierenkoepel.be/artikels/polsbandjes-en-dansjes-lossen-pesten-niet-op>.

VAN MOFFAERT, M., WAUTERS, D. en WAUTERS T., *Psychiatrie*, Gent, Academia Press, 1998, 252 p.

VAN VOLSEM, F., "Nogmaals over het materieel bestanddeel van het misdrijf belaging", *RAGB* 2011, 2.

VASSEUR, R., "Belaging is niet langer een klachtmisdrijf.", *De Juristenkrant* 2016, 14-23.

VERHELLEN, E., "Het verdrag inzake de rechten van het kind meerderjarig. Enkele beschouwingen over de implementatie in België.", *TJK* 2008, 11-40.

VERMASSEN, J., *Moordenaars en hun motieven*, De Bezige Bij, 2004, 620 p.

WALRAVE, M., DEMOULIN, M., HEIRMAN, W. en VAN DER PERRE, A., *Cyberpesten: pesten in bits & bytes*, Brussel, observatorium van de rechten op het internet, 2009, 156 p.

WARNER, D. en RAITER M., "Social context in Massively-multiplayer online games (MMOG's): ethical questions in shared space", *International review of infirmation ethics* 2005, 47-56.

KRANTENARTIKELLEN

BRASSER, B., "Sancties voor scholen die niets doen tegen pesten", *Metro*, 22 juni 2016.

EECKHOUT, J., "Meisje (13) al twee jaar hard aangepakt, nu ook ouders belaagd", *Het laatste Nieuws*, 29 september 2016.

KINTAERT, T., "Leraar doet mee met pesten van leerling", *Het laatste Nieuws*, 15 februari 2015.

OP DE BEECK, H., "Meisje van 16 stapt uit het leven nadat internetpesters haar vragen zelfmoord te plegen", *Het Laatste Nieuws*, 12 december 2012.

PROVOOST, E., "Terug naar school zonder angst voor pesterijen.", *Het Laatste Nieuws*, 25 augustus 2014.

REYNEBEAU, M., "Happy slapping is rage geworden", *De Standaard*, 25 maart 2006.

ROZIE, J., "Waar naartoe met het klachtmisdrijf?", *RW* 2015-16/41, 1603-1609.

VEREYCKEN, S., "Week tegen pesten: het komt op elke school voor, ook al beweren directies van niet.", *Het Laatste Nieuws*, 17 februari 2017.

VERHAERT, W., "Bejaarden pesten elkaar nog meer dan kinderen", *Gazet van Antwerpen*, 5 oktober 2009.

VLEMINGS, J., "Aantal klachten over pesten op het werk stijgt jaar na jaar.", *Het laatste Nieuws*, 28 juli 2012.

VAN DER ZEYPEN, T. en WERTELAERS, K., "Verplegers maken bejaarden belachelijk op facebook: 'mama's haren extra in de war gelegd voor foto'", *Het Laatste Nieuws*, 12 september 2016.

VEREYCKEN, S., "Sexting leidt tot ernstige depressies bij jongeren", *Het Laatste Nieuws*, 13 mei 2015.

X, "Mishandelende partners leren dit door te pesten op school", *Het Laatste Nieuws*, 7 juni 2011.

X, "Geen straf voor oud-leerling Da Vinci College Leiden vanwege spijbelen", *Omroep West*, 29 september 2016.

X, "Elke week vijf zelfmoordpogingen onder studenten", *De Standaard*, 2 februari 2016.

X, "Choquerende video brengt cyberpesten onder de aandacht", *Knack*, 24 augustus 2013.

X, "Meisje (14) steekt klasgenoot met mes na cyberpesten", *Het Laatste Nieuws*, 15 januari 2014.

X, "Pesten binnenkort geen klachtmisdrijf meer", *Het Laatste Nieuws*, 23 februari 2016.

X, "Gerecht kan makkelijker optreden tegen pesten", *Het Laatste Nieuws*, 10 maart 2016.

X, "Als zelfdoding zelfmoord wordt", *De Morgen*, 8 november 2013.

X, "Belg haat (en houdt van) bumperkleven", *Het Laatste Nieuws*, 28 januari 2015.

X, 'Sportclubs strijden tegen pesten', *Het Laatste Nieuws*, 10 maart 2016.

X, "Pesterijen tegen burens leveren man jaar voorwaardelijk op", *Het Laatste Nieuws*, 28 juni 2016.

X, "Gepeste tiener (12) pleegt zelfmoord", *Gazet Van Antwerpen*, 4 december 2015.

X., "Belgische tiener (16) pleegt zelfmoord na pesterijen op Ask.fm: stop met in het virtuele te leven", *Het Laatste Nieuws*, 12 augustus 2014.

X., "Gepeste Kayleigh eist 2600 euro, pestkop Kacey weigert", *Het Laatste Nieuws*, 28 december 2012.

X, "Hackersgroep viseert Milquet na zelfmoord Madison (14)", *Het laatste Nieuws*, 16 februari 2016.

X, "Van een statement gesproken: bikers begeleiden gepest meisje naar school", *Het Laatste Nieuws*, 9 augustus 2016.

X, "Scholen moeten meer tegen cyberpesten doen", *Het Laatste Nieuws*, 27 februari 2014.

X, "Ook leerkrachten en directeurs pesten elkaar", *Het Laatste Nieuws*, 24 oktober 2010.

X, "Weggepest door de directie.", *Klasse voor leraren* 1995, nr. 53, 1-2.

X, "1 op 9 leraren gepest", *Het Laatste Nieuws*, 11 maart 2015.

X, "Zo bestrijdt jeugdbeweging pesten", *Het Laatste Nieuws*, 19 februari 2017.

REPORTAGES

Reportage telefacts, 03 september 2013.

Reportage karrewiet

INTERNETBRONNEN

<http://www.mens-en-samenleving.infonu.nl/pedagogiek/59534-pesten-op-de-lagere-school-en-middelbare-school.html>

X, "Brief Information about Dan Olweus and OBPP History",
<http://olweus.sites.clemson.edu/history.html>

<http://mediawijs.be/mediabank/klasse-confronteert-met-cyberpesten>

www.internetslang.com

www.humo.be/humo-archieef/265962/cyberpesten-slaat-diepere-wonden-dan-gewoon-pesten.

<http://bullyproofclassroom.com/10-most-common-cyber-bullying-tactics>.

<https://www.youtube.com/watch?v=2opHq9mak8c>

https://wn.com/anti_social_media_cyberpersecution_trending

www.pestening.nl/nieuws/pestening-anno-2014-veel-erger-het-gaat-de-hele-dag-door.

<http://www.wetboek-online.nl/wet/Wetboek%20van%20Strafrecht.html>

BIJLAGE: Checklist dossieranalyse

Dossiernummer	
Gaat het om pesterijen?	
Als het gaat over pesterijen: over welk soort pesterijen gaat het concreet (klassiek pesten, cyberpesten, een combinatie,...)? Dit zal in de mate van het mogelijke een praktische terugkoppeling inhouden naar de literatuurstudie waarin alle mogelijke pestvormen onder minderjarigen werden besproken (klassiek speelplaatspesten en cyberpesten). Het gaat om het aftoetsen van verklaringen aan de politiediensten aan de literatuurstudie.	
Link met schoolomgeving?	
Indien het op zich niet gaat om pesterijen , is er een link met pesterijen?	
Gaat het om pesterijen die op zich niet strafbaar zijn gesteld maar die geëscaleerd zijn in strafbare feiten (definitie pesten op het werk)?	
Kwalificatie van de feiten door de politiediensten: Art. Sw + welke politiedienst?	
Modus operandi?	

Inzake belaging/stalking:	
tijdsperiode?	
waar? Op school? Ergens anders	
Via internet?	
Via telefoon?	
Via GSM?	
Fysiek: achtervolgen, bespieden?	
Andere:	
Inzake bedreigingen:	
tijdsperiode?	
Waar? Op school? Ergens Anders?	
Face tot face?	
Via GSM?	
Via telefoon?	
Via internet?	
Met fysiek geweld?	
Met de dood?	
Om een vriend, vriendin iets aan te doen?	
Om een familielid iets aan te doen?	

Andere:	
Inzake zedenfeiten:	
tijdsperiode?	
waar? Op school? Ergens anders	
Aanzetten tot ontbloten?	
Aanzetten tot masturbatie?	
Afpersing om te ontbloten of masturbatie ten behoeve dader onder bedreiging video's of foto's publiek te maken?	
Via welk kanaal? Messenger, skype,... Andere:	
Is er sprake van aanzetten tot zelfdoding?	
Werd klacht ingediend?	
Ging het om een ambtshalve onderzoek door de politiediensten?	
Indien klacht werd ingediend: Wie heeft klacht ingediend? SLO zelf? Burgerlijke verantwoordelijken?	
Indien klacht ingediend door de burgerlijke verantwoordelijken:	

-SLO is akkoord met initiatief burgerlijk verantwoordelijken? Waarom?	
-SLO is niet akkoord met initiatief burgerlijk verantwoordelijken? Waarom?	
SLO	
Hoedanigheid SLO	
Leeftijd ogenblik feiten?	
Geslacht?	
Persoonlijkheid?	
Psychische problemen: al dan niet ten gevolge van de pesterijen?	
Reactie SLO op de feiten?	
Schade voor het SLO?	
Schade voor burgerlijk verantwoordelijken SLO?	
Wil SLO gerechtelijke vervolging?	
Wenst SLO schadeloos te worden gesteld?	
Werd attest klachtneerlegging/aangifte aangeboden?	
Doorverwijzing slachtofferhulp?	

Legt SLO verklaring af van benadeelde persoon?	
Gegevens verhoor	
BURGERLIJK VERANTWOORDELIJKEN	
Verklaren zich benadeelde persoon?	
SLO heeft de feiten verteld aan burgerlijk verantwoordelijken?	
SLO heeft nooit iets verteld tegen burgerlijk verantwoordelijken? Reden?	
Burgerlijke verantwoordelijken ontdekken de feiten bij toeval?	
Hoe?	
Reactie?	
Anderen waren op de hoogte?	
Wie?	
SCHOOL	
Instanties school ingelicht?	
School op de hoogte?	
Ondernomen acties school?	
DADER	
Leeftijd?	

Geslacht?	
Individuele beschrijving?	
Foto?	
Vingerafdrukken?	
Persoonlijkheid?	
Gedrag tijdens verhoor?	
Gerechtelijke antecedenten?	
Bekent de feiten?	
Opleiding	
Ontkent de feiten?	
RELATIE	
Relatie verdachte(n) - slachtoffer?	
Eén op één pestrelatie?	
Groep tegen één SLO?	
Hoe groot is de groep?	
Is het pesten het gevolg van een conflict?	
Wat was de aanleiding van het conflict?	
Hoelang sleept het conflict reeds aan?	
GETUIGEN	

Leeftijd?	
Geslacht?	
Antecedenten?	
HET ONDERZOEK	
<p>Chronologisch verloop verschillende stappen van het onderzoek?</p> <p>Doorlooptijd van het dossier?</p> <p>Hoelang dient SLO te wachten op uitkomst klacht sinds aanvankelijk PV?</p>	
<p>Hoelang dient SLO te wachten op uitkomst klacht sinds aanvankelijk PV?</p>	
<p>Kantschriften magistraat aan politiediensten?</p> <p>Welke onderzoeksdaad werd bevolen?</p>	
<p>Onderzoeksdaad na kantschrift?</p>	
<p>Welk bewijsmateriaal werd in aanmerking genomen om de feiten als bewezen te verklaren?</p>	
<p>Wordt kantschrift onmiddelijk opgevolgd of moet magistraat rappels sturen aan de politiedienst?</p>	
<p>Relevante briefwisseling in het kader van het onderzoek en de procedure erna?</p>	

Onderzoek door buitengerechtelijke diensten:	
Welke?	
Op initiatief van?	
Onderzoeksmethode?	
Resultaat?	
Welke beslissing neemt de magistraat na het afronden van het opsporingsonderzoek?	
Sepot: lijst?	
Sepot met herinnering aan de wet?	
Sepot met waarschuwingsbrief?	
Indien sepot : Motivering?	
Indien sepot: Stemt dit overeen met de werkelijkheid of is de echte reden voor het sepot een onderbemanning om dergelijke dossiers te behandelen?	
Herstelbemiddeling?	
Vraagt magistraat advies aan parketcriminoloog ?	
Hoe wordt voorlegging aan de parketcriminoloog gemotiveerd ?	

Wat adviseert de parketcriminoloog indien zijn advies wordt gevraagd?	
Indien herstelbemiddeling voorgesteld:	
Partijen gaan akkoord: opgestart?	
Partijen gaan niet akkoord: Niet opgestart?	
Indien niet opgestart: andere reden om de herstelbemiddeling niet op te starten?	
Indien opgestart: wat werd overeengekomen om de schade te herstellen?	
Uitkomst van de herstelbemiddeling? Positief, negatief	
Eindverslag ALBA?	
Indien herstelbemiddeling = succesvol: beslissing van de magistraat + motivering?	
Indien niet opgestartt : beslissing van de magistraat?	
Sepot	
Motivatie?	
Vordering van de jeugdrechter	

